

MBU

Roi Et Campus

วารสาร

พุทธปรัชญาวิวัฒน์

Journal of Evolved Buddhist Philosophy

Vol. 2 No. 1 January-April 2018

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1
มกราคม-เมษายน 2561

ติดต่อบรรณาธิการ
อีเมล : buddhist-philosophy@hotmail.com
เฟสบุ๊ก : พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 084-342-1931

ศึกษา

คนควา

วิจัย

เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คุณธรรม

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

Journal of Evolved Buddhist Philosophy

Vol. 2 No. 1 January-April 2018

ISSN 2586-811X

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑

“ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คู่คุณธรรม”

เจ้าของวารสาร

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทั่วไป ความรู้ทางวิชาการและศาสตร์ต่างๆ สู่นักวิชาการ
๒. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างนักวิชาการของสถาบันการศึกษา กับนักวิชาการของสถาบันและหน่วยงานอื่นๆ ให้มีความหลากหลายของบทความ เป็นการพัฒนาคูณภาพทางความคิดสู่สากล
๓. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสาขาฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่ปรึกษา

พระเทพบัณฑิต

พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน,ผศ.ดร.

พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์,ดร.

พระครูกิตติวราทร,ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.สิทธิ์ บุตรอินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ธวัช หอมทวนลม

พระราชปริยัติวิมล,ดร.

พระมหาทองเชิด กตปุญโญ,ผศ.ดร.

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน,ดร.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม

ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน

บรรณาธิการ

พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.

กองบรรณาธิการ

พระมหาสมบัติ คุณโสโก,ดร.

พระมหาสากล สุภรเมธี,ดร.

ดร.พระมหาสุทธิชัย มนต์ชโย,ดร.

ผศ.ดร.ธีรวัฒน์ แสงแก้ว

ดร.สฤษฏ์ แพงทรัพย์

พระครูปริยัติธรรมวัตร,ดร.

พระครูวินัยธรรมรัตน์ เขมธโร,

พระมหาเส็ง ญาณิสโร,ดร.

ดร.วิเชียร แสนมี

ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน

ฝ่ายจัดทำ

พระอภิชาติ อภิญาโณ

นายเอกพจน์ สัจวันดี

ปก/รูปเล่ม พระมหาชนก ชวนปญโญ

กำหนดเผยแพร่

ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม, กันยายน-ธันวาคม ของทุกปี)

การเผยแพร่

มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนทั่วไป

พิมพ์ที่

บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด ๒๑๙ ซอยเพชรเกษม ๑๐๒/๒ แขวงบางแค
เหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร. ๐ ๒๘๐๙ ๒๒๘๑ ๓

สถานที่ติดต่อ

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑
อีเมล : buddhist-philosophy@hotmail.com
เฟสบุ๊ก : พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพบทความ (Peer Review)

พระมหามฆวินทร์ ปุริสูตโตโม,ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุศีลัมภีรญาณ,ผศ.ดร.	มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ขอนแก่น
พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ,ผศ.ดร.	มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ	ราชบัณฑิต
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์	ราชบัณฑิต
รองศาสตราจารย์ ดร.บดีนทร์ รัศมีเทศ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์	มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์วิรัตน์ กางทอง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ส่งความคิดเห็นหรือต้นฉบับบทความมาที่

พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑

E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

Facebook: พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

*บทความทั่วไป บทความวิชาการ บทความวิจัย ที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียบเรียง กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

*การนำบทความในวารสารนี้ไปเผยแพร่ สามารถดาวน์โหลดได้ที่

www.buphilosophy.blogspot.com

*ติดตามบทความของวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ได้ที่ทาง www.buphilosophy.blogspot.com

อย่าเอาพระศาสนาไปแขวนไว้กับบุคคล
บุคคลมีอันเป็นอะไรไป
พระศาสนาของเราก็ร่วงหล่นไปด้วย
(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต))

บรรณาธิการแถลง

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ เป็นวารสารที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ผลงานวิชาการ และบทความทั่วไปด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ตลอดทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ ข่าวสารอันเนื่องด้วยกิจกรรมของทางสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลัก

วารสารมีการเตรียมการเข้าสู่การพิจารณาประเมินคุณภาพวารสาร (TCI) ในอนาคต ได้ดำเนินการทำคุณภาพวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขของการพิจารณา ในการประเมินคุณภาพวารสาร ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดในระบบฐานข้อมูล เช่น การควบคุมคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Pee Review) ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ ได้ดำเนินการให้วารสารมีเว็บไซต์ที่มี ข้อมูลและกติกาสื่อและรูปแบบที่ตีพิมพ์ รวมถึงมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงให้มีการส่งบทความแบบออนไลน์หรือระบบ Online journal System (OJS) ที่ไม่ใช้การส่งบทความโดยใช้อีเมล

ในอนาคตการจัดทำระบบวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ จะเป็นระบบที่ทันสมัยและ ต่อเนื่องเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานสากล หากมีข้อติงติงหรือต้องการมีส่วนร่วมในการ เผยแพร่พุทธศาสนาและปรัชญา ขอเชิญชวนได้เขียนบทความอันแฝงด้วยแง่คิดและสะท้อน ชีวิตให้ผู้อ่านได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักการต่าง ๆ เพื่อการ ดำเนินชีวิตที่ดีต่อไป

พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.

บรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

ปรัชญาเซน : การเข้าถึงโมกษะ.....	1-8
Philosophy of Jainism : Access to Moksha พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุพงษ์)	
แนวคิดเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนา.....	9-21
Spiritual Concept in Buddhism สฤษฏ์ แพงทรัพย์ และ พระมหาเส็ง ญาณิสฺสโร	
พิธีกรรม : การบังสุกุลสงฆ์ในวันสงกรานต์ของชาวเสลภูมิ.....	22-29
Ritual: Requiem for Songkran Water Festival on Songkran Day พระมหาสากล สุภรเมธี และ พระอภิชาติ อภิญาโณ	
คาถาอุณหิสสวิชัยศักดิ์สิทธิ์ : ต่ออายุป้องกันภัย.....	30-38
Unhassavichai Sacred : Renewal Protection พระราชปรียัติวมล (ศรีสุระ) และ วิเชียร แสนมี	
ความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวพุทธในจังหวัดอุดรธานี.....	39-56
The beliefs about the funeral of Buddhist in Udon Thani พระมหาสมบัติ คุณเณสโก,ดร.	
บทบาทของพระเจ้าอชาตศัตรูกับการปกครองมครรัฐ.....	57-66
The role of King Ajatsatru in opposing the state of Magadh พระครูปลัดทองใบ สุภาโส	
ตามกระแสบุพเพสันนิวาส : มุมมองพุทธปรัชญา.....	67-82
The Trend of Pubbesannivasa : The concept of Buddhist Philosophy ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ บุษย์ชยานนท์	
รายนามนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาประจำปีการศึกษา 2560.....	83-84
หลักเกณฑ์และรูปแบบการเขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร.....	85-89

ปรัชญาเซน : การเข้าถึงโมกษะ Philosophy of Jainism : Access to Moksha

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุงษ์)¹
Phramaha Prapas Parichano (Kaewketpong)¹
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus
E-mail : purepas@hotmail.com

บทคัดย่อ

ศาสนาเซนมีจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต อันเป็นความสุขที่แท้จริงและนิรันดร คือ นิรวารณ หรือ โมกษะ (ความหลุดพ้น) ผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกคือกรรมได้ ชื่อว่า สิทธะ หรือ ผู้สำเร็จ เป็นผู้ไม่มีชั้นวรรณะ ไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อกลิ่น ปราศจากความรู้สึกเรื่องรส ไม่มีความรู้สึกที่เรียกว่า เวทนา ไม่มีความหิว ความเจ็บปวด ความเสียใจ ความดีใจ ไม่เกิด แก่ ตาย ไม่มีรูป ไม่มีร่างกาย ไม่มีกรรม เสวยความสงบอันหาที่สุดมิได้ วิธีที่จะบรรลุจุดหมายปลายทางนั้น จะต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดตามข้อปฏิบัติพื้นฐานที่เรียกว่า อนุพรต 5 จนถึงอย่างสูงที่เป็นข้อปฏิบัติอันยิ่งใหญ่และสำคัญ คือ มหาพรต คำว่าการหลุดพ้นหรือความเป็นอิสระของวิญญาณ หรือการถึงโมกษะ หมายถึง การให้วิญญาณหลุดพ้นจากอัตตาและจากความไม่บริสุทธิ์ที่ห้วงปวงไม่กลับคืนมาเกิดใหม่อีก

คำสำคัญ : ปรัชญา; เซน; โมกษะ

Abstract

Jainism is the ultimate destination of life. The true and eternal happiness is Nirvana or Moksha (liberation), who is free of bind, ie, karma is called Siddha or unsuccessful. No sense of smell, no sense of taste. There is no feeling of compassion, no hunger, no pain, no regrets, no joy, no death, no form, no body, no food, no peace. How to achieve that destination. It must be strictly observed in accordance with the basic doctrines known as the Subparagraphs 5 to the Great, which are the great and essential precepts, namely, the Great Prophet, the liberation or the liberation of the soul. Or the mirth refers to the spirit of freedom from ego and of all impurity is not restored.

Keywords : Philosophy; Jainism; Liberation

บทนำ

ศาสนาเซน เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์ในด้านคำสอน ความเชื่อถือและศาสนพิธี ตลอดทั้งปฏิเสธเรื่องพระเจ้า เป็นศาสนาที่ก่อเทวนิยม ที่เรียกว่า กึ่งก็เพราะยังเชื่อว่ามีชีวะหรือวิญญาณหรืออตตะ โดยถือว่าทุกสิ่งมีวิญญาณ ศาสนาเซน สอนเน้นหนักในการบำเพ็ญทุกกิริยาหรือการทรมานตนเพื่อให้หลุดพ้น

ศาสนาเซนเป็นศาสนาที่เก่าแก่ของโลกและในอินเดีย เกิดก่อนพระพุทธศาสนา ศาสนิกชนเซนเชื่อว่าโลกนี้มีมานานแล้วและจะดำรงอยู่เช่นนี้ตลอดไป โดยแบ่งเป็นยุคในแต่ละยุคจะมี 2 รอบคือ รอบแห่งความเจริญและรอบแห่งความเสื่อม รอบแห่งความเจริญ เรียกว่า อุตสรปิณี หมายความว่าทุกอย่างเริ่มจากความไม่ดีแล้วพัฒนาไปสู่ความเจริญ เช่น อายุของคนและสัตว์จะเพิ่มขึ้น ร่างกายสูงใหญ่ขึ้น รวมถึงคุณธรรมความดีจะปรากฏเด่น ส่วนรอบแห่งความเสื่อมเรียกว่า อวสรปิณี หมายความว่าทุกอย่างจะเริ่มจากความเจริญแล้วไปสู่ความเสื่อม เช่น อายุของคนและสัตว์จะลดลง ร่างกายจะเล็กลง รวมถึงคุณธรรมก็จะลดลง สำหรับโลกที่เรากำลังอยู่ในปัจจุบันเป็นรอบแห่งความเสื่อม และในแต่ละรอบจะมีศาสดาของศาสนาเซนอุบัติขึ้นมาในโลก 24 พระองค์ (สุนทร ฌ รัชชี, 2537 : 134)

ศาสนาเซนมีพระศาสดาด้วยกัน 24 พระองค์ นับตั้งแต่ศาสดามหาวิระ แต่สำหรับศาสนิกชนเซนเรียกพระศาสดาของตนเองว่า “พระตริถังกร” แปลว่า ผู้กระทำซึ่งทำ (น้ำ) เพื่อพาคนข้ามพากจากมนุษย์ภูมิไปสู่นิรวาณ (ภาษาปรากฏุต) หรือนิพพานในศาสนาพุทธ

ความหมายของโมกษะ

เซน ได้ให้ความหมายของโมกษะ คือการบรรลุไภวาลัยด้วยการ "นิรชระ" หรือการทำลายกรรม เพราะการกระทำซึ่งเป็นเหตุให้เกิด "พันธะ" การถูกผูกมัด (เปรียบได้กับอุปาทาน การยึดมั่นถือมั่นของศาสนาพุทธ) เป็นการการบำเพ็ญตนให้หลุดพ้นจากกิเลส หลุดพ้นจากสังสาระ (samsāra) การเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งอาจเปรียบได้กับโมกษะของศาสนาพราหมณ์หรือนิพพานของศาสนาพุทธ ในศาสนาพราหมณ์ เมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้วจะไปรวมอยู่กับพรหม ส่วนศาสนาเซน เมื่อวิญญาณหลุดพ้นแล้ว ก็จะไปอยู่ในส่วนหนึ่งของเอกภาพที่เรียกว่า "สัทธศิลา" ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขนิรันดร ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก

มูลเหตุให้เกิดโมกษะ

ศาสนาเซน มีความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์จะต้องพบกับความเจริญและความเสื่อมสลับเปลี่ยนไปตามยุคต่างๆ แต่ปรากฏการณ์ของโลกและความเป็นไปของ

มนุษย์ ศาสนาเซนเชื่อว่าไม่มีใครสร้าง ศาสนาเซนพยายามสอนให้มนุษย์ ดึงตัวเองออกจาก การเวียนว่ายตายเกิดให้ได้ เพราะ ถือว่าการที่มนุษย์ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดนั้นเป็น ความทุกข์อย่างหนึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาเซน จึงเป็นมูลเหตุให้มีการปฏิบัติเพื่อให้หลุด พ้นจากสิ่งเหล่านี้

ศาสนาเซนเป็นศาสนาประเภทนอกรีตเหมือนเดียวกับพระพุทธศาสนา คือ ปฏิเสธ ในคัมภีร์พระเวทที่มีพระเจ้า โดยได้แสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโลกล้วนมี เหตุปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุ และสาเหตุล้วนมาจากผลแห่งการ กระทำ (กรรม) ด้วยเหตุนี้ ธรรมชาติของมนุษย์จึงอยู่ที่การกระทำของมนุษย์เอง ไม่มี บุคคลใดหยิบบ่อนการกระทำทั้งดีและชั่วให้แก่อุบัติได้ พระศาสดาแต่ละพระองค์ล้วนเป็น ตัวอย่างของการประพฤติในกรรมดีโดยได้ แสดงแนวทางและวิธีการประพฤติปฏิบัติให้สา สนิกชนดำเนินตาม (สุวรรณา เพชรนิล, 2529 : 145)

ความเชื่อเรื่องโมกษะในปรัชญาเซน

ศาสนาเซนมองว่า “ความเชื่อของบุคคลย่อมแตกต่างกันไป แต่ก็มีจุดหมาย เดียวกัน คือ ความถูกต้อง แต่เมื่อได้บรรลุสัมยัคธรรมณะแล้ว ย่อมต้องมีคุณสมบัติทาง ศีลธรรมเหมือนๆ กัน เช่น ความไม่กลัว การไม่ติดของ ความมั่นคง ความปราศจาก ความ สงสัย ความระมัดระวัง ความไม่เห็นแก่ตัว มีจุดหมายอย่างแท้จริง มีความรักได้อย่างแน่ว แน่ และต้องการเผยแผ่ความจริง ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าความเห็นชอบเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ และยิ่งใหญ่ในการที่จะก้าวไปสู่จุดสูงสุดในชีวิต อันได้แก่ การพัฒนาจิตให้เข้าถึงการบรรลุ โมกษะ” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2514 : 79)

คำว่า การหลุดพ้นหรือความเป็นอิสระของวิญญาน หรือการถึงโมกษะ หมายถึง การทำให้วิญญานหลุดพ้นจากอตตา และจากความเป็นบริสุทธ์ที่ทั้งปวง ไม่กลับคืนมาเกิด ใหม่อีก ในศาสนาพราหมณ์การหลุดพ้นของชีวาตมันจะกลับคืนไปรวมอยู่กับพรหมใน ศาสนาเซน เมื่อวิญญานหลุดพ้นจากอตตาแล้ว วิญญานจะไปอยู่ในส่วนหนึ่งของเอกภพที่ เรียกว่า “ลิตทิสลา” ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขนิรันดร ไม่ต้องกลับมาเกิดให้มีทุกข์อีก แนวความคิดเช่นนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า เป็นแนวความคิดที่สืบเนื่องต่อจาก แนวความคิดของพราหมณ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า เป็นแนวความคิดที่มองเห็นวิญญาน และอตตา เป็นคนละส่วนกัน ดังนั้น ความพยายามทำให้วิญญานแยกออกไปจากอตตาจึง มีวิธีการต่างๆ เช่น ทำให้วิญญานมีความบริสุทธ์โดยการบำเพ็ญทุกรกิริยา โดยการปฏิบัติ นิชรา และโยคะ เป็นต้น

ในแนวความคิดของศาสนาเซน การที่จะบรรลุถึง “ความหลุดพ้น” จากกรรม (กรรม) หรือถึงโมกษะจะต้องปฏิบัติ 4 ขั้นตอน และต้องมีความรู้ 5 ประเภทด้วย กล่าวคือ

การกำหนดและความตั้งใจ นำไปสู่ความรู้เชิงจิตวิสัย (มตัญญาณ) ซึ่งเป็นความรู้ขั้นแรกของความรู้ (ญาณ) ทั้ง 5 ประเภท ความรู้ชนิดที่สอง ได้แก่ สุตรญาณ เป็นความรู้ได้จากคัมภีร์ และความรู้ทั่วไป ความรู้สองประเภทแรกทั้งมตัญญาณและสุตรญาณ เป็นความรู้ระดับกลางๆ (ปริกาสสะญาณ) เป็นความรู้จากภายนอก ความรู้จากระดับกลางที่สูงขึ้นไป มี 3 ชนิด ได้แก่ อวาธิ (เป็นความรู้ที่ได้จากความรู้ลึกชั้นสูง) มานะปารายายะ (ความรู้ได้จากการอ่าน) เกลาละ (ความรู้สูงสุดรู้ถึงอดีตปัจจุบันและอนาคต) ขั้นตอนของความรู้ทั้งหมดเป็นอิสระจากการถูกขัดขวางจากกรรม ทำให้วิญญาณมีความบริสุทธิ์พ้นจากมลทิน

หลักการหนึ่งในศาสนาเซนเชื่อว่า ความรู้ได้มาจากวิญญาณ เพราะคุณสมบัติของวิญญาณ คือ มีเจตนา (ความรู้ลึก) ซึ่งประกอบด้วยความรู้ (ญาณ) และสัญชาติญาณ (ทัศนะ) แต่วิญญาณทางโลกถูกปิดบังเพราะอำนาจทำลายของกรรม (กรรม) จึงเป็นวิญญาณที่ไม่มีความรู้ อำนาจ และความร่ำรวยโดยสมบูรณ์ (พื้น ดอกบัว, 2539 : 124)

องค์ประกอบของโมกษะ

ศาสนาเซนเชื่อว่า ผู้ที่จะบรรลุสัมยัคธรรมคนนั้น มีหลักที่จะบรรลุแตกต่างกันไปตามความสามารถของแต่ละบุคคล บางคนบรรลุสัมยัคธรรมคนโดยผ่าน นิสรคะ บางคนบรรลุโดยผ่านการศึกษาคัมภีร์ หลักที่จะนำมาใช้เพื่อบรรลุสัมยัคธรรมคนนั้นแบ่งออกเป็น 10 ประเภท ได้แก่

1. นิสรคะ ผู้ที่มีนิสัยยอมไปหาความถูกต้อง
2. อุปะเทศะ ผู้ที่เรียนรู้ ความจริงจากผู้อื่น โดยการสอนและการแนะนำ
3. อาชญา ผู้ที่เป็นอิสระจากความรัก และความเกลียด
4. สุตระ ผู้ที่ได้ รับความรู้ ที่ถูกต้องจากการเรียนพระสูตร
5. พีชะ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยการแนะนำ
6. อภิคมะ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยการศึกษาอังคะทั้งปริกัระและทฤษฏีวาทะ
7. วิสตาระ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยได้ รับการศึกษาเต็มหลักสูตร
8. กริยา ผู้ที่เชื่อในการกระทำที่เป็นหน้าที่ๆ ถูกกำหนดโดยคัมภีร์
9. สัมกษะปะ ผู้ ที่เข้าใจความจริงโดยการอธิบายเพียงย่อ ๆ
10. ธรรม ผู้ที่เชื่อในวินัย และคำสอนของเซน

ความสำคัญของโมกษะ

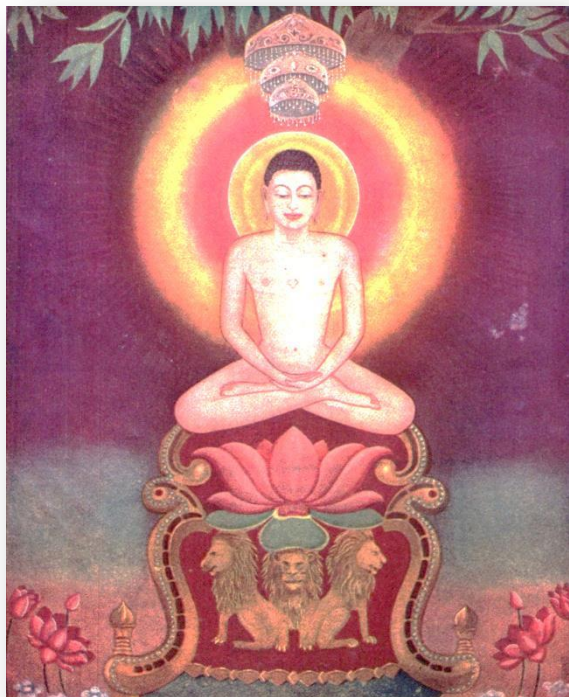
ความเชื่อในเรื่องการสละ การละวาง หรือการไม่ยึดติดนั้น เป็นอุดมคติของวัฒนธรรมชาวอินเดียอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันชาวอินเดียยังมีความเชื่ออีกด้วยว่า หาก

จะวัดความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ผู้หนึ่งนั้น มิได้วัดด้วยสิ่งที่เขาได้มาหรือหามาได้ หากแต่วัดจากสิ่งที่เขาได้สละหรือละทิ้งไป

ความเชื่อดังกล่าว ได้รับการยืนยันด้วยเหตุผลมานานนับศตวรรษว่า ความปรารถนานั้นนำไปสู่ความสับสนวุ่นวาย ดังนั้น นักปรัชญาชาวอินเดียส่วนใหญ่จึงค้นหาหนทางในการขจัดความปรารถนาด้วยการยกระดับความไม่ยึดติดในสิ่งใดๆ ด้วยเหตุดังนั้น ในหลักปรัชญาธรรมและหลักศาสนาของชาวอินเดีย เราจึงได้พบคำดังเช่น การเสียสละ การอุทิศตน การทำบุญทำทาน การบำเพ็ญตบะ และการละวางอยู่เสมอๆ (สุนทร ฌ รัชชี, 2537 : 69)

ความหลุดพ้นหรือโมกษะนั้น เป็นสิ่งสำคัญของภavnาทางของชาวอินเดีย ดังที่นักปรัชญาชาวอินเดียได้ยืนยันอยู่เสมอว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ก็คือการหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการทางโลก มนุษย์ทุกคนต่างต้องเผชิญหน้าหรือถูกทำลายจากความสัมพันธ์ของเขากับวัตถุสิ่งของต่างๆ อันเป็นที่รัก หรือกับบุคคลอื่นซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนม ทุกครั้งที่มนุษย์เรารู้สึกถึงความทำลายเหล่านี้ เรากำลังถูกบังคับให้จัดการกับความไร้ความสามารถในการจัดการต่อสถานการณ์ต่างๆ ของเราเสียใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาให้กับตัวเรา หากพิจารณาด้วยทัศนะของนักปรัชญาชาวอินเดียแล้ว การไร้ความสามารถนี้เอง เป็นสิ่งซึ่งสะท้อนกลับจากพันธะหรือเครื่องผูกมัดต่างๆ (ห้วง/บัวง) ของเรา

ปรัชญาเซนมีคำสอนที่ ให้ปฏิบัติไปในทางที่ทรมาณตนเองอย่างยิ่งยวดสุดโต่ง หรือเรียกว่า อุตตกิลมถานุโยค เพื่อให้การปฏิบัตินี้นำตนไปสู่การบรรลุโมกษะหรือวิมุติ ความหลุดพ้นจากกิเลส เนื่องมาจากการเวียนว่ายตายเกิดที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำให้มองเห็นว่าสภาพนั้นเป็นทุกข์ นำไปสู่น่าเบื่อหน่าย นับเป็นภัยต่อมนุษย์ จึงมีความคิดที่จะหาทางหลุดพ้นจากสภาพนั้นเสีย คือไปสู่สภาพที่หลุดพ้น (โมกษะ) จะพบได้ว่าศาสนาที่เด่นๆ ของอินเดียล้วน

แล้วแต่พยายามชี้ให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏทั้งสิ้น (เสฐียร พันธรังสี, 2554 : 97)
 ความเชื่อ 3 ประการนี้ เชื่อว่าน่าจะมีอิทธิพลสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคม
 ของฮินดู ระบบวรรณะที่สมาชิกของระบบยอมรับความแตกต่างของสถานะทางสังคมนั้น
 เชื่อว่าสมาชิกของสังคมยอมรับกรรมของตน และหวังว่าหากทำตามหน้าที่ตามสถานะของ
 ตน ตนเองก็อาจจะบรรลุโมกษะหรือ อย่างน้อยก็จะมีชีวิตหน้าที่ดีกว่าชีวิตปัจจุบัน
 นอกเหนือจากอินเดียอันเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดนี้แล้ว เรายังพบว่า ในดินแดนอื่นที่รับ
 เอาอิทธิพลของอินเดียไป ต่างก็ผูกพันกับแนวคิดนี้ทั้งสิ้น

หลักมหาพรตข้อปฏิบัติให้ถึงโมกษะ

ข้อปฏิบัติอันสำคัญและยิ่งใหญ่อันเป็นทางนำไปสู่ความหลุดพ้นซึ่งเป็นเป้าหมาย
 สูงสุดของศาสนานี้ เรียกว่า โมกษะหรือ นิวาณะ 3 ประการ บ้างเรียกว่า ไตรรัตน์ (แก้ว 3
 ประการ) ของศาสนาเซน คือ

1. สัมยัคทรรศนะ ความเห็นชอบหรือความเชื่อที่ถูกต้อง กล่าวคือมีความเชื่อ
 อย่างจริงใจที่สุดในศาสนา 24 ของศาสนาเซนว่าท่านศาสดาเหล่านั้นเป็นบรรพบุรุษของ
 เรา ทุกท่านแต่ก่อนก็เป็นปุถุชนอย่างเราแต่อาศัยที่ทุกท่านเหล่านั้นมีความวิริยะอุตสาหะ
 ขันติแรงกล้ากว่าสามัญชนจึงบรรลุถึงความหลุดพ้น (โมกษะ) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มนุษย์
 ทุกคนสามารถเป็นชินะได้นอกนั้นมีความเชื่อในคัมภีร์หรือคำสั่งสอนของศาสนาและเชื่อใน
 นักบวชผู้สำเร็จผลหรืออริยธรรมในศาสนาเซน
2. สัมยัคญาณะ ความรู้ที่ถูกต้อง ได้แก่ รู้ชอบถูกต้องในหลักการที่ศาสดาสั่งสอน
 รู้โลก รู้ชีวิตและสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริงและด้วยความมั่นใจ
3. สัมยัคจาริตะ ความประพฤติที่ถูกต้อง คือ ความประพฤติชอบตามธรรมวินัย
 หรือข้อปฏิบัติของนักบวชและของคฤหัสถ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ อหิงสการไม่เบียดเบียน
 มหาพรตหรือหลักการปฏิบัติสำคัญทั้ง 3 นี้แหละจะเป็นวิธีการที่สามารถทำลายกรรม คือ
 การกระทำทำให้เกิดพันธนาการผูกมัดสัตว์ให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เมื่อมีหลักการ
 ทั้ง 3 โยเครงครัดแล้ว จะทำลายกรรมได้และบรรลุในโมกษะหลุดพ้นจากพันธนาการ
 ดังกล่าวได้ (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2524 : 98)

บทสรุป

ศาสนาเซนเชื่อว่า ผู้ที่จะบรรลุสัมยัคทรรศนะนั้น มีหลักที่จะบรรลุแตกต่างกันไป
 ตาม ความสามารถของแต่ละบุคคล บางคนบรรลุสัมยัคทรรศนะโดยผ่าน นิสรคะ บางคน
 บรรลุโดยผ่าน การศึกษาคัมภีร์ หลักที่จะนำมาใช้ เพื่อบรรลุสัมยัคทรรศนะนั้น แบ่ง
 ออกเป็น 10 ประเภท ได้แก่

1. นิสรคะ ผู้ที่มีนิสัยน้อมไปหาความถูกต้อง
2. อุปเทศะ ผู้ที่เรียนรู้ ความจริงจากผู้อื่น โดยการสอนและการแนะนำ
3. อาชญา ผู้ที่เป็นอิสระจากความรัก และความเกลียด
4. สูตร ผู้ที่ได้ ได้รับความรู้ ที่ถูกต้องจากการเรียนพระสูตร
5. พีชะ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยการแนะนำ
6. อภิคมะ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยการศึกษาคะทั่งปริกัรณะและทฤษฎีวาทะ
7. วิสตาระ ผู้ที่เข้าใจความจริงโดยได้ รับการศึกษาเต็มหลักสูตร
8. กริยา ผู้ที่เชื่อในการกระทำที่เป็นหน้าที่ๆ ถูกกำหนดโดยคัมภีร์
9. สัมกเชปะ ผู้ ที่เข้าใจความจริงโดยการอธิบายเพียงย่อ ๆ
10. ธรรม ผู้ที่เชื่อในวินัยและคำสอนของเซน

เซน เป็นศาสนาอไวทิกะ ไม่นับถือคัมภีร์พระเวท (non-Vedic) ไม่ถือชนชั้น ยุคแรก ๆ ไม่มีเรื่องเทวดา เป็นนาสติกะ ปฏิเสธผู้สร้างโลก

เซนรวบรวมคำสอนครั้งแรกที่ปาฏลีบุตร (รัฐวิหาร) รวบรวมครั้งที่ 2 ที่วัลลภี คัมภีร์ของเซนเรียกว่า อาคม มี 3 ระดับ ได้แก่

1. อังคะ (คัมภีร์ย่อยมี 12 คัมภีร์)
2. ปูระะ (คัมภีร์ย่อยมี 14 คัมภีร์) และ
3. ประกัรณะ (คัมภีร์ย่อยมี 16 คัมภีร์)

เกิดขึ้นในการสังคายนาที่วัลลภี นิกายทีคัมพรเชื่อว่า คำสอนเดิมของมหาวิระสูญ
หายไปแล้ว ไม่เชื่อว่ามหาวิระเคยแต่งงาน แต่ยอมรับคัมภีร์ของนิกายเสวตัมพร

จริยศาสตร์ของศาสนาเซน มีปฏิญญา 5 ข้อ เรียกว่า อนุพรต หรือ ศील 5 คือ

1. อหิงสา การไม่เบียดเบียนตลอดจนการไม่ทำลายชีวิตทุกชนิด
2. สัตยะ ความสัตย์ ไม่พูดเท็จ
3. อัศตียะ การไม่ลักขโมย
4. พรหมจริยะ การประพฤติพรหมจรรย์ (เว้นจากการเสพกาม)
5. อปริครหะ การไม่ละโมภ ไม่อยากได้สิ่งใดๆ การเว้นจากการดื่มสุราเมรัย

บรรณานุกรม

- พื้น ดอกบัว. (2539). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณ
การ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2514). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวม
สาส์น.
- สุนทร ณ รัชชี. (2537). **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ เพชรนิล. (2529). **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :
ทจก. แสงจันทร์การพิมพ์.
- เสฐียร พันธรัชชี. (2554). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2524). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

แนวคิดเรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนา Spiritual Concept in Buddhism

ศฤงฆ์ แพงทรัพย์¹ และ พระมหาเส็ง ญาณิสโร²

Saris Paengthop¹ and Phramaha Seng Yanissaro²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วัดป่ามหานครธรรม จังหวัดสุรินทร์²

Mahanakorntham Monastery, Surin Province

E-mail : Kongsaris@gmail.com

บทคัดย่อ

วิญญาณสภาพรับรู้อารมณ์ทางทวารต่างๆ เช่น ทางตา ได้แก่ การเห็น ทางหู คือ การได้ยิน ฯลฯ เรียกว่า วิญญาณ เมื่ออายตนะภายในและภายนอกมากระทบกันก็จะเกิด วิญญาณ เช่น ตากระทบรูป วิญญาณรู้แจ้งในรูป ฯลฯ และสถานภาพของวิญญาณนี้ไม่เที่ยง มีการเกิดดับติดต่อกันตลอดเวลาโดยไม่ขาดสาย สืบสันตติอย่างนี้เรื่อยไป ส่วน วิญญาณหรือจิตที่เป็นนามธรรมนั้น เป็นบ่อเกิดของรูปธรรม เช่น ร่างกาย ฯลฯ ตราบใดที่ยังมีวิบากกรรมอยู่ วิญญาณก็จะมีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ แต่ถ้าวิญญาณได้รับการฝึกพัฒนาจนบรรลุอรหัตต์ วิญญาณนั้นก็เลยไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก

คำสำคัญ : วิญญาณ; พระพุทธศาสนา

Abstract

Spiritual perception of the anus, such as the eye, ie, seeing through the ears, hearing, etc., is called the soul, when the inner and outer emotions come together, the souls will be born, such as the eye, the image, the spirit, the enlightened in the image, etc., and the state of the soul. This is not There is a continuous outage without any cable. This is the way to go. Spiritual or mental abstract. It is the origin of the body, such as the body, etc., as long as there is still a karma. The soul will be circulated in death. But if the spirit is trained to achieve the holy. The spirits will not circulate again.

Keywords : spirit; Buddhism

บทนำ

ความหมายของคำว่า “วิญญาน” ในอรรถกถา มีนัยเหมือนกันกับพระไตรปิฎก คือ ธรรมชาติคิดนึก หรือรู้อารมณ์ในทางต่างๆ เช่น เห็น ได้ยิน ได้รส เป็นต้น ลักษณะหรือธรรมชาติของวิญญานนั้น ซึ่งจะเห็นได้จากคำถาม-ตอบของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสน ในตอนที่พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามว่าวิญญานมีลักษณะอย่างไร พระนาคเสนตอบว่า “วิญญาน มีการรู้เป็นลักษณะ เปรียบเสมือนผู้ที่ทำหน้าที่ดูความเรียบร้อยของประตูเมื่อนั่งอยู่ ณ ทาง 4 แพร่ง กลางพระนคร จะต้องเห็นผู้คนที่มาจากทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ฉันทุ บุคคลเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส กายถูกสัมผัส นึกถึงสิ่งใดด้วยใจ ก็รู้สิ่งนั้นได้ด้วยวิญญาน ฉะนั้น ตามนัยคำวิสาขนาของพระนาคเสนนี้ แสดงให้เห็นว่าการรู้อารมณ์ทางทวารต่างๆ คือ ลักษณะเฉพาะของวิญญาน” (พระธรรมมหาวิราญวัตร, 2528 :74-95)

ในอรรถกถาเรียกวิญญานว่า จิต การแบ่งจิตออกเป็นประเภทต่างๆ นี้ คือ การแสดงอธิบายสภาวะของจิตในรายละเอียดในแต่ละภพภูมิ เมื่อกล่าวถึงจิตของสรรพสัตว์ ย่อมไม่มีเฉพาะแต่จิตเท่านั้น ยังมีเจตสิกที่เกิดดับพร้อมกับจิตอีกด้วย คือ ธรรมชาติที่เกิดกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์และอาศัยเหตุปัจจัยอันเดียวกันกับจิต เจตสิก เป็นคุณสมบัติของจิต มี 52 ประเภท จิตและเจตสิกจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จิตเปรียบเหมือนดวงไฟ และเจตสิกเปรียบเหมือนแสงสว่างของดวงไฟนั้น ดังนั้น สภาวะของวิญญาน หรือจิตนั้น มีการเกิดและดับอยู่ตลอดเวลา

ความสัมพันธ์การเกิดดับของวิญญานนั้น มีข้อเปรียบเทียบ มีบ้านใหญ่หลังหนึ่ง ไฟลุกไหม้บ้านหลังนั้น และถัดจากบ้านหลังนั้น มีถนนใหญ่คั่นกลางก่อนจะถึงบ้านหลังที่สอง เปลวไฟไม่อาจกระโดดข้ามถนนไปถึงบ้านที่สอง ซึ่งไฟยังไม่ไหม้ได้ แต่ความร้อนจากบ้านที่ไฟลุกไหม้หลังนั้น เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดความร้อนในบ้านหลังที่สองจนถึงจุดเผาไหม้ไฟที่ลุกไหม้หลังที่สองนั้น ไม่ได้เป็นเปลวไฟอันเดียวกันกับไฟที่ไหม้หลังแรก แต่ถึงกระนั้น ไฟที่ไหม้บ้านหลังแรก ก็ไม่ต่างจากไฟที่ไหม้บ้านหลังที่สอง เพราะความร้อนจากไฟที่ไหม้บ้านหลังแรก เป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดไฟไหม้บ้านหลังที่สอง ไฟที่ไหม้บ้านทั้งสองหลัง จะเป็นไฟอันเดียวกันก็ไม่ใช่ จะต่างก็ไม่เชิง (แก้วชาย ธรรมาชัย, 2540 : 70) ข้อนี้เป็นเช่นเดียวกันกับการเกิดดับของวิญญาน ในขณะรับรู้อารมณ์ในทวารต่างๆ

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญานในวรรณกรรมทางพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องวิญญานในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงวิญญานหรือจิตว่ามีความหมายเหมือนกันกับในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือ เป็นสภาพรู้แจ้งอารมณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 : 276) หรือ คิดอ่านอารมณ์ได้หลายทาง

เช่น ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น วิญญาณ คือ ตัวรับรู้นี้ จะต้องอาศัยการทำงานผ่านทางระบบประสาทสัมผัส จึงจะทำหน้าที่เห็น หรือได้ยิน เป็นต้นได้ สภาพของวิญญาณนั้นไม่เที่ยง เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ และมีการเกิดดับติดต่อกันตลอดเวลา โดยไม่ขาดสาย สืบสันตติอย่างนี้เรื่อยไป

ในหนังสือ ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1-2-6 จิต เจตสิก นิพพาน และหนังสือวิมุตติรัตนมาลี แสดงทัศนคติว่า จิต ไฉ่วว่า จิต แปลว่า คิดอารมณ์ มาจากรูปวิเคราะห์ว่า อารมณ์ จินตคติ จิตต์ แปลว่า ที่ชื่อว่า จิต เพราะเป็นอารมณ์ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ คือไม่ว่างจากอารมณ์ เพราะเมื่อไม่มีอารมณ์มากกระทบ จิตย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

ในหนังสือเรื่อง จิต มโน วิญญาณ ได้แสดงทัศนคติว่า มโนไฉ่วว่า ความน้อมนึก หรือ รู้อารมณ์ มาจากบทวิเคราะห์ว่า อารมณ์ มุนเต พุชฌตติ มโน ที่ชื่อว่า มโน เพราะหมายรู้อารมณ์ มาจาก มนุ ธาตุ ในความหมายว่า รู้ คือ รู้อารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะทั้ง 6 มีความหมายเหมือนกันกับวิญญาณ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2533 : 14)

ในหนังสือพุทธธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่า วิญญาณไฉ่วว่า วิญญาณ แปลว่า ความรู้แจ้ง หรือรู้แจ้งอารมณ์ หมายถึง ความรู้ประเภทยืนพื้นหรือความรู้ที่เป็นตัวยืน เป็นฐานและทางเดินให้แก่นามชั้นอื่น ๆ เกี่ยวข้องกับนามชั้นอื่นทั้งหมด

ในหนังสือเรื่อง จิต มโน วิญญาณ แบ่งวิญญาณตามแนวปฏิภาณสมุพบาทออกเป็น 2 สาย คือ ภาวังควิญญาณและวิถีวิญญาณ ได้แก่

ภวังควิญญาณ

คำว่า ภวังควิญญาณ แปลว่า วิญญาณที่เป็นเหตุแห่งภพ หมายถึง การรับรู้ อารมณ์ที่เป็นไปโดยไม่รู้สีกตัว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จิตใต้สำนึกหรือจิตไร้สำนึก ภวังควิญญาณนี้ ทำหน้าที่เป็นองค์แห่งภพ กล่าวคือ นามรูป หมายความว่า เป็นธรรมชาติผู้สร้างชีวิต ในหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “วิญญาณ ปจฺจยนามรูป” แปลว่า นามรูป เกิดขึ้นเพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย (นาม ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รูป ได้แก่ มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูป 24) หมายความว่า นามรูปนี้ เกิดมาจากวิญญาณ วิญญาณในที่นี้คือ ภวังควิญญาณ หมายความว่า เมื่อปฏิสนธิวิญญาณทำหน้าที่หยั่งลงสู่ครรภ์ของมารดาแล้ว ต่อมาอีกขณะจิตหนึ่ง ก็เป็นภวังควิญญาณ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่สร้างนามรูป (ชีวิต) ขึ้นมา โดยถือปฏิสนธิในไข่ที่ผสมเชื้อเอาไว้แล้ว ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ใน มหานิทานสูตร โดยมีใจความว่า

“พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนท์ว่า ถ้าวิญญาณไม่หยั่งลงสู่ครรภ์ของมารดา นามรูป จะเกิดขึ้นได้หรือไม่? พระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่พระเจ้าข้า” และตรัสถามต่อไปอีกว่า ถ้าวิญญาณของทารกขาดความสืบต่อ (จติ) นามรูปจะเจริญเติบโตต่อไปได้หรือไม่? พระอานนท์ทูลตอบว่า ไม่ได้พระเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสว่า เพราะฉะนั้น “วิญญาณ” จึงเป็นต้นเหตุ เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป” ตามหลักพุทธพจน์นี้ ทำให้ทราบว่สัตว์ที่เกิดในครรภ์ของมารดานั้น มาในสภาพที่เป็นวิญญาณ และวิญญาณนี้เอง เป็นผู้สร้างสรรค์บันดาลชีวิตขึ้นมา โดยอาศัยบุญและบาปที่ได้ถูกสะสมไว้ในภวังควิญญาณเป็นอุปกรณ์ในการสร้าง ดังนั้น เพราะอาศัยวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงเกิดขึ้น วิญญาณที่ เป็นต้นเหตุหรือเป็นรากฐานของชีวิต (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), อ้างแล้ว : 17-18)

ทำหน้าที่เป็นจติวิญญาณ

คำว่า “จติ” แปลว่า เคลื่อนที่ คือ การตายจากชาติหนึ่ง เช่น เทวดาจติ หมายถึง เทวดาทาย (ปิ่น มุทุกันต์, 2504 : 77) โดยปกติแล้ววิญญาณคนเรานั้น มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา การดับครั้งสุดท้ายนี้เรียกว่า “จติวิญญาณ” หมายถึง วิญญาณทำหน้าที่เคลื่อนออกจากร่างกาย หรือดับไป ซึ่งบ่งบอกให้รู้ว่าคนเรตายแล้ว แต่ไม่ใช่ในกรณีเกิดการสลบ ไม่สามารถกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกได้

ทำหน้าที่เป็นปฏิสนธิวิญญาณ

คำว่า “ปฏิสนธิ” แปลว่า กลับมาต่อใหม่อีกครั้ง หมายถึง การเกิดใหม่ ทันทที่จติจิตดับลง ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นจิตดวงแรกของชีวิตใหม่ในภพใหม่ก็เกิดขึ้นในทันที ในลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า วิญญาณของคนรวมทั้งสัตว์ เมื่อดับแล้วก็เกิดใหม่ทันที ไม่มีอะไรมาคั่นระหว่าง ไม่มีช่องว่างระหว่างการตายกับการเกิดใหม่ กล่าวได้ว่าการตายก็คือการเกิดใหม่ คนตายเพราะวิญญาณดับและไปเกิดใหม่ก็เพราะวิญญาณเกิด ในเมื่อวิญญาณดับ

แล้วก็เกิดทันที หมายความว่า หลังจากตายแล้วคนเราเกิดใหม่ทันที เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อวิญญาณเกิด นามรูปก็ต้องเกิด วิญญาณจะสร้างนามรูปขึ้นมาใหม่ โดยอัตโนมัติ ยกเว้นอรุปรหม ดังนั้น จุตวิญญาณดวงเก่าที่ดับแล้ว ก็เกิดใหม่ เป็นเหตุให้ได้ชีวิตใหม่ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งเป็นวิญญาณที่ได้เก็บสังขมและสืบต่อเชื้อ คือ วิบากกรรมต่างๆ มาจากจุตวิญญาณ คือ วิญญาณดวงเก่าที่ดับแล้ว

คำว่า เกิดใหม่ทันที หมายถึง เกิดในโอปปาติกะกำเนิดทันที แต่จะอยู่ในภพชาตินี้ก็ วิภาติ หรือภีนาติ หรือว่าก็ชั่วโมงนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง และจะเกิดเป็นอะไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของวิญญาณก่อนตาย อนึ่ง เมื่อได้ชีวิตใหม่ในรูปแบบโอปปาติกะกำเนิดแล้ว หลังจากนั้นจะไปเกิดในอีกกำเนิดไหนในอีก 3 กำเนิด ก็ขึ้นอยู่กับว่าวิญญาณนั้นได้สังขม วิบากกรรมอะไรไว้ (พร รัตนสุวรรณ, 2529 : 7)

ทำหน้าที่รักษาภพชาติ

ภวังควิญญาณ ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิต คือ นามรูป ในชาติหนึ่งๆ เอาไว้ คำว่า ภวังค์ แปลว่า องค์แห่งภพ (ปิ่น มุทุกันต์, อ้างแล้ว : 459) หรือ ต้นตอแห่งภพชาติ หมายถึง วิญญาณที่ทำหน้าที่รักษาภพชาติ ซึ่งเป็นอารมณ์เดิมก่อนที่จะมาเกิดในชาตินี้ไว้ ไม่ให้เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อนอนหลับ แล้วตื่นขึ้นมา เราก็คงเป็นคนเหมือนเดิม ไม่ได้ กลับเป็นสัตว์ไป ดังนั้น คนและสัตว์ในโลกนี้ หรือในโลกโอปปาติกะ หลังจากเกิดมาแล้ว ย่อมจะมีชีวิตอยู่ในโลกนั้นสิ้นเวลาระยะหนึ่งตามสมควรแก่กรรม เพราะเหตุว่า กรรมเป็นตัวกำหนดอายุ บางคนอาจจะมีอายุสั้น บางคนอาจจะมีอายุยืน ทั้งนี้เป็นเพราะ ภวังควิญญาณทำหน้าที่หล่อเลี้ยงเอาไว้

ทำหน้าที่เป็นปัจจัยให้เกิดวิถีวิญญาณ

หมายถึง เมื่อจิตตัดจากจากภวังค์แล้ว ย่อมขึ้นสู่วิถีเพื่อรู้อารมณ์ทางประสาทสัมผัส เรียกว่า วิถีวิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นทางทวารทั้ง 6 เพราะมีอารมณ์เข้าสู่ทวาร เป็นตัวการให้เกิดการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การถูกต้องสัมผัสทางกาย และการนึกคิดทางใจ ซึ่งเป็นไปอย่างรู้สึกตัว

ทำหน้าที่เป็นวิปากวิญญาณ คือ เก็บสังขมผลกรรมเอาไว้

วิปาก คือ ผลของการกระทำ ได้แก่ เชื่อที่เป็นนามธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง ความถนัด ความสามารถ ความเคยชิน ที่เกิดจากการกระทำซ้ำๆ จนกระทั่ง กลายเป็นการเรียนรู้ แล้วเก็บสังขมไว้ในภพชาตินี้ในภวังควิญญาณ เป็นอุปนิสัยสันดาน เมื่อถึงคราวให้ผล วิปากนั้น ก็จะเป็นแรงผลักดันให้เราคิด พุด ทำซ้ำเหมือนอย่างที่เคยคิด พุด ทำมาแล้วในอดีต กล่าวคือ ทำให้บุคคลเป็นไปตามสิ่งที่ตนเก็บสังขมไว้ (สนิท ศรีสำแดง, 2535 : 47) อีกอย่างหนึ่ง วิปาก หมายถึง เชื่อแห่งความดี ความชั่วที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากเชื่อของความดีมีมาก นิสัยสันดาน ตลอดถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกจะโน้มไป

ในทางที่ดี แต่ถ้าเชื้อของความชั่วมากกว่า นิสัยสันดานและพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะ โน้มเอียงไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งวิบากกรรมอันสืบเนื่องมาจากอดีตนี้เอง เป็นตัวกำหนด อุปนิสัยสันดานของคนและสิ่งแวดล้อม วิบากทั้งหมดนี้ ถูกเก็บสั่งสมไว้ในภังควิญญาณ

วิถีวิญญาณ

คำว่า “วิถีวิญญาณ” แปลว่า การรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นในทางต่างๆ ได้แก่ ทางเดินของวิญญาณ มี 6 คือ จักขุ (ทางตา) โสตะ (ทางหู) ชานะ (ทางจมูก) ชิวหา (ทาง ลิ้น) กาย (ทางผิวหนัง) และมโน (ทางใจ) ฉะนั้น เมื่อว่าโดยวิถีวิญญาณ จึงมี 6 สาย

ขณะการรับรู้อารมณ์ของวิญญาณ จะมีการเกิดดับสลับกันระหว่างวิถีวิญญาณกับ ภวังค วิญญาณ ทั้งวิถีวิญญาณกับภวังควิญญาณนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างก็ เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน กล่าวคือ วิถีวิญญาณก็เป็นปัจจัยให้เกิดภวังควิญญาณ และ ภวังควิญญาณก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิถีวิญญาณเช่นกัน

ส่วนความแตกต่างระหว่าง วิถีวิญญาณกับภวังควิญญาณ คือ วิถีวิญญาณนั้น เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยพร้อม เช่น ตากระทบรูปแล้วเกิดการเห็น หูกระทบเสียงแล้วเกิด การได้ยิน เป็นต้น แต่เมื่อไม่มีปัจจัยทำให้เกิด วิถีวิญญาณก็ดับ ส่วนภวังควิญญาณนั้น แม้ วิถีวิญญาณไม่เกิด แต่ภวังควิญญาณก็ยังทำงานเป็นปกติ กล่าวคือ การรับรู้อารมณ์ที่เป็นไปโดยไม่รู้สีกตัว แสดงให้เราเห็นว่า ภวังควิญญาณ ได้แก่ วิญญาณธาตุ ซึ่งเป็นสภาพรู้ ดั้งเดิม ฉะนั้น ความหมายของวิญญาณในคำว่า มโนวิญญาณ จึงเป็นคนละประเภทกับคำว่า วิญญาณธาตุ เพราะในขณะที่สลบนั้น ย่อมไม่มีมโนวิญญาณ คือ ความคิดนึกทางใจ แต่ก็ยังมีภวังควิญญาณ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เราทราบว่ วิญญาณนั้นมีการเกิดดับตลอดเวลา สืบต่อกันไม่มีสิ้นสุด ดับแล้วก็เกิดใหม่ เป็นอย่างนี้เรื่อยๆ ไป

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องวิญญาณ

วิญญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีความหมายที่แตกต่างจากคำว่า วิญญาณ ที่ใช้ในภาษาไทยทั่วไป ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เชื่อกันว่าสิงสถิตอยู่ในร่างกายของคนหรือสัตว์ เมื่อ คนตายร่างกายเท่านั้นที่แตกดับ ส่วนวิญญาณจะไม่ตาย แต่จะออกจากร่างไปเกิดใหม่ ส่วนจะไปเกิดที่ไหนอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับกรรมที่บุคคลนั้นเคยกระทำไว้ในเวลาที่ยังมีชีวิต อยู่ วิญญาณในลักษณะดังกล่าวนี้ในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าไม่มีอยู่เลย ส่วน วิญญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ วิญญาณ วิญญาณใน พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอยู่ตลอดเวลา ซึ่งวิญญาณดังกล่าวนี้ก็คือ สิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า จิต นั่นเอง

คำว่า วิญญาณ ในทางพระพุทธศาสนาถือเอาวิญญาณหกเท่านั้น คำว่าวิญญาณ นั้นมีในพระสูตรต้นตปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณมีเท่าไร วิญญาณมี 6 ประการนี้ คือ

1. จักขุวิญญาณ คือ รู้แจ้งอารมณ์ทางตา
2. โสตวิญญาณ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู
3. ชานาวิญญาณ คือ วิญญาณรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก
4. ชิวหาวิญญาณ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น
5. กายวิญญาณ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย
6. มโนวิญญาณ คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ เหล่านี้เรียกว่า “วิญญาณ”

ซึ่งเป็นบ่อเกิด และสิ่งที่ต้องรู้แจ้งต่ออารมณ์ที่มาสัมผัสทางอายตนะนั้น และดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสในลักษณะที่ทรงถามและตอบเองว่า “ภิกษุทั้งหลาย คนทั่วไปกล่าวกันว่า วิญญาณ เพราะอาศัยความหมายอะไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย เพราะกิริยาที่รู้แจ้งต่ออารมณ์ ที่มากระทบในสิ่งนั้น ดังนั้น จึงถูกเรียกว่าวิญญาณ สิ่งนั้นย่อมรู้แจ้งซึ่งอะไร? สิ่งนั้น ย่อมรู้แจ้งซึ่งความเปรี้ยวบ้าง, ย่อมรู้แจ้งซึ่งความขมบ้าง, ย่อมรู้แจ้งซึ่งความเผ็ดบ้าง ดังนั้นเป็นต้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะกิริยาที่รู้แจ้งต่ออารมณ์ที่มากกระทบได้ มีอยู่ในสิ่งนั้น ดังนั้น สิ่งนั้นจึง เรียกว่า วิญญาณ” (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2536 : 5)

คำว่า “วิญญาณ” หมายถึง การรับรู้ความต่างๆ จำเพาะ รู้ความหมายจำเพาะ หรือรู้แยกต่าง เช่น เห็นผืนผ้าลาย ที่ว่าเห็นนั้น แม้จะไม่ได้กำหนดหมายว่าอะไรเป็นอะไร ก็ย่อมเห็นลักษณะอาการ เช่น สี สัน เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกันเป็นพื้นอยู่พร้อมด้วยเสร็จ นี้ เป็นความรู้ขั้นวิญญาณ เพราะวิญญาณรู้เห็นความแตกต่างกันอยู่ รวมความว่าวิญญาณ เกิดขึ้นก็คือมองเห็น ได้ยิน เป็นต้น ที่จริงแล้วจะเป็นการเห็น การได้ยินจำเพาะบางแง่ บาง มุมของสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยินเท่านั้น กล่าวอีกแบบหนึ่งว่า จะเป็นการเห็น การได้ยินตาม ความหมายจำเพาะแง่จำเพาะอย่างใดให้แก่อสิ่งนั้น ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็สุดแต่สังขารที่เป็นปัจจัย ให้วิญญาณนั้นเกิดขึ้น เมื่อเจตนามุ่งหมายตั้งใจ หรือใจเลือกที่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งใด หรือ รับรู้เรื่องอะไรๆ จึงจะเกิดมีวิญญาณ คือมองเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รับรู้รส รู้สัมผัส รู้คิดนึกต่อ เรื่องนั้นๆ สิ่งนั้นๆ โดยเฉพาะเจตนาจะชักจูงนำจิตวิญญาณให้นึกคิด ให้รับรู้ไปในเรื่องที่ ต้องการปรุงแต่งเรื่อยๆ ไปไม่รู้จักจบสิ้น และพร้อมกันนั้น มันก็จะปรุงแต่งสภาพพื้นฐาน ของวิญญาณนั้นให้กลายเป็นจิตที่ตีงามหรือชั่วร้าย มีคุณธรรม ไร้คุณธรรม หรือมี คุณสมบัติต่างๆ ตามแต่เจตนาที่ดี หรือชั่วนั้นๆ ด้วย (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2551 : 208)

คำว่า วิญญาณ หมายถึงความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น คำว่า วิญญาณ มิได้หมายเลยไปถึงความหมายของศาสนาอื่นที่แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Soul, Spiritual, Ghost คือ ผี หรือ เจตภูมิต

อนึ่งยังเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า วิญญาณ 6 หมายถึง รับรู้อารมณ์ ดังนี้ คือ

- 1) จักขุวิญญาณ คือ รับรู้ด้วยตา, มองเห็น (eye-consciousness),
- 2) โสตวิญาณ คือ รู้เสียงด้วยหู, ได้ยิน (ear-consciousness),
- 3) ฆานวิญาณ คือ รับรู้กลิ่นด้วยจมูก, ได้กลิ่น (nose-consciousness),
- 4) ชิวหาวิญาณ คือ รู้รสด้วยลิ้น, รู้รส (tongue-consciousness),
- 5) กายวิญาณ คือ รู้โผฏฐัพพะด้วยกาย, รู้สึกสัมผัส (body-consciousness)

และมโนวิญาณ คือ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ, รู้ความนึกคิด (mind-consciousness)

วิญญาณจึงหมายถึงธาตุ มีลักษณะพิเศษ คือ “รู้แจ้งอารมณ์” เมื่อทำหน้าที่ผ่านอายตนะใด ก็ได้ชื่ออายตนะนั้น เช่น ทำหน้าที่ผ่านประสาททางตาเรียกว่า “จักขุวิญญาณ” เป็นต้น

คำว่า “วิญญาณ” หมายถึง รู้แจ้งอารมณ์ทั้งปวง โดยความหมายเพียงว่า เป็นความรู้สึก หรือรับรู้ถึงสิ่งต่างๆ แต่ไม่ได้หมายถึงความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง หรือรู้อย่างลึกซึ้งแบบปัญญา เป็นเพียงแค่รับรู้อารมณ์ที่กระทบ คือ มองเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สึกสัมผัส และนึกคิด วิญญาณทางตา ก็คือวิญญาณเห็น วิญญาณทางหู ก็คือวิญญาณได้ยิน วิญญาณทางจมูกก็คือวิญญาณได้กลิ่น วิญญาณทางลิ้น ก็คือวิญญาณรู้รส วิญญาณทางกาย ก็คือวิญญาณสัมผัส และวิญญาณทางสมอง ก็คือวิญญาณนึกคิด

วิญญาณตายหรือไม่

พุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม และเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่า ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งพาความเพียรพยายามของตน และสอนให้มนุษย์กำหนดชีวิตของตนเอง โดยผลแห่งการกระทำของตน ทำดีได้ผลดีตอบแทน ทำชั่วได้ผลชั่วตอบแทน ความสำเร็จต่างๆ ไม่ได้มาจากการอ้อนวอนขอจากพระเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่สอนให้รู้จักพึ่งตนเอง เพื่อพาตนเองให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง

นอกจากนั้นพุทธศาสนายังปฏิเสธทัศนะที่ว่าตายแล้วสูญ ไม่มีอะไรเหลือ (อุจเฉททิฎฐิ) จิตหรือวิญญาณไม่ได้ตายตามร่างกาย ทางพุทธศาสนาถือว่า จิตหรือวิญญาณไม่ได้เป็นอมตะแบบยีนโรคคงที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เปลี่ยนความคิดได้ เปลี่ยนไปเกิดในกำเนิดดีหรือชั่วได้ สามารถยกระดับจิตให้สูงขึ้นไปตามลำดับ จากคนชั่วเป็นคนดี จากปุถุชนเป็นอริยชนได้ จิตหรือวิญญาณดับได้ แต่ก่อนที่จะดับ จิตหรือวิญญาณดวงเก่าจะถ่ายทอดคุณสมบัติต่างๆ อย่างครบถ้วนให้จิตหรือวิญญาณดวงใหม่ไว้หมดแล้วจึงดับ ดังนั้นจิตหรือวิญญาณดวงใหม่จะว่าเป็นดวงใหม่แท้ก็ไม่ใช่ จะว่าเป็นดวงเก่าก็ไม่เชิง เหมือนนายแดงอายุ 50 ปี จะว่านายแดงตอนนี้กับตอนที่เป็เด็กชายแดงเมื่อ 40 ปี

มาแล้วเป็นคนเดียวกันแท้ก็ไม่ใช่ เพราะเซลล์ต่างๆ ในสมัยที่เป็นเด็กได้ตายหมดแล้ว ไม่เหลือเซลล์เก่าไว้เลย แต่จะว่านายแดงคนนี้เป็นคนละคนกับเด็กชายแดงเมื่อ 40 ปี มาแล้ว ก็ไม่เชิง แต่ก็รู้ว่าเด็กชายแดงตอนนั้นกับชายแดงตอนนี้เป็นคนเดียวกัน และในทางกฎหมายก็ถือว่าเป็นคนเดียวกัน จะไปอ้างว่า เคยทำผิดเมื่อ 30 ปี มาแล้ว ตอนนี้อายุ 50 ปี ตำรวจจะมาจับไม่ได้ เพราะเซลล์เก่าได้ตายไปหมดแล้ว เป็นคนละคนกันย่อมฟังไม่ขึ้น ศาลไม่ยอม จิตหรือวิญญาณก็มีลักษณะทำนองนี้

ดังนั้น ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือว่า จิตหรือวิญญาณ เป็นแบบสันตติ คือ สืบต่อกันไปหรือรับช่วงกันไป ด้วยเหตุนี้จึงว่าจิตหรือวิญญาณเป็นอมตะหรืออมตะก็ได้ คือ ถ้าเป็นอมตะก็เป็นอมตะแบบพิเศษ คือ สืบต่อกันไป ไม่ใช่แบบยีนโรคงที่ หรือถ้าจะว่าเป็นอมตะก็ได้ แต่เป็นอมตะแบบพิเศษหรือแบบสันตติเช่นกัน ไม่ใช่แบบอจุลเทศิทธิ ความเห็นว่าขาดสูญอย่างที่ว่าบางลัทธิถือกัน พุทธปรัชญาเถรวาทอยู่กลางๆ ระหว่าง สัสตติทธิ ความเห็นว่าเที่ยง และอจุลเทศิทธิ ความเห็นว่าขาดสูญ อีกทั้งถือว่า มิจฉาทิทธิมีโทษมาก แต่อจุลเทศิทธิมีโทษมากกว่าสัสตติทธิ เพราะห้ามทั้งสวรรค์และนิพพาน กล่าวคือ เมื่อใครเห็นว่าตายแล้วสูญ ทุกอย่างจึงสูญไปหมด ไม่มีบุญไม่มีบาป ไม่มีชาติหน้า ไม่มีนรก ไม่มีสวรรค์ และอื่นๆ จึงไม่อยากทำบุญกุศล มุ่งแต่หาความสุขทางเนื้อหนังในชาตินี้ให้เต็มที่ เรื่องบุญ-บาปไม่คำนึง อะไรที่ให้ความสุขได้ในชาตินี้ก็ทำ ส่วนสัสตติทธิ มีโทษเพียงห้ามนิพพาน แต่ไม่ห้ามสวรรค์ เพราะเชื่อว่า บุญ-บาปมี ชาติหน้ามี นรกและสวรรค์มี จึงชวนชวนทำบุญกุศลต่างๆ แต่ก็ยังมีความยึดมั่นในตัวตน จึงยังไม่อาจบรรลุพระนิพพานได้ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงไม่เรียกพุทธศาสนาว่า ถือจิตหรือวิญญาณเป็นแบบอมตะ เพราะเสี่ยงที่จะทำให้คนเข้าใจผิดว่า พุทธศาสนาเป็นอจุลเทศิทธิ ซึ่งมีโทษมาก แต่ถือว่าพุทธศาสนาจิตหรือวิญญาณเป็นอมตะ เพราะเป็นไปในทำนองเดียวกับศาสนาทั้งหลายที่ได้กล่าวว่า วิญญาณเป็นอมตะ แต่อมตะในที่นี้หมายถึง อมตะแบบสันตติ ไม่ใช่แบบสัสตติทธิ คือ จิตหรือวิญญาณไม่ตายตามร่างกาย เพราะฉะนั้น วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอมตะในที่ทุกแห่ง ก็หมายถึง อมตะแบบสันตตินี้ ส่วนการที่ชีวิตจะมาปรากฏในโลกเป็นมนุษย์เป็นสัตว์และอื่นๆ ก็เป็นไปตามกระบวนการของมัน (พิน ดอกบัว, 2556 : 72-74) คนและสัตว์ในโลกมนุษย์เมื่อตายแล้ว ทุกชีวิตไม่มีการสูญเลย ในเมื่อวิญญาณเหล่านั้นยังมีตัวตน เพราะทุกๆ วิญญาณที่หายไปจากโลกมนุษย์นั้นจะไปเกิดในโลกของวิญญาณ ฉะนั้นในโลกของวิญญาณจึงมีทั้งคนและสัตว์ทุกชนิดอย่างที่เคยมีอยู่ในโลกของมนุษย์ อีกอย่าง สัตว์โบราณในโลกมนุษย์ที่สูญพันธุ์ไปแล้วนั้น ทุกชีวิตยังจะพบได้ในโลกของวิญญาณ และที่มีอยู่ในโลกของวิญญาณนั้น ก็ไม่ใช่เป็นเพียงซากของสัตว์ที่ตายแล้ว หากยังคงเป็นสัตว์ที่มีชีวิตเหมือนเมื่ออยู่ในโลกมนุษย์นั่นเอง (พร รัตนสุวรรณ, 2529 : 24)

เนื่องจากวิญญาน เป็นธรรมชาติที่เป็นอมตะ และวิญญานนั้นจะไม่สูญ ถ้าหากในวิญญานนั้นยังมีต้นเหตุ และเมื่อวิญญานเกิด ก็หมายถึงรูปก็ต้องเกิด หรือถ้าวิญญานยังมี ก็หมายถึงรูปก็ต้องมี เมื่อวิญญานเป็นอมตะจึงมีภพภูมิ หรือสถานที่อยู่ของวิญญานมากมาย ตามระดับของวิญญานนั้นๆ คือ ถ้าจิตหรือวิญญานสูง ก็ไปเกิดในภพภูมิสูง จิตหรือวิญญานต่ำก็ไปเกิดในภพภูมิต่ำ คนที่ตายไปแล้วไปเกิดใหม่ในโลกทิพย์ ก็ยังมีลักษณะเหมือนคนเดิม เป็นคนที่มีชีวิต ฉะนั้น ในเมื่อเราติดต่อกันได้ทางสมาธิ เราจึงจำได้ว่าเป็นคนนั้นคนนี้ พูดคุยกันได้ ถ้ามองเรื่องราวต่างๆ ให้เขาเล่าให้ฟังได้ ในโลกของวิญญานนั้นย่อมมีแม้กระทั่งสิ่งที่ไร้ชีวิต คือ ไร้ชีวิตในความหมายของมนุษย์เท่านั้น แต่สำหรับคนที่อยู่ในโลกของวิญญานแล้ว ทุกสิ่งมีชีวิตทั้งหมด แม้กระทั่งแสงสี ต้นไม้ ดอกไม้ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีชีวิตทั้งสิ้น ร่างกายของพวกโอปปาติกะทั้งหลาย ก็ประกอบขึ้นมาจากรธาตุทั้งสี่ โดยมีวิญญานเป็นปัจจัยเหมือนกับมนุษย์ ธาตุทั้งสี่ที่เรารู้จักกันในโลกของมนุษย์นั้น ในโลกของวิญญานก็มี แต่ประสาทสัมผัสของมนุษย์รับไม่ได้ เช่น มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ เสียขโมยในโลกนั้นก็ไม่ได้ยิน คนและสัตว์ที่ตายไปแล้ว ไปเกิดใหม่ในโลกของวิญญานนั้น ไปอยู่ในรูปของ สุขุมรูป คือ รูปที่ละเอียดเกินสัมผัสของมนุษย์ หรือไปอยู่ในรูปของพลังงาน เพราะสสารก็มาจากพลังงาน สสารเมื่อสลายตัวก็กลับเป็นพลังงาน พลังงานเมื่อรวมกันเข้มข้นก็กลายเป็นสสาร ในโลกของวิญญาน สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ เช่น ตัวเขา ก็รู้สึกว่ามีตัวตน จับต้องได้ เห็นได้ มีอุณหภูมิจึงมีผิวพรรณ เช่น บางคนขาว บางคนดำ เป็นต้น

คำว่า วิญญานไม่ตาย ในความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ตรารบใดที่เรา ยังต้องการที่จะมีชีวิตมีตัวตน ยังอยากที่จะเป็นอะไร หรืออยากที่จะได้อะไร วิญญานจะต้องมีอยู่ตลอดเวลา คือถึงแม้จะดับ แต่แล้วก็ต้องเกิดอีก ซึ่งวิญญานที่เกิดใหม่ไม่ใช่วิญญานอันเก่า แต่ก็เป็นเนื่องมาจากอันเก่าเหมือนต้นไม้มืดที่ใหม่ แม้จะเหมือนต้นเดิม แต่ไม่ใช่ต้นเดิม เพราะต้นไม้มืดทุกอย่างย่อมเกิดจากเมล็ดของมัน และเมล็ดของมันก็เกิดจากต้นของมัน คำว่าวิญญานไม่ตายดังที่กล่าวมานี้ หมายถึงวิญญานมีการเกิดดับและเกิดใหม่ อยู่เสมอตลอดเวลา ตรารบเท่าที่ต้นเหตุยังมีอยู่ในสันดาน ตายแล้วจะต้องเกิดอีกตลอดไป ชีวิตไม่มีการสูญ ตัวตนของคนคนนั้นจะต้องมีอยู่ตลอดไป แม้โลกนี้จะพินาศไม่มีชีวิตใดๆ เหลืออยู่ในโลกนี้เลย แต่บรรดาชีวิตทั้งหลายที่เคยมีอยู่ในโลกมนุษย์นั้น ก็ยังจะต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกในโลกของวิญญาน และวันหนึ่งในเมื่อโลกมนุษย์ได้วิวัฒนาการเกิดมีสิ่งมีชีวิตขึ้นมาอีก ชีวิตในโลกของวิญญานก็กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่มีวันสิ้นสุด ตรารบใดที่ชีวิตเหล่านั้นยังมีต้นเหตุ และวิญญานจะดีขึ้นเรื่อยๆ ถ้าหากเราพยายามปฏิบัติแต่ความดีอยู่เสมอๆ หมั่นฝึกสมาธิและเจริญวิปัสสนาอยู่เสมอๆ การเข้าใจเรื่องวิญญานแบบนี้ จะทำให้ละสักกายทิฐิได้ ทำให้บรรลุนิพพานได้ เพราะการบรรลุถึงนิพพานนั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของว่างเปล่า ไม่มีจริง

แม้กระทั่งตัวตน คือ วิญญาณ ที่ว่าไม่ตายนี้ก็ไม่จริงและคนเราจะเข้าถึงความจริงได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อสามารถทำให้เป็นอิสระจากอารมณ์และจากความรู้สึกนึกคิดได้ทุกอย่าง (พระอภิชาติ อภิญาโณ (แก้วเทพวงษ์), 2560 : 78-80)

วิญญาณไม่ตายในความหมายพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีเงื่อนไข กล่าวคือ ถ้าตัณหายังมีอยู่ วิบากก็ต้องมี เมื่อวิบากมี วิญญาณก็ต้องเกิดอีก เมื่อวิญญาณเกิดอีก นามรูปก็เกิดอีก เมื่อนามรูปเกิดอีก ก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณอีก วิญญาณจะมีอยู่ตลอดไปไม่ดับสูญ ก็โดยเงื่อนไขดังกล่าวมา และอีกประเด็นหนึ่ง คือ ผู้ที่บรรลุถึงนิพพานได้จะต้องมองเห็นว่า วิญญาณที่ไม่ตายนั้นก็ไม่จริง เพราะสิ่งใดมีการเกิด สิ่งนั้นก็ต้องมีการดับ สิ่งใดดับได้ สูญสิ้นได้ หดไปได้ สิ่งนั้นย่อมไม่มีตัวตนของมันที่แท้จริง ประเด็นของวิญญาณดังกล่าวมานี้ ในลัทธิศาสนาอื่นไม่มีเลย ด้วยเหตุนี้ตรารบใดที่ยังเป็นสัสสตทิฏฐิอยู่ ก็จะไม่บรรลุถึงนิพพานไม่ได้เลยเป็นอันขาด

ฉะนั้น โลกของวิญญาณเมื่อพุดกันอีกนัยหนึ่ง คือ โลกมนุษย์ที่อยู่ในสภาพที่เป็นสุขุมโลกหรือโลกแห่งพลังงานนั่นเอง โลกทั้งสองนี้จะมีวิวัฒนาการกลับไปกลับมา เหมือนกับคนซึ่งเดี๋ยวนี้ก็อยู่ในสภาพของกายหยาบ คือ เป็นมนุษย์ เดียวก็จะอยู่ในสภาพของกายละเอียด คือ เป็นโอปปาติกะ

บทสรุป

ความสัมพันธ์ของกายกับวิญญาณ เป็นองค์ประกอบต่างๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเข้าด้วยกัน เรียกว่า คน หรือ สัตว์ เป็นสิ่งที่เกิดจากส่วนประกอบ 5 อย่าง เรียกว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 ย่อลงเป็น 2 ส่วน คือ รูปกับนาม รูปเป็นฝ่ายวัตถุ ไม่สามารถรับรู้อารมณ์ต่างๆ ได้ เช่น เห็น ได้ยิน รับรู้สิ่งต่างๆ เป็นต้น ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นฝ่ายนาม คือ เป็นสิ่งที่รู้อารมณ์ เช่น เห็น ได้ยินเสียง ได้รู้อารมณ์ต่างๆได้ รูป เป็นธรรมชาติที่ไม่ยอมไปสู่อารมณ์ ส่วนนามเป็นธรรมชาติที่ยอมไปสู่อารมณ์

วิญญาณขันธ์ แปลว่าตามศัพท์ว่า ความรู้แจ้ง คือ รู้แจ้งอารมณ์ หมายถึงความรู้ประเภทยืนพื้น หรือความรู้ที่เป็นตัวยืน เป็นฐานและเป็นทางเดินให้แก่นามขันธ์อื่นๆทั้งหมด เป็นทั้งความรู้ต้นและรู้ตาม วิญญาณที่เป็นความรู้ต้น คือ เป็นความรู้เริ่มแรก เมื่อเห็น ได้ยิน ได้ฟัง เป็นต้น ส่วนที่เป็นรู้ตาม คือ รู้ควบคู่ไปกับขันธ์อื่นๆ เช่น รู้สึกสุขสบาย (เวทนา) ก็รู้ว่าเป็นสุข (วิญญาณ) วิญญาณ

วิญญาณทางอายตนะ คือ สิ่งที่เราเรียกว่าตา หู จมูก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า อายตนะ 6 ประกอบกันขึ้นด้วย 2 สิ่ง คือ รูปขันธ์ กับ นามขันธ์ ซึ่งคำว่าอายตนะ แปลว่า สิ่งที่ติดต่อเนื่องกัน หรือ เชื่อมกัน หรือ แหล่งติดต่อ รวมความว่า ตา

สำหรับติดต่อกับรูป หูสำหรับติดต่อกับเสียง จมูกสำหรับติดต่อกับกลิ่น ลิ้นสำหรับติดต่อกับรส กายสำหรับติดต่อกับสิ่งที่มาสัมผัสผิวหนัง จิตสำหรับติดต่อกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตเอง เป็นต้น

วิญญาณในปฏิจสมุปบาท กล่าวคือ เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย อายุตนะ 6 จึงมี เป็นต้น อนึ่ง เพราะอวิชาสามารถดับไปโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เป็นต้น

วิญญาณในสังสารวัฏ คือ จิตหรือวิญญาณที่เป็นตัวไปเกิดใหม่นี้ อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ มีลักษณะเกิดดับอยู่ตลอดเวลา จิตหรือวิญญาณที่ไปเกิดใหม่นั้นจะถือว่าเป็นดวงเดียวกันก็ไม่ใช่ จะต่างก็ไม่ใช่ การที่พุทธปรัชญาให้ความเช่นนี้ก็เพราะจิตหรือวิญญาณนั้นหาตัวตนไม่ ขบวนการเกิดใหม่แบบข้ามภพข้ามชาติ เพราะยังมีกิเลสอยู่การเกิดใหม่ก็ย่อมมีเสมอ แต่มนุษย์ทุกคนหาเกิดใหม่เสมอไปไม่ トラバโตที่เขาตัดกิเลสได้ กล่าวคือ บรรลุพระอรหันต์แล้ว การเกิดใหม่จะมีได้ที่ไหน เหมือนไฟที่หมดเชื้อแล้ว

วิญญาณในไตรลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่เรียกว่านามธรรมชนิดหนึ่ง ที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง หรือกระบวนการทั้งหมดของสังขารทั้งหลายทั้งปวงแห่งไตรลักษณ์ ซึ่งมีลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลง เป็นทุกข์ บีบคั้น บังคับ ด้วยการเกิดขึ้นและการเสื่อมสลายไปของเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ขัดแย้ง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่คงทน มีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันสืบทอดต่อกันและกัน

บรรณานุกรม

- แก้วชาย ธรรมมาชัย, (2540). **ปัญหาพระเจ้ามิลินท์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฮลโล่การพิมพ์.
- ปุ่น จงประเสริฐ, (2514). **คนตายแล้วมีวิญญาณหรือไม่**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.
- พร รัตนสุวรรณ, (2528). **วิญญาณคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมมหาวิธานวัตร, (2528). **มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร : ส. ธรรมภักดี.
- พระสัทธัมม โชติโก ธรรมาจารย์, (2536). **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1-2-6 จิต เจตสิก รูปนิพพาน**. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: ยูนิตีพับลิเคชั่น.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), (2551). **เข้าใจเรื่องจิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุนทร ธีรชัย, (2514). **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์.
อภิชาติ อภิญาโณ (แก้วเหตุพงษ์), พระ, (2560). การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง
วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิธีกรรม : การบั้งสุกุลสร้างน้ำอัฐิในวันสงกรานต์ของชาวเสลภูมิ Ritual: Requiem for Songkran Water Festival on Songkran Day

พระมหาสากล สุภรเมธี¹ และ พระอภิชาติ อภิญาโณ²
Phramaha Sakol Subaramethee¹ Phra Apichart Apiyano²
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹
Mahamakut Buddhist University Roi et Campus
วัดมิ่งเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด²
Wat Mingmaung Selaphum District, Roi Et
E-mail : Shriprachya@gmail.com

บทคัดย่อ

เมื่อถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์ในแต่ละปี ชาวบ้านจะรวมญาติเพื่อไปสร้างน้ำกระดุกของบรรพบุรุษบุพการีชนที่ล่วงลับไป เพื่อให้เกิดความชุ่มฉ่ำร่มเย็น อีกความเชื่อหนึ่งก็เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญแก่ส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไป เป็นการบอกว่าลูกหลานแม้จะไปทำงานต่างถิ่นฐานก็ไม่เคยลืมผู้มีพระคุณแม่จะจากไปแล้ว นอกจากนี้แล้วยังเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาตามประเพณีนิยมแบบชาวพุทธไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเป็นหลักของความกตัญญูกตเวทิตาธรรม อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับคนในครอบครัวให้ได้มาพบปะกัน ที่สำคัญเป็นการสืบสานประเพณีประจำท้องถิ่นของตนเอาไว้ด้วย

คำสำคัญ : พิธีกรรม; บั้งสุกุล; สร้างน้ำอัฐิ; สงกรานต์; ชาวเสลภูมิ

Abstract

At the Songkran Festival each year. The villagers will join their relatives to bathe the bones of their ancestors. To make it cool. Another belief is to make merit, dedicate merit to charity to the deceased. To say that the children even go to work settlements, they never forget the patron, even after leaving. In addition, it is a ritual that has traditionally followed the Buddhist tradition in the Northeast. It is the principle of gratitude for the gratitude. It also creates a harmony for the family to meet. The importance of the tradition of their own local.

Keywords : ritual; Requiem; Water Sculpture; Songkran; The Selaphumi

บทนำ

ตามประเพณีไทยที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ พอถึงวันที่ 12 เมษายนทุกครัวเรือนจะต้องระดมกำลังช่วยกันทำความสะอาด ปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย ตลอดจนของใช้ภายในบ้านให้สะอาด ตัดแต่งต้นไม้สนามและบริเวณบ้านให้สวยงาม เพราะเชื่อว่าหนึ่งปี วิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมารับส่วนบุญจาก ลูกหลานที่ทำบุญตักบาตรอุทิศ บุญกุศลครั้งใหญ่ให้ในวันสงกรานต์ครั้งหนึ่ง วันที่ 13 เมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์ ตอนเช้าก็ร่วมกันทำบุญตักบาตรนอกจากนี้ ก็นิยมนำกระดูกของญาติ มาประพรมน้ำอบน้ำหอม เช่นเดียวกับญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ แล้วจัดตั้งเครื่องเซ่นเครื่องไหว้ และประกอบพิธีบังสุกุล ถวายจตุปัจจัย ไทยธรรม กรวดน้ำอุทิศบุญกุศลให้ผู้ตาย เมื่อญาติที่มารอรับบุญได้รับทราบการทำบุญของลูกหลานแล้ว ก็จะอนุโมทนาพร้อมกับอวยพร ให้ลูกหลานมีความเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้า มีความอุดมสมบูรณ์ทำมาค้าขึ้น

คล้ายกับประเพณีไหว้บรรพบุรุษในวันเซ็งเม้งของชาวจีน ซึ่งจัดให้มีขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือในช่วงเดือนเมษายนเหมือนกัน

การทำบุญในวันสงกรานต์

กิจกรรมจะเริ่มตั้งแต่การทำบุญตักบาตร ถือว่าเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้ตัวเอง และ อุทิศส่วนกุศลนั้นแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญแบบนี้มักจะเตรียมไว้ล่วงหน้า นำอาหารไปตักบาตรถวายพระภิกษุที่ศาลา วัด ซึ่งจัดเป็นที่รวมสำหรับทำบุญในวันนี้ หลังจากที่ได้ทำ บุญเสร็จแล้ว ก็จะมีการก่อบพระเจดีย์ทรายอันเป็นประเพณีด้วย

การรดน้ำ เป็นการอวยพรปีใหม่ให้กันและกัน น้ำที่รดมักใช้น้ำหอมเจือด้วยน้ำธรรมดา

การสงน้ำ
พระ จะ รด น้ำ
พระพุทธรูปที่บ้าน
และที่วัด บางที่จัด
สงน้ำพระสงฆ์ด้วย

การบังสุกุล
อัฐิกระดูกญาติผู้ใหญ่
ที่ตายไปแล้ว มักก่อบ
เป็นเจดีย์แล้วนิมนต์
พระไปบังสุกุล

การรดน้ำผู้ใหญ่ คือการไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ครูบาอาจารย์ ท่านผู้ใหญ่มักจะนั่งลง แล้วผู้ที่รดก็จะเอาน้ำหอมเจือกับน้ำเปล่ารดที่มือท่าน ท่านจะให้ศีลให้พรผู้ที่ไปรด ถ้าเป็นพระก็จะนำผ้าสบงไปถวายให้ท่านผลัดเปลี่ยนด้วย หากเป็นฆราวาสก็จะหาผ้าถุง ผ้าขาวม้าไปให้

การดำหัว ก็คือการรดน้ำนั่นเอง แต่เป็นคำเมืองทางภาคเหนือ การดำหัวเรียกกันเฉพาะการรดน้ำผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือหรือผู้สูงอายุ เป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปแล้ว หรือการขอพรปีใหม่จากผู้ใหญ่ ของที่ใช้ในการดำหัวส่วนมากมีผ้าขนหนู มะพร้าว กล้วยและส้มป่อย

การปล่อยนกปล่อยปลา ถือเป็นการล้างบาปที่ทำไว้ เป็นการสะเดาะเคราะห์ร้ายให้มีแต่ความสุขความสบายในวันขึ้นปีใหม่

การนำทรายเข้าวัด ของชาวเสลภูมินิยมขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัด

พิธีสงกรานต์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อไป ในความเชื่อดั้งเดิม ใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเป็นตัวแทนแก้กันกับความหมายของฤดูร้อน ช่วงเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื่น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ การรำลึกและกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 65)

ในชีวิตสมัยใหม่ของสังคมไทยเกิดประเพณี กลับบ้านในเทศกาลสงกรานต์ นับวันสงกรานต์เป็นวันครอบครัว ในพิธีเดิมมีการสงฆ์น้ำพระที่นำสิริมงคล เพื่อให้เป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข ปัจจุบันมีพัฒนาการและมีแนวโน้มว่าได้มีการเสริม จนคลาดเคลื่อนบิดเบือนไป เกิดการประชาสัมพันธ์ในเชิงการท่องเที่ยวให้เป็นภาพของการใช้น้ำเพื่อแสดงความหมายเพียงประเพณีการเล่นน้ำ

การที่สังคมเปลี่ยนไป มีการเคลื่อนย้ายที่อยู่เข้าสู่เมืองใหญ่ และถึงวันสงกรานต์เป็นวัน “กลับบ้าน” ทำให้การจราจรคับคั่งในช่วงวันก่อนสงกรานต์ วันแรกของเทศกาล และวันสุดท้ายของเทศกาลเกิดอุบัติเหตุทางถนนมาก นับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงหลายด้านของสังคม นอกจากนี้ เทศกาลสงกรานต์ยังถูกใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งต่อคนไทยและต่อนักท่องเที่ยวต่างประเทศ

พิธีกรรมการสงฆ์น้ำอัฐิ

หลังจากการถวายสังฆทาน เลี้ยงอาหารพระ และสงฆ์ระดูกร่วมกันแล้ว ก็จะนำพาข้าว (ลาดใส่ข้าวที่เตรียมไว้ให้ผีบรรพบุรุษ) ที่จุดเทียนเอาไว้หน้านมัยธาดู (ที่เก็บ

กระดุก) ที่มีลาดลายวิจิตรวางเอาไว้อีก พร้อมทั้งจุดเทียนนำทางเพื่อนำทางให้วิญญาณมองเห็นทางสว่าง และมารับประทานอาหารที่ใส่เอาไว้ในถ้วยเล็กๆ คือจะตักอาหารใส่อย่างละซอนสองซอน จะไม่ใส่เยอะเหมือนกับที่คนกินพร้อมกันนั้นก็ได้นำเอากระดุก

ออกมาล้างทำความสะอาด ด้วยน้ำหอมที่ทำไว้อย่างดี ล้างทำความสะอาดกระดุกที่เก็บกระดุก และบริเวณใกล้เคียงให้สะอาด จุดธูปบอกกล่าวและทำความเคารพ จากนั้นก็ทยอยให้ลูกหลานตัก

น้ำหอมที่เตรียมมารดกระดุก เรียงลำดับตามอาวุโส หลังจากเวลาหมดกำหนดแล้วเป็นอันเสร็จพิธี (ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์และสมชัย ใจดี, 2536 : 79)

ขั้นตอนการทำพิธีบังสุกุลอัฐิ

การทอดผ้าบังสุกุล เป็นการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้บรรพบุรุษหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พิธีการที่เป็นประเพณีนิยม ชาวอำเภอเสลภูมิจะจัดขึ้นภายในวัดและต้องนิมนต์พระสงฆ์เพื่อร่วมประกอบพิธี งานนี้มนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป (ต้องเป็นจำนวนเลขคู่) หรือจดจำง่ายๆ คือ “คืออยู่คู่หนี” การนิมนต์พระสงฆ์ในงานอวมงคลหรือการหนีจากกัน (ตาย) ต้องเป็นจำนวนเลขคู่ เช่น 4, 6, 8 ส่วนงานมงคลหรือยังมีชีวิตอยู่ จำนวนเลขคี่ เช่น 5, 7, 9 เป็นต้น

สิ่งที่ต้องเตรียมไปในการบังสุกุล

วิธีการทอดบังสุกุล มีอุปกรณ์สิ่งของที่ต้องจัดเตรียม ดังนี้

1. ชุดสังฆภัณฑ์ จำนวน 1 ชุด หรือสิ่งของที่ต้องการบริจาคและทำบุญ มีหรือไม่มีก็ได้
2. ดอกไม้ ธูป เทียน อย่างละ 5 คู่ และจานรองรวมเรียกว่า ชั้นธ์ 5
3. กลักไม้ขีดไฟหรือไฟแช็ค
4. ซองจตุปัจจัยตามกำลังศรัทธามีน้อยทำบุญน้อยมีมากทำบุญมาก
5. ชุดกรวดน้ำ จำนวน 1 ชุด
6. น้ำอบหรือน้ำหอม จำนวน 1 ขวด

7. เสื้อหรือสาตปูนึ่ง สำหรับพระสงฆ์และผู้เข้าร่วมพิธี

ลำดับศาสนพิธีการบังสุกุล

หลังจากที่นิมนต์พระสงฆ์ ผู้เข้าร่วมพิธีต้องจัดเตรียมสถานที่ ก่อนเริ่มพิธีต้องนำ อัฐิบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วออกจากธาตุหรือที่เก็บอัฐิ จุฑรูปคนละ 1 ดอก เพื่อเคารพ และสร่งน้ำอัฐิ (น้ำอบน้ำหอม) พร้อมกล่าวคำอธิษฐาน ถ้ามายาสัญญากับอัฐิสำหรับ พระสงฆ์เพื่อชกบังสุกุล ที่นั่งสำหรับพระสงฆ์กับฆราวาสจะนั่งตรงข้ามกัน ประธานในพิธี หรือผู้อาวุโสที่สุดจุฑรูปเทียนและกล่าวบูชาดอกไม้ อารารณาศีล รับศีล พระสงฆ์ 4 รูป จับ สายสัญญาณแล้วตั้งบนระโมฯ จากนั้นจะสวดบังสุกุลในบทว่า

อะนิจจา วะตะ สังขารา	อุปปาทวะยะยะธัมมิโน
อุปปัชชิตวา นิรุชฌันติ	เตสัง วุปะสะโม สุโขฯ
สัพเพ สัตตา มะรัน ทิจจะ	มะริงสุ จะ มะริสสะเร
ตะเถวาหัง มะริสสามิ	นัตถิ เม เอตถะสังสะโยฯ

เสร็จแล้วถวายชุดสังฆภัณฑ์และจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้ศีลให้พร ทุกคน รับศีลรับพรและกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กราบลา เป็น อันเสร็จพิธี (เจริญ ตันมหาพราน, 2541 : 98)

การบังสุกุลเพื่อน้อมรำลึกถึงพระคุณบิดามารดา และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นสิ่งที่ควรถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นอกจากนั้น สถานที่ประกอบพิธีซึ่งเป็นสถานที่ที่หลายคนไม่อยากจะไปก่อนวัยอันควร แต่ทุกคนคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายในเจดีย์ รายรอบด้วยช่องเก็บอัฐิจำนวนมาก ช่วยเตือนสติถึงความไม่แน่นอน ไม่เที่ยงของสังขาร สรรพสิ่งล้วนมีเกิด ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด

ความหมายของคำว่าบังสุกุล

หนึ่งในพิธีกรรมงานอวมงคล หรืองานศพนั้นก็คือ การบังสุกุลซึ่งจะกระทำในช่วง พิธีเผาศพ โดยพระสงฆ์จะสวดมาติกา คือสวดพระบาลีเฉพาะหัวข้อธรรมในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งขึ้นต้นด้วยบทว่า “กุสลา ธัมมา อุกุสลา ธัมมา...” ก่อน แล้วจึงประกอบพิธีบังสุกุล โดยเจ้าภาพจะลากสายโยง หรือภูเขาโยง แล้วทอดผ้า พระภิกษุสงฆ์ก็ตั้งตาลปัตรพิจารณา ผ้าบังสุกุล แล้วจับผ้าบังสุกุลด้วยมือขวา พร้อมกับกล่าวคำพิจารณาผ้า เมื่อกกล่าวเสร็จจึง ชกผ้ามา (สวิง บุญเจิม, 2554 : 542)

ดังนั้น จึงเรียกผ้าที่พระภิกษุชกจากศพว่า “ผ้าบังสุกุล” และเรียกกิริยาที่ พระภิกษุทำพิธีชกผ้าจากศพ ด้วยการปลงกรรมฐานว่า “ชกบังสุกุล” “บังสุกุล” ผ้าเป็นอน ฝุ่น ไม่ใช่ “บังสุกุล” ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด โดยพระธรรมกิตติ วงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบายคำว่า “บังสุกุล” ไว้ว่า บังสุกุล แปลว่า ฝั่งแห่งฝุ่น, กองฝุ่น,

คลุกฝุ่น, เปื้อนฝุ่น เป็นคำใช้เรียกผ้าที่ภิกษุชกจากศพ หรือผ้าที่ทอดไว้หน้าศพ หรือผ้าที่ทอดไว้บนต้ายสายสิญจน์ หรือผ้าภาษาโยงที่ต่อมาจากศพด้วยการพิจารณากรรมฐานว่า “ผ้าบังสุกุล” โดยเรียกภิกษุที่ชกผ้าหรือพิจารณาผ้าเช่นนั้นว่า ชกผ้าบังสุกุล หรือพิจารณาผ้าบังสุกุล

ในสมัยพุทธกาล ภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วจากกองขยะหรือจากป่าเข้ามาทำจีวรใช้ ผ้าเหล่านั้นส่วนใหญ่จะเป็นฝุ่นหรือสกปรก จึงเรียกว่าผ้าบังสุกุลปัจจุบันมักเขียนหรือพูดผิดเพี้ยนไปว่า “บังสุกุล” ด้วยออกเสียงง่ายกว่า คำว่า “บังสุกุล” นั้น มาจากคำภาษาบาลีว่า ปิสฺสุ (อ่านว่า ปิง-สุ) แปลว่า ฝุ่น และคำว่า กุล (อ่านว่า กุ-ละ) แปลว่า เปื้อน, คลุก สมมติคำทั้งสองเข้าด้วยบทวิเคราะห์เป็น ปิสฺสุกุล (อ่านว่า ปิง-สุ-กุ-ละ) แปลว่า ผ้าที่เปื้อนฝุ่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2556 : 123)

เมื่อมาเป็นคำไทย เปลี่ยน “ปอ ปลา” เป็น “บอ ไบไม้” และปรับเสียงเป็นรูปแบบภาษาไทยที่มีตัวสะกด เป็น บังสุกุล อ่านว่า บัง-สุ-กุล ดังนั้น คำว่า “บังสุกุล” จึงต้องเขียนว่า “บังสุกุล” เท่านั้น ไม่สามารถเขียนเป็นอย่างอื่นได้ หากเขียนเป็น “บังสุกุล” ถือเป็นคำที่เขียนผิด อันเกิดจากการเทียบเคียงผิดกับคำว่า “สุกุล” ที่หมายถึง ตระกูลวงศ์

ตำนานบังสุกุลสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่อนุญาตให้พระภิกษุรับผ้านุ่งห่มจากฆราวาส แต่ให้เก็บผ้าบังสุกุลหรือผ้าที่ถูกทิ้งไว้ตามร้านตลาด หรือผ้าห่อศพ มาซักล้างให้สะอาด แล้วนำมาตัดเย็บเป็นผ้าผืนใดผืนหนึ่ง เช่น ผ้านุ่งหรืออันตราวาสกหรือผ้าสบง ผ้าห่มหรือผ้าจีวร หรือผ้าอูตตราสงค์ หรือผ้าห่มซ้อนหรือสังฆาฏิมีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎกว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปพักในโรงบูชาไฟของอุรุเวลกัสสปะ ณ ตำบลอุรุเวลา ทรงมีพระประสงค์จะนำผ้าขาวที่ห่อศพ มาซักย้อมทำเป็นผ้าสังฆาฏิ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปพิจารณาปฏิภูลสัณญา แล้วทรงชกผ้าบังสุกุลนั้นมา เมื่อพระองค์ได้ผ้ามาแล้ว ก็ทรงดำริว่าจะชกผ้าบังสุกุลที่ไหน ท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ ผู้เป็นใหญ่แห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทรงทราบพระดำรินั้น จึงได้ชุดสระโบกขรณีด้วยพระหัตถ์ของตนเอง เพื่อให้พระพุทธองค์ทรงชกผ้าในสระนี้

จากนั้นเมื่อทรงดำริต่อไปว่า จะขยำผ้านี้ที่ไหนดี ท้าวสักกะจึงได้ยกศิลาแผ่นใหญ่มาให้ เพื่อให้ทรงขยำผ้าบนศิลานี้ หลังจากซักแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงดำริต่อว่าจะพาดผ้าไว้ในที่ใดหนอ เมื่อเทพยดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบกรับรู้พระดำรินั้น จึงน้อมกิ่งของกุ่มบกลมมาเพื่อให้พระพุทธองค์พาดผ้า เมื่อขมูลอุรุเวลกัสสปะได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และเห็นสระน้ำ รวมทั้งแผ่นศิลาใหญ่ และกิ่งต้นกุ่มบกที่โน้มลงมา ก็เกิดความสงสัย เพราะที่นี้ไม่เคยมีสิ่งเหล่านี้มาก่อน สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง ขมูลอุรุ

เวลก็สสไปได้ฟังแล้วจึงคิดว่า พระพุทธองค์ทรงมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงขนาดที่ ท้าวสักกะจอมเทพได้ลงมาทำการช่วยเหลือด้วยตนเอง

จากพุทธประวัติสำคัญในตอนนี้ จึงได้มีผู้สร้างพระพุทธรูปปางปลงกัมมฐาน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ปางชักผ้าบังสุกุล” เป็นพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายทรงธารพระกร (ไม้เท้า) ยืนพระหัตถ์ขวาออกไปข้างหน้า ทอดพระเนตรลงเบื้องต่ำ เป็นกิริยาชักผ้าบังสุกุล

อนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาไม่เคยประทานจีวรที่ทรงห่มแล้วแก่พระสาวกรูปใดเลย แต่ภายหลังได้ประทานบังสุกุลจีวรผืนนี้ ที่ทรงครองมาตลอดแก่พระมหากัสสปะ เพราะท่านได้บำเพ็ญอุทฺถงค์ในการถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เรียกว่า บังสุกุลถึงกะ พระมหากัสสปะรู้สึกซาบซึ้งในพระกรุณาคุณและพระเมตตาคุณ จึงได้สมาทานอุทฺถงค์คุณ 13 ข้อจนตลอดชีวิต ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าได้แต่งตั้งท่านให้เป็นเอตทัคคะด้านถืออุทฺถงค์ สมัยต่อมาจึงมีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าจากฆราวาสได้ เพื่อเจริญศรัทธาของอุบาสก อุบาสิกาผู้เลื่อมใส และบรรเทาความยากลำบากของพระภิกษุสงฆ์ในการแสวงหาผ้าอีกทางหนึ่งด้วย (สวิง บุญเจิม, อ่างแล้ว : 473)

บทสรุป

ประเพณีสงกรานต์ของชาวเสลภูมิ ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ช่วงวันสงกรานต์จึงเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งในครอบครัว ชุมชน สังคม และ ศาสนา ดังนี้

คุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกของครอบครัวของชาวเสลภูมิ ได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกันเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เช่น ช่วยกันทำความสะอาดบ้าน จัดบ้านใหม่ ช่วยกันทำขนมไว้ทำบุญและเลี้ยงลูกหลาน จัดหาผ้าใหม่มอบให้คนรักนับถือ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ รวมทั้งแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ คุณค่าต่อชุมชนทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน เช่น ส่งขนม/ของกินให้แก่กันและกันร่วมกันทำบุญให้ทาน พบปะสังสรรค์ สนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน

คุณค่าต่อสังคม ชาวเสลภูมิเป็นแบบอย่างทางเอื้ออาทรต่อบุคคลในสังคมและร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม ด้วยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ต่าง ๆ คุณค่าต่อศาสนา ช่วยกันทำนุบำรุงพระศาสนา โดยการทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ การปฏิบัติ ธรรมฟังเทศน์ การสรนน้ำพระ

บรรณานุกรม

- เจริญ ตันมหาพราน. (2541). **ประเพณีท้องถิ่น**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : เอ.ที.พรีนติ้ง.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์,รศ. (2553). **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พรหมคุณาภรณ์,พระ. (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์และสมชัย ใจดี. (2536). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช.
- สวิง บุญเจิม. (2554). **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

คาถาอุณฺหิสสวิชัยศักดิ์สิทธิ์ : ต่ออายุป้องกันภัย

Unhassavichai Sacred : Renewal Protection

พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ)¹ และ วิเชียร แสนมี²

Phra Rajpariyattivimol (Sri-sura)¹ and Vichian Sanmee²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

มหาวิทยาลัยขอนแก่น²

Khonkaen University

E-mail : Buddhist-philosophy@hotmail.com

บทคัดย่อ

อุณฺหิสสวิชัยยะคาถา เป็นพระคาถาที่นิยมสวดเพื่อสืบชะตาต่ออายุในคนที่กำลังจะหมดอายุขัย ชะตาขาด มีเคราะห์ และยังเป็นพระคาถาศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยป้องกันภัยจากภูตผีปีศาจและสิ่งไม่ดีที่ทั้งปวงได้อีกด้วย พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงให้เทวดาได้สดับรับฟังจนหลุดพ้นจากอำนาจเครื่องพันธนาการและเกิดในสุคติภูมิที่ดี ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธส่วนหนึ่งจึงมีความศรัทธาและนิยมนิมนต์พระมาสวดเสมอ เพื่ออาศัยอำนาจคุณพระรัตนตรัยบันดาลให้มีสุขภาพแข็งแรง อายุยืน แคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งไม่ดีทั้งหลาย จะบอกว่า เป็นความศักดิ์สิทธิ์หรือไม่อย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับศรัทธาของผู้สัมผัสได้ ที่สำคัญสุดให้มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจนั้นคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เมื่อมีสรวงที่พึ่งสามอย่างนี้แล้ว ก็ไม่แคล้วปลอดภัยในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ โดยเฉพาะคุณของพระธรรม อานิสงส์ย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในทางที่ชั่ว

คำสำคัญ : อุณฺหิสสวิชัย; ศักดิ์สิทธิ์; ต่ออายุ; ป้องกันภัย

Abstract

Spell It is a popular spell chant for renewal in the people who are about to expire, destiny, lack of luck, and also a sacred spell that protects against ghosts and bad things as well. The Buddha has shown the angels have heard. It is the power of the machine and born in a good place. For this reason, some Buddhists have faith and love to pray always. For the power of the Triple Gem to inspire healthy and longevity, safe from bad things. To say that is sacred or not. It depends on the faith of the touch.

The most important is that the mind is attached to the mind and the Buddhist monk when there are three rebuilt. It is not safe to place in every place in time. Especially you of the Exodus. The virtue will keep the wicked in the evil way.

Keywords : Unhassavichai; The sacred; Renew; Protection

บทนำ

ปัจจุบันเรามักจะได้ยินว่ามีคาถาศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากมายที่ชาวพุทธเรานิยมสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น คาถาชินบัญชร คาถาพาหุงมหากา ฯลฯ แต่ยังมีอีกคาถาที่ชาวพุทธนิยมนิมนต์พระมาสวด นั่นก็คือ คาถาอุณ्हิสสวิชัย โดยมากจะนิยมใช้สวดในงานทำบุญต่ออายุ ป้องกันอันตรายจากอมนุษย์ ภูต ผี ปีศาจ ในสมัยเป็นเด็กผู้เขียนจำได้ว่าเคยฟังสวดหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่ทราบว่าเป็นอะไร ทำไมต้องนิมนต์พระมาสวด และสวดแล้วจะได้อะไร แต่พอได้มาศึกษาแล้วจึงเห็นประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน มีสรรพคุณด้านอายุวัฒนะและป้องกันเหตุเภทภัยต่างๆ ด้วยเหตุนี้กระมัง เมื่อมีคนในบ้านป่วยชาวบ้านจึงมักนิมนต์พระมาสวดที่บ้าน เพื่อต่ออายุให้กับคนที่ล้มป่วยตั้งตำนานคาถาอุณ्हิสสวิชัย ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไปข้างหน้า และด้วยศรัทธาของชาวพุทธทางภาคอีสานส่วนมากจึงมีความเชื่ออย่างไม่แคลงใจ คาถาอุณ्हิสสวิชัยจึงเป็นหนึ่งในคาถาที่ควรรักษาเอาไว้ เพราะอย่างน้อยก็เป็นการชักนำให้ชาวพุทธไม่หยุดที่จะยึดคุณพระรัตนตรัยมาเป็นฉัตรป้องกันภัย เป็นการรำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐทั้งสามประการ

พระคาถาบทนี้ อยู่ในสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเมตตาให้เทวดาองค์หนึ่งที่กำลังหมดอายุขัยจะต้องลงไปเสวยกรรมในนรกแต่เทวดาองค์นี้ มีความกลัวมากที่จะต้องลงไปเกิดในเมืองนรกจึงดิ้นรนทุกวิถีทาง ที่จะไม่ไปแต่ก็ไม่มีใครจะช่วยเหลือได้แม้แต่องค์พระอินทร์ แต่ยังมีโชคที่ได้พบพระพุทธเจ้า และทรงแนะนำให้ภาวนาคาถาบทนี้ จะได้มีอายุยืนยาวนานต่อไปเพื่อที่จะได้ใช้เวลาที่เหลืออยู่นี้ บำเพ็ญภาวนา ใช้หนี้กรรมที่มีอยู่ให้หมดไปพระคาถาบทนี้ จึงมีพุทธานุภาพมากในเรื่องของการมีอายุยืนยาวและยังทำให้สุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยอย่างง่าย ๆ อีกด้วยผู้ที่มีสุขภาพไม่ดี หรือไข้โรค หรือป่วยเป็นโรคที่รักษายากแล้ว ควรหมั่นท่องภาวนาเป็นประจำจะหายได้โดยเร็ววัน

ตำนานคาถาอุณ्हิสสวิชัยฝ่ายเถรวาท

ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยหนึ่งพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่เหนือพระแท่นศิลาอาสน์ภายใต้ต้นปาริชาติ ณ ดาวดึงส์พิภพ ตรัสพระสัทธรรมเทศนาอภิธรรม 7 คัมภีร์

โปรดพุทธมารดา ในกาลครั้งหนึ่งนั้นมีเทพบุตรองค์หนึ่งนามว่าสุปติภูริตา ได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่ชั้นดาวดึงส์มาช้านาน ก็อีก 7 วัน จะสิ้นบุญจตุจากดาวดึงส์ลงไปอุบัติในนรกเสวยทุกข์เวทนาอยู่ตลอดแสนปี ครั้นสิ้นกรรมในนรกนั้นแล้ว ก็จะไปบังเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน 7 จำพวก เสวย วิบากกรรมอยู่ 500ชาติ ทุก ๆ จำพวก ยังมีเทพบุตรองค์หนึ่งชื่อว่า อากาสจารินี ซึ่งเป็นผู้รู้บุรพกรรมของสุปติภูริตาเทพบุตร อาศัยความคุ้นเคยสนิทสนมกลมเกลียวกันตั้งแต่ครั้งเป็นมนุษย์ เคยได้รักษาอุโบสถศีลด้วยกันในอดีตชาติล่วงมาแล้ว มองเห็นอกุศลกรรมตามทันจะสนองผลแก่สหายของตน ก็มีจิตปรานีใคร่จะอนุเคราะห์ จึงเข้าไปสู่สำนักของสุปติภูริตาเทพบุตร แล้วก็บอกเหตุที่จะสิ้นอายุภายในอันเร็ว ๆ นี้ ตลอดทั้งที่จะไปเกิดในนรก ครั้นพ้นจากนรกแล้วจะต้องไปกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานให้ทราบสิ้นทุกประการ ฝ่ายสุปติภูริตาเทพบุตร ได้ทราบเหตุตั้งนั้นแล้ว ก็มีความสะดุ้งตกใจกลัวคิดปริวิตก บุปพนิมิต 4 ประการ คือ ดอกไม้ทิพย์ร่วงโรย ประการหนึ่ง สรีระร่างกายมัวหมองไม่ส่องใส ประการหนึ่ง ผ้าทิพย์ภูเขา เครื่องทรงเศร้ามองไม่ส่องใส ประการหนึ่ง ครึ่งทรงผ้าสไบเข้าก็ร้อนกระวนกระวายไปประการหนึ่ง บุปพนิมิตเหล่านี้ก็ปรากฏแก่สุปติภูริตาเทพบุตร บุปพนิมิต 4 ประการนี้ ปรากฏแก่เทพบุตรหรือเทพธิดาองค์ใดแล้ว เทพบุตรธิดาองค์นั้นจะต้องจุติจากเทวโลกอย่างแน่นอน (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 291)

เมื่อสุปติภูริตาเทพบุตรทราบชัดเจนเช่นนั้นแล้ว ก็ไม่นิ่งนอนใจใคร่จะหาเครื่องป้องกัน จึงเข้าไปสู่สำนักท้าวอเมรินทราธิราชเจ้า ถวายอภิวาทแล้วกราบทูลเหตุการณ์ให้ทรงทราบ แล้วทูลอ้อนวอนขอชีวิตในสำนักอมรินทร์ โดยอเนกปริยายท้าวเธอตรัสตอบว่า ชื่อว่าความตายนี้เราเห็นผู้ใหญ่ในสรวงสวรรค์ ก็ไม่อาจห้ามบุพพกรรมอันมีกรรมแรงนี้ได้ เราเห็นอยู่ต่อองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั่ว 3 ภพ พระองค์เสด็จประทับอยู่ใต้ต้นปาริชาติ มาเราจะพาเข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงช่วยเหลือ สุปติภูริตาเทพบุตรถือเครื่องสักการบูชาตามเสด็จท้าวอเมรินทราธิราช เข้าสำนักพระมหามุนีนาถพระศาสดาจารย์แล้ว กราบทูลเหตุการณ์เหล่านั้นให้พระองค์ทรงทราบโดยสิ้นเชิง แล้วพระองค์ทรงแสดงบุพพกรรมของสุปติภูริตาเทพบุตรองค์นี้เกิดเป็นมนุษย์มีความเห็นผิด เป็นผู้ประมาทตั้งอยู่ในมิจฉาทิฎฐิ เป็นพราวนฆ่าเนื้อเปื้อปลาเป็นผู้มีใจแข็งกระด้าง ตบตีบิดามารดาต่อสมณชีพราหมณ์ ไม่ลุ่มรับนิมนต์ให้อาสนะที่นั่งภิกษุสงฆ์ผู้เข้าไปสู่สำนัก แม้เห็นแล้วก็ทำเป็นไม่เห็นเสีย ด้วยวิบากผลอกุศลกรรมอันนี้ตามทันเข้า สุปติภูริตาเทพบุตรจึงได้ไปเกิดในนรกตลอดแสนปี ครั้นพ้นจากนรกขึ้นมา ก็จะไปกำเนิดแห่งสัตว์ 7 จำพวก คือเป็นแร้ง เป็นรุ้ง เป็นกา เป็นเต่า เป็นหนู เป็นสุนัข และเป็นคนหูหนวกตาบอดอย่างละ 500 ชาติ ด้วยอำนาจอกุศลกรรมนั้นแหละ ขอมหาบพิตรจงทราบด้วยประการฉะนี้

เมื่อทำอวมรินทร์ทรงทราบแล้ว ก็มีความเมตตาสงสารแก่สุปติภริญาเทพบุตรยิ่งนัก จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงแสดงพระสัจธรรมเทศนาอันจะเป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลก ช่วยชีวิตเทพบุตรองค์นี้ไว้ไม่ให้ตายลงภายใน 7 วันนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสเทศนา คาถาอุณฺหิสสวิชัย มีใจความดังต่อไปนี้

อตฺถิ อุณฺหิสสวิชัย ฌมโม โลเก อนุตฺตโร สพฺพสฺตตฺติตฺตถาย ตํ ตวํ คณฺหาทิ เทวเต ปรีวชเช ราชทณฺเฑ อมนุสฺเสหิ ปาวเก พยคฺเช นาคเ วิเสฏฺเฑ อกาลเรณฺเณ วา สพฺพสฺมา มรณา มุตฺโต ฐฺเปตฺวา กาลมาริตํ ตสฺเสว อานุกาเวน โหตุ เทโว สุชี สทาสุทฺถสึลล์ สมทาย ฌมฺมํ สุจฺริตํ จเร ตสฺเสว อานุกาเวน โหตุ เทโว สุชี สทา ลิกฺขิตตํ ปุชฺชํ ธารณํ วาจนํ ครุ ปฺเรสฺสํ สุตฺวา ตสฺส อายฺยาปวตฺตมฺมิตฺติ ฯ

ดูกรเทวดาทั้งหลาย พระธรรมนี้ชื่อว่าอุณฺหิสสวิชัย เป็นยอดแห่งพระธรรมทั้งหลายเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งมวล ท่านจงเอาพระธรรมนี้เป็นที่พึ่ง อุตส่าห์สวดบ่นสาธยายทุกเช้าค่ำ ย่อมห้ามเสียซึ่งภัยทั้งปวง อันจะเกิดขึ้นจากผีปิศาจหมู่พญาคงูใหญ่ น้อย และพญาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายจะไม่ตาย ผู้ใดได้เขียนไว้ก็ดี ได้ฟังก็ดี ได้สวดมนต์ภาวนาอยู่ทุกวันที่ดีจะมีอายุยืน เทวเต ดูกรเทวดาทั้งหลายท่านจงมีความสุขเถิด อนึ่งบุคคลผู้ใดบูชาแก้วทั้ง 3 คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้เป็นยาอันอุดม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556 : 215) ย่อมคุ้มครองผู้นั้นให้พ้นจากทุกข์ภัยพยาธิทั้งปวง ด้วยอำนาจพระอุณฺหิสสวิชัยนี้ จะรักษาคุ้มครองให้ชีวิตของท่านเจริญสืบต่อไป ท่านจงรักษาไว้ให้มั่นอย่าให้ขาดเถิด เมื่อจบพระสัจธรรมเทศนาลง เทวดาทั้งหลายมีทำอวมรินทร์เป็นประธานได้ตีมรสแห่งพระสัจธรรมเป็นอันมาก ฝ่ายสุปติภริญาเทพบุตร มีจิตน้อมไปตามกระแสแห่งพระธรรมเทศนานั้น ได้กลับอภิตภาพใหม่ คือมีกายอันผ่องใส เป็นเทพบุตรหนุ่มคืนมาแล้ว จะมีอายุยืนตลอดไปถึงพระพุทฺธพระนามว่าศรีอริยมตไตรยลงมาตรัสจึงจะจุติจากเทวโลกลงมาสู่มนุษยโลก เป็นพระอรหันตชินาสวะองค์หนึ่ง ดังนั้น ขอพุทฺธบริษัททั้งหลาย จงสำเหนียกไว้ในใจแล้วประพฤติปฏิบัติในพระคาถาอุณฺหิสสวิชัย ก็จะสมมโนมัยตามความปรารถนาทุกประการ

ตำนานอุณฺหิสสวิชัยในฝ่ายมหายาน

สูตรนี้เลื่อนแปรมาจาก “อุษณฺวิชัยธารณี” ในภาษาสันสกฤต ของมันทรยานอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ตัวคาถากลับแต่งเป็นบาลี และไม่มีเค้าเหมือนฝ่ายสันสกฤตเลย เข้าใจว่า จะเป็นด้วย ท่านผู้แต่งคงไม่ได้ฉบับสันสกฤตมาเป็นแบบเป็นราก แต่คงจะได้ทราบความหลังความศักดิ์สิทธิ์ของอุษณฺวิชัยธารณีมาเป็นอย่างดี จึงได้คิดแต่งเป็นสูตรในภาษาบาลีขึ้นที่จะแต่งในลังกาหรือในเมืองไทยนี้เอง อุณฺหิสสวิชัยสูตรฝ่ายบาลีดำเนินเรื่องว่า

ในสมัยครั้งพระผู้มีพระภาค เสด็จขึ้นไปเทศนาพระอภิธรรมโปรดพระพุทธรมาดา และเทพบริษัท ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยังเทวนิกรทั้งหลายให้ได้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก ครั้งนั้น มีเทพบุตรองค์หนึ่งชื่อสุปติศ มีความประมาทมัวเมาในทิพยกามสมบัติไม่ได้สดับพระธรรมเทศนา จึงอากาศจารีเทพเจ้าผู้มีหน้าที่ฝ่ายประกาศชักชวนเทพบริษัทให้ไปสดับธรรม ได้มาพบเข้า ทั้งอากาศจารีเทพยยังหยังทราบ ว่า สุปติศเทพบุตรจะเสวยบุญอีก 7 วัน เท่านั้น ก็จักสิ้นบุญ แล้วจะไปถือกำเนิด ณ อเวจีมหานรก เพราะวิบากแห่งอกุศลกรรมเก่าก่อน ๆ ตามมาให้ผล เมื่อพ้นจากนรกแล้ว ก็จะต้องไปเสวยทุกข์ในทุกคติภูมิอื่น ๆ อีก อากาศจารีเทพจึงแจ้งความเป็นไปนี้ให้สุปติศเทพทราบ สุปติศเทพจึงเริ่มไม่สบายใจ ประกอบทั้งนิมิตแสดงว่าจะต้องจุติเคลื่อนจากสวรรค์ก็ปรากฏก่อน จึงเลยหวั่นวิตกกลัวภัยที่จะมาในเบื้องหน้า

ในที่สุดพระอินทร์เทวราชแห่งดาวดึงส์ จึงนำไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขอลงพระองค์เป็นสรณะที่พึ่ง ยังความสวัสดิ์ให้เกิดแก่สุปติศเทพต่อไป พระพุทธรองค์จึงตรัสอุณห์สวัชย คือ มงกุฎยอดแห่งธรรมอันมีคุณานุภาพ อาจต่อชีวิตให้ยืนยาวต่อไปด้วยบาทพระคาถา (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2525 : 345)

อนึ่ง พึงตั้งอยู่ในธรรม คือ ประพฤติตามราชบัญญัติ รักษาศีล, ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง, สักการบูชา, เจริญภาวนาถึงคุณพระรัตนตรัย, ให้อาหารเป็นทาน เป็นต้น เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็จักยืนยงด้วยขณมายุ ไม่วิบัติทำลายลงไปในท่ามกลางด้วยภัยเวรต่าง ๆ ยกเสียแต่ความตายเพราะสิ้นอายุเท่านั้น ฯลฯ บุคคลผู้ใดได้เขียนหรือได้อ่าน หรือได้สักการบูชาจำทรงไว้ อนึ่ง ได้กล่าวสั่งสอนแก่ผู้อื่นและมาเคารพปฏิบัติตาม ก็จักมีอายุวัฒนะยืนยาว ฯลฯ

สุปติศเทพ ครั้นได้สดับพระพุทธรบรรหารแล้ว จึงเจริญกุศลตามพระพุทธรโอาวาท ก็กลับเป็นผู้มีขณมายุยืนอยู่สิ้น 2 พุทธรันดร ได้เสวยสุขสมบัติสัพสนันต์ต่อไป พิจารณาดู 2 สูตร เป็นแบบแผนเหมือนกับพระสูตรของลัทธิมันทรยาน คือ เริ่มด้วยการปรารภเหตุการณ์แล้วพระพุทธรองค์ทรงประทานธารณี ลงทำเป็นพรรณนาคุณานิสงส์ของธารณี แต่ที่มาแต่งเป็นภาษามคธ เห็นจะเกิดขึ้นเมื่อลัทธิมันทรยานเสื่อมลง ภาษาสันสกฤตจึงพลอยสูญตามไปด้วย อาจารย์ชั้นหลังซึ่งนับถือลัทธิเถรวาทแล้ว จึงดัดแปลงแต่งเป็นภาษามคธขึ้น ถ้าจะถามว่าหากสาธยายเจริญมนต์ 2 บทนี้จะได้บุญไหม ? ผู้เขียนขอตอบว่าได้บุญแน่ๆ แต่ต้องทราบความหมายของคำสวดด้วย เช่นในอาการวัตตสูตรก็เป็นเรื่องสรรเสริญพระพุทธรคุณว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงพระคุณอย่างนั้น ๆ ผู้เจริญตั้งใจไปตามคำสวดเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธรคุณขึ้น ชื่อว่าได้เจริญพุทธานุสสติ ก็ผู้ที่มีพุทธานุสสติเป็นประจำ รับรองว่าปิตอบายภูมิได้ มีสุคติเป็นอันหวังได้แน่นอน ส่วนอุณห์สวัชยสูตร ถ้าแปล

เนื้อความคาถา ก็เป็นการสั่งสอนให้บำเพ็ญสุจริตธรรมและความดี อาศัยที่ได้บำเพ็ญ ก้าวหน้าในกุศลธรรมยิ่ง ๆ จนกระทั่งได้ผลานิสงส์ต่าง ๆ พิสดารตามที่พรรณนาได้ แต่จะ เอาดีทางลัดสวดกัน 2-3 จบ แล้วปรารณาคุณานิสงส์มากมาย เห็นว่าเหลือเกินไป (เสถียร โปธิ์นันทะ, 2540 : 172)

บทสวดอุณห์สหัสวิชัย

(ผู้สวดตั้งนะโม 3 จบก่อนจากนั้นเริ่มสวดไปตามลำดับ)

อัถถิ อุณห์สหัส วิชะโย	ธัมโม โลเก อะนุตตะโร
สัพพะสัตตตะหิตตถายะ	ตั้ง ตวัง คัณหาหิ เทวะเต
ปะริวัชเช ราชะทัณเฑ	อะมะนุสเสหิ ปาวะเก
พะยัคฆะ นาคะ วิเส ภูเต	อะกาละมะระณะนะ วา
สัพพัสมา มะระณะ มุตโต	ฐะเปตวา กาละมาริตัง
ตัสเสวะ อานุกาเวนะ	โหตุ เทโว สุขี สะทา
สุทระสีลัง สะมาทายะ	ธัมมัง สุจะริตัง จะเร
ตัสเสวะ อานุกาเวนะ	โหตุ เทโว สุขี สะทา
ลิกขิตัง จินติตัง ปุชัง	ธาระณัง วาจะนัง คะรุง
ปะเรสัง เทสะนัง สุตวา	ตัสสะ อายุ ปะวัตตะมะตติ

คำแปล : ขอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เอาบุญของข้าพเจ้าทุกชาติให้กับบิดา มารดา ครูอาจารย์ เทพเทวดา เชื้อโรคในตัวข้าพเจ้าเจ้ากรรมนายเวรเจ้าบุญนายคุณของ ข้าพเจ้า ขอให้เจ้ากรรมนายเวร เจ้าบุญนายของคุณข้าพเจ้า ได้โปรดอนุโมทนาบุญ และ อโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่บัดนี้เถิด

แม้แต่กรรมใดที่ใครทำไว้แก่ข้าพเจ้าก็ตาม ข้าพเจ้าขออโหสิกรรมทั้งสิ้น ยกถวาย แต่พระพุทธเจ้าเป็นอภัยทาน เพื่อจะได้ไม่มีเวรกรรมใดๆ ต่อไป ด้วยอานิสงส์แห่งอภัยทาน นี้ คຸ້ມครองข้าพเจ้า บิดามารดา ครูบาอาจารย์ คู่ครอง ญาติมิตร บุตรบริวาร ตลอดจนผู้ อุปถัมภ์ข้าพเจ้า มีความสุขความเจริญ สุขภาพแข็งแรง มีดวงตาที่เห็นธรรมพบเจอแต่ กัลยาณมิตร เทอญ (สวิง บุญเจิม, 2554 : 365)

อานิสงส์ของคาถาอุณห์สหัสวิชัย

คำบอกเล่าของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ผู้ใดมาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งแล้ว ผู้นั้นย่อมชนะได้ ซึ่งความร้อน อุณห์สหัส คือความร้อนอันเกิดแก่ตน มีทั้งภายในและภายนอก ภายนอกมีเสื่อ สางคางแดง ภูตผีปีศาจ เป็นต้น ภายในคือกิเลส วิชัยคือความชนะ ผู้ที่มาน้อมเอาสรณะ

ทั้งสามนี้เป็นที่พึงแล้ว ย่อมจะชนะความร้อนเหล่านั้นไปได้หมดทุกอย่างที่เรียกว่า อุณหสสวิชัย อุณหสสวิชัย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร พระธรรมเป็นของยิ่งในโลกทั้งสาม สามารถชนะซึ่งความร้อนนอก ร้อนใจอันเกิดแต่ภัยต่างๆ ปวิรุชเช ราชทนฺเต พยัคฺเฆ นาเค วิเส ภูเต อกาลมรณเณ จ สพุพฺสม มรณา มุตฺโต จะเว้นห่างจากอันตรายทั้งหลาย คืออาชญาของพระราชสาส์น นาค ยาพิช ภูตผี ปีศาจ หากว่ายังไม่ถึงคราวถึงกาลที่จักตายแล้ว ก็จักพ้นไปได้จากความตายด้วยอำนาจ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ตนน้อมเอาเป็นสรณะที่พึ่งที่นับถือนั้น ความซอมน้อมมีพระบาลีสถาปนาตั้งจะยกมาอ้างอิงในสมัยเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์หมู่ 500 รูป ประทับอยู่ในราวป่ามทวันใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ เทวดาทั้งหลายพากันมาดู แล้วกล่าวคาถาขึ้นว่า

เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เสน เต คมิสฺส สนฺติ อปายภูมि ปหาย มานุสฺสึ เทหิ เทวกายิ
ปริปุเรสนฺติ

แปลความว่า บุคคลบางพวกหรือบุคคลใดๆ มาถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งแล้ว บุคคลเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่อบายภูมิทั้ง 4 มีนรกเป็นต้น เมื่อละร่างกายอันเป็นของมนุษย์นี้แล้ว จักไปเป็นหมู่แห่งเทวดาทั้งหลายดังนี้ สรณะทั้ง 3 คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มิได้เสื่อมสูญอันตรธานไปไหน ยังปรากฏอยู่แก่ผู้ปฏิบัติเข้าถึงอยู่เสมอ ผู้ใดมายึดถือเป็นที่พึ่งของตนแล้ว ผู้นั้นจะอยู่กลางป่าหรือเรือนว่างก็ตาม สรณะทั้งสามก็ปรากฏแก่เราอยู่ทุกเมื่อ จึงว่าเป็นที่พึ่งแก่บุคคลจริง เมื่อปฏิบัติตามสรณะทั้งสามจริงๆ แล้ว จะคลาดแคล้วจากภัยทั้งหลาย อันก่อให้เกิดความร้อนนอกร้อนใจได้แน่นอน

อานาภาพของคาถาอุณหสสวิชัยจากคำบอกเล่า

พระคาถาอุณหสสวิชัย เป็นตำราที่ได้จากสมุดสมเด็จของสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี ท่านว่าอุปเท่ห์ว่าผู้ใดจำเริญพระคาถาอุณหสสวิชัยคาถานี้ หากไม่ถึงกาลมรณะ (สิ้นอายุขัย) ย่อมปราศจากโรคภัยไข้เจ็บแข็งแรง แม้ในทางโหราศาสตร์ว่าชะตาขาด แต่หากมีใจยึดเกาะเอาคุณแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระอริยสงฆ์เจ้า และภาวนามนตน์นี้ ก็จักอาจต่อชะตาไปได้โดยไม่ต้องทำพิธีให้ยุ่งยาก เพียงแต่เคารพเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์เจ้าภาวนามก่อนนอนทุกวันกันชะตาขาดได้ พระคาถานี้อย่างเต็ม พระมหาจาง วัดสุทัศน์ท่านว่าจัดเป็นสิ่งสำคัญจะต้องจารในชนวนพระกริ่งของสมเด็จพระสังฆราชแพ ทำให้พระกริ่งยุคก่อนค่อนข้างเข้มขลังกว่าสมัยนี้ที่หล่อสำเร็จแล้วเสกที่หลัง หลวงตาแยบ วัดโรงช้าง จังหวัดพิจิตร ได้ตำราสมุดสมเด็จมา ท่านได้เมตตาสั่งสอนหลวงพ่อไบบิดาของข้าพเจ้า เมื่อบิดาของข้าพเจ้าบวช ก็ได้กำชับว่าให้ภาวนามคาถานี้อย่างขาด เมื่อวานที่ผู้เขียนแพ้ยาก็ภาวนามพระคาถานี้ก็หายก่อนหมอมจะฉีดยาแก้แพ้ให้เลยขอนำลงเป็นวิทยาทาน เผยแพร่กิตติคุณพระพุทธคาถานี้ และอนุรักษ์คำของสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหม

รังสีไว้ไม่ให้หายไป ไหนผู้ใดจะใช้คาถานี้ให้รำลึกถึงเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์โต พรหมรังสี หลวงตาทวด แยม อุตถพาโร วัดโรงช้าง พิจิตรก่อนก็ดี ท่านทั้งสองจะได้มาอนุโมทนาสาธุการจำเริญพรให้พระคาถานี้คงศักดิ์สิทธิ์ขึ้นกว่าเดิมแล

เครื่องบูชาคาถาอุณทิสสวิชัย

1. ดอกไม้สีขาวจำนวน 5 คู่
2. เทียน 5 เล่ม
3. รูป 16 ดอก
4. เงินเหรียญบาท 16 เหรียญ

ขั้นตอนศาสนพิธี

ในภาคอีสานโดยเฉพาะหมู่บ้านของผู้เขียนเองมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้ เริ่มตั้งแต่บ้านไหนมีคนป่วยไข้ไม่ค่อยสบายป่วยบ่อย หรือบ้านที่เพิ่งมีคนตายไม่นาน มักจะนิมนต์พระผู้ชำนาญในการสวดคาถาอุณทิสสวิชัยมาสวดที่บ้าน โดยจัดเตรียมเครื่องบูชาตามที่กล่าวมาแล้วไว้ตั้งแต่หัวค่ำ จากนั้นจะไปนิมนต์พระสงฆ์ให้มาสวด เมื่อได้เวลาคือประมาณ 19.00 น. เมื่อพระมาถึงจะนิมนต์นั่งบนอาสนะที่เตรียมไว้ จากนั้นมรรคทายกจะนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล 5 รับศีลเสร็จ มรรคทายกจะนำกล่าวอาราธนาธรรม จบแล้วพระสงฆ์รูปที่ชำนาญในการสวด (จะไม่นิยมสวดหลายรูปเหมือนพิธีอื่นๆ) พอสวดเสร็จเจ้าภาพ (เจ้าของบ้าน) ถวายจตุปัจจัย กรวดน้ำ รับพร เป็นเสร็จพิธี

ทำไมต้องสวดอุณทิสสวิชัย

มีความเชื่อมาแต่โบราณว่า หากมีคนป่วยไม่สบาย หรือทำมาค้าขายไม่ขึ้น หรือขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มักจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอุณทิสสวิชัย เพื่อความเป็นสิริมงคล ขับไล่สิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ดังตำนานที่กล่าวไว้ตอนต้นแล้ว เพราะมีความเชื่อว่าผู้ใดได้ฟังหรือได้สวดอุณทิสสวิชัยแล้วไซ้ ผู้นั้นทั้งหมดจะไม่มีอุปสรรคปัญหา สุขภาพแข็งแรง อายุยืน ทำมาค้าขายอันใดก็จะเจริญรุ่งเรือง

บทสรุป

จากการศึกษาคาถาอุณทิสสวิชัยทำให้ทราบว่า เป็นคาถาที่ดัดแปลงมาจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเน้นเรื่องความหลังความศักดิ์สิทธิ์ เป็นมนตราที่ชาวพุทธมหายานเชื่อว่า เป็นยอดแห่งพระธรรมทั้งหลายเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งมวล เมื่อให้สวดบนสาธยายทุกเช้าค่ำย่อมห้ามเสียซึ่งภัยทั้งปวง อันจะเกิดขึ้นจากผีปิศาจหมู่พยัคฆ์ใหญ่ผู้น้อย

หรือผู้ใดได้เขียนไว้ก็ดี ได้ฟังก็ดี ได้สวดมนต์ภาวนาอยู่ทุกวันก็ดี จะมีอายุยืน หนึ่งบุคคล ผู้ใดบูชาแก้วทั้ง 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี่เป็นยาอันอุดม ย่อมคุ้มครองผู้นั้น ให้พ้นจากทุกข์ภัยพยาธิทั้งปวง ด้วยอำนาจพระอุณหิสสวิชัยนี้ จะรักษาคุ้มครองให้ชีวิตของท่านเจริญสืบต่อไป รักษาไว้ให้มันอย่าให้ขาด เหมือนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้สุ ปติภูริดาเทพบุตรฟัง แล้วได้น้อมจิตไปตามกระแสธรรมที่พระองค์ทรงแสดง ทำให้มีกายที่ ผ่องใส มีอายุยืนจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่าศรีอริยมุตไตรย จึงจะจตุตจากเทวโลกลงมา สูโลกมนุษย์ เป็นพระอรหันตชินาสวะองค์หนึ่ง จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า อุณหิสสวะวิชะ ยะคาถา เป็นพระคาถาที่นิยมสวดเพื่อสืบชะตาต่ออายุในคนที่กำลังจะหมดอายุขัย ชะตา ขาด มีเคราะห์ และยังเป็นพระคาถาศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยป้องกันภัยจากภูต ผี ปีศาจและสิ่งไม่ดี ทั้งปวงได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- นงเยาว์ ชาญณรงค์,รศ. (2553). **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล ธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- สวิง บุญเจิม, (2554). **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ, (2525). **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : มหาม กุฏราชวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ, (2541). **ปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย.

ความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวพุทธในจังหวัดอุดรธานี The beliefs about the funeral of Buddhist in Udon Thani

พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ)
Phramaha Sombat Khunesako (Taweekhoon)
วัดพระยาหยิง กรุงเทพมหานคร
Wat Phrayayang Bangkok
E-mail : Khoontawee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับงานอวมงคลหรืองานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี มีความคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์ สังเกต และศึกษาพบว่าความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่มีความแตกต่างทางความเชื่ออย่างชัดเจน ความโดดเด่นของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานีได้ทำพิธีศพเพื่อแสดงถึงความกตัญญูของผู้ยังมีชีวิตอยู่ตามหลักสังคัลลสูตรหรือที่ 6 ที่ว่า เมื่อบิดามารดาสิ้นชีวิตลงหน้าที่ลูกหลานก็ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ อีกทั้ง ยังเป็นการสืบทอดประเพณีนิยมเกี่ยวกับงานศพโดยสอดแทรกคติธรรมต่างๆ เอาไว้เพื่อสอนผู้ยังมีชีวิตอยู่ให้กระทำความดีต่อไป ด้วยความไม่ประมาท

คำสำคัญ : ความเชื่อ; งานศพ; ชาวพุทธ; จังหวัดอุดรธานี

Abstract

The beliefs about the misfortune or funeral of the people of Udon Thani. It is similar to the belief of people in the Northeast. According to the study, funeral ceremonies were influenced by Brahman-Hindu religion. But there is a clear difference in beliefs. Udon Thani people perform funeral ceremonies to express the gratitude of those who live in accordance with the principle of singalaka sutta or the sixth that when the parents died, the descendants will have to make merit. It also inherits the funeral traditions by inserting various ethics. To teach the living to do good. Not to underestimate

Keywords : belief; Funeral; Buddhist; Udon Thani

บทนำ

งานศพถือว่าเป็นงานที่จำเป็นต่อชีวิตของทุกคนทุกชาติทุกภาษา และทุกศาสนาในโลก เพราะงานศพเป็นงานที่มนุษย์ต้องจากกันอย่างไม่มีการกลับ ผู้ตายหรือศพต้องทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในโลกนี้ จึงเกิดประเพณีเกี่ยวกับงานศพตามความเชื่อของแต่ละชาติศาสนา แต่ในส่วนของศาสนาอื่นผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึง จะกล่าวถึงเฉพาะความเชื่อเรื่องงานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานีเท่านั้น ตามความเชื่อของชาวพุทธนั้นมีจุดมุ่งหมายหลักในการตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศล 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อรวมญาติ ได้แก่เปิดโอกาสให้ญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ ได้ทำหน้าที่โดยการแสดงน้ำใจต่อน้ำใจต่อคนตาย ไปด้วยการมารวมกันแสดงความรัก ความรับผิดชอบ ด้วยการชวนชววย ทำหน้าที่ของตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนจะพึงปฏิบัติต่อคนตาย เพราะถือว่าการตายเป็นการจากกันครั้งสุดท้าย จึงเป็นการรวมญาติกันเพื่อทำความดีอุทิศให้แก่คนตาย

2. ประกาศความดี การเอาศพมาตั้งในจุดมุ่งหมายประการที่สองคือการประกาศความดี อันความดีที่ว่านี้ก็คือความดีของคนตาย และความดีของคนเป็น ความดีของคนตายหรือศพนั้นจะมีมากน้อยแค่ไหนก็ขึ้นกับคนตายในขณะที่เขามีชีวิตอยู่ เขาได้ทำความดีไว้มากน้อยแค่ไหน คนที่จะรู้ชัดถนัดใจก็คือ ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดกับเขานั้นเอง ส่วนความดีของคนเป็นก็คือญาติๆ ของศพหรือเจ้าภาพว่าเขาเหล่านั้นมีความดีความจริงใจที่จะทำหน้าที่ของตนต่อคนตายแค่ไหน ทำถูกต้องหรือไม่ พอดีหรือเกินความพอดีอย่างไร ถ้าญาติมิตรที่มีชีวิตอยู่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองถูกต้อง คนทั้งหลายก็จะยกย่องสรรเสริญว่าทำดีและความดีที่เจ้าภาพทำแล้วนั้น ยังจะส่งผลไปถึงคนตายด้วย เช่น พ่อแม่ ลูกๆ ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องคนทั้งหลายก็ยกย่องถึงคนตายคือพ่อแม่ว่าได้บรมลูกไว้ดี ให้รู้จักหน้าที่มีความกตัญญูกตเวที เช่นนี้เป็นตัวอย่าง นี่คือจุดมุ่งหมายประการที่สอง คือประกาศความดี

3. บุญพิธีบำเพ็ญ จุดมุ่งหมายประการที่สามคือทำบุญ เพื่ออุทิศบุญให้คนตาย การนำเอาศพมาตั้งไว้ ไม่ใช่ว่าจะมาตั้งไว้เฉยๆ เราต้องรู้ว่าตั้งศพเพื่ออะไร ตั้งแล้วทำอะไร จุดมุ่งหมาย 2 ประการข้างต้นที่ว่าเพื่อรวมญาติ และเพื่อประกาศความดี ข้อสามนี้จะป็นข้อปฏิบัติเสริมให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงการรวมญาติเพื่ออะไร ? เพื่อประกาศความดีความดีจะเกิดขึ้นก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ทำความดีอย่างไรในงานศพจึงจะเหมาะสม เพราะเราจะแสดงความดีต่อศพ เช่นกับที่เคยแสดงต่อศพเช่นกับในฐานะที่เขายังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ เช่นจะให้อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยอุปกรณ์ของใช้ ตลอดจนยารักษาโรค ก็ไม่มีประโยชน์ต่อศพแล้ว จึงมีข้อปฏิบัติของญาติที่มีชีวิตอยู่ ว่าต้องทำบุญแล้วอุทิศบุญนั้นให้คนตาย เพราะบุญเท่านั้นที่พึงเป็นที่อาศัยเป็นที่ต้องการของคนที่ยาไปสู่ปรโลก เหตุนี้คนที่ย่างานศพ

ต้องตั้งใจทำบุญให้ได้เพื่อสนองความต้องการของคนตาย และเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง ทีนี้จะขอกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในภาพรวมก่อน

ความเชื่อ ขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธไทยโดยทั่วไป

หลังจากมีผู้เสียชีวิต รายละเอียดของลำดับขั้นตอนการปฏิบัติที่ญาติควรทราบเกี่ยวกับพิธีงานศพมีดังต่อไปนี้

1. การแจ้งตาย
2. การนำศพไปวัด
3. การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ
4. การจัดงานบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม
5. การบรรจุเก็บศพ
6. การฃาปนกิจศพ
7. การเก็บอัฐิ
8. การลอยอังคาร

1. การแจ้งตาย

ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะออกใบรับรองแพทย์ให้ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงเหตุการณ์ตาย แล้วนำไปรับรองแพทย์พร้อมบัตรประจำตัวประชาชนของผู้เสียชีวิตไปยังสำนักทะเบียนท้องถิ่นหรือที่ทำการเขต(อำเภอ) ในเขตที่โรงพยาบาลนั้น

ตั้งอยู่ เพื่อขอรับใบมรณบัตร แต่โรงพยาบาลบางแห่งจะออกใบมรณบัตรให้เองหรือช่วยดำเนินการให้เพื่ออำนวยความสะดวก โดยญาติของผู้เสียชีวิตจะต้องนำทะเบียนบ้านไปให้โรงพยาบาลด้วย

ถึงแก่กรรมที่บ้าน เจ้าของบ้านหรือผู้แทนเจ้าของบ้าน จะต้องไปแจ้งการตายต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อออกใบรับรองการตาย และนำไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่น (แพทย์ประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน) ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเขตที่บ้านเรือนนั้นตั้งอยู่ภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพเพื่อขอใบมรณบัตร

ถึงแก่กรรมเนื่องจากอุบัติเหตุ หรือ อุกฆาตกรรม เจ้าของบ้านหรือผู้ที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาชันสูตรศพ เพื่อทำหลักฐานการเสียชีวิตภายในเวลา 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพ โดยในระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ยังไม่ได้ตรวจศพ ห้ามเคลื่อนย้ายศพหรือทำให้ศพเปลี่ยนแปลงสภาพหรือนำยามาฉีดศพ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ได้ตรวจชันสูตรศพแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะต้องไปขอหลักฐานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งขอใบชันสูตรศพจากแพทย์ เพื่อนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นในการขอใบมรณบัตร โดยแจ้งด้วยว่าจะนำศพไปบำเพ็ญกุศล ณ วัดใด โดยระบุในช่องที่ว่า เผา ฝัง เก็บ หรืออุทิศ

เมื่อได้ใบมรณบัตรมาแล้ว ควรถ่ายสำเนาเอกสารที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ออกใบมรณบัตรให้ แล้วให้เจ้าหน้าที่รับรองสำเนาเอกสารด้วยเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนใน

มรณบัตรตัวจริงต้องนำไปแจ้งต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ผู้เสียชีวิตมีภูมิลำเนาอยู่ พร้อมนำทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้านไปด้วย เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้จำหน่ายได้ว่าเสียชีวิตเมื่อใด ทั้งนี้จะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบภายในเวลา 15 วัน

2. การนำศพไปวัด

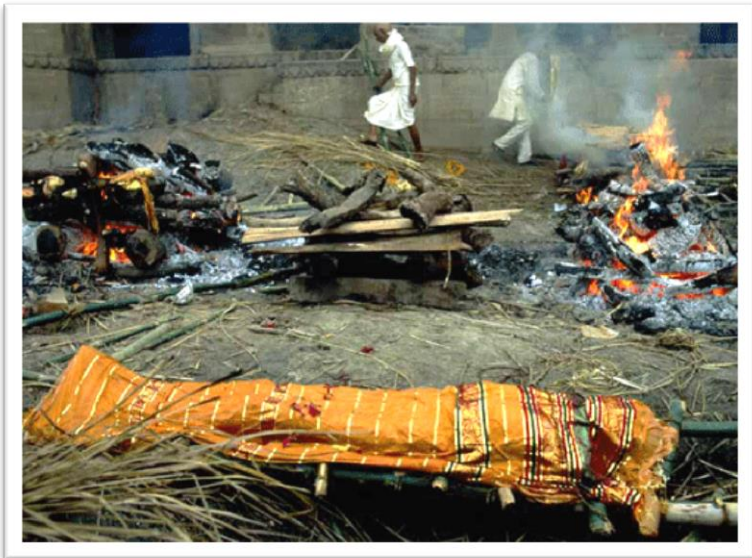
เมื่อติดต่อวัดที่จะนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลเรียบร้อยแล้ว การนำศพไปวัดอาจติดต่อขอให้ทางวัดจัดรถไปรับศพ หรือแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลขอให้จัดรถส่งศพให้ และนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป มาชักศพที่จะเคลื่อนไปสู่วัดที่นำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศล ก่อนที่จะนำศพไปวัดควรจัดเตรียมเสื้อผ้าจากทางบ้านหรือโรงพยาบาลให้เรียบร้อยก่อน พร้อมจัดเตรียมผ้าแพรสำหรับคลุมศพและรูปภาพที่จะตั้งหน้าศพ

ถ้าผู้ถึงแก่กรรมเป็นผู้อยู่ในเกณฑ์ที่สมควรได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พึงแจ้งไปยังต้นสังกัดของผู้นั้น แล้วเดินเรื่องไปยังกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เพื่อขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติศพ ต่อไป

3. การอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ

เป็นการชำระร่างกายศพให้สะอาด และแต่งตัวให้ผู้เสียชีวิต ถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาโดยเฉพาะ ไม่นิยมเชิญคนภายนอก การอาบน้ำให้ศพกระทำด้วยน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ ชัดถูร่างกายศพให้สะอาด เมื่ออาบน้ำ

ศพเสร็จแล้ว ก็เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้าแล้วประพรมด้วยน้ำหอม ถ้าเป็นศพที่ตนเคารพนับถืออย่างยิ่ง เช่นบิดา มารดา ฯลฯ ก็นิยมเอาผ้าขาวหรือผ้าเช็ดหน้าซับใบหน้า ฝ่ามือ

ทั้งสองและฝ่าเท้าทั้งสอง เพื่อถอดเอารอยหนักรอยฝ่ามือและฝ่าเท้า ไว้กราบไหว้บูชา หรือใช้เป็นผ้าประเจียด ต่อจากนั้นก็แต่งตัวศพ ตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการก็แต่ง

เครื่องแบบเป็นต้น เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อย จึงนำศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรอกการรดน้ำต่อไป

การรดน้ำศพ

เจ้าภาพควรเตรียมน้ำอบ น้ำหอม พร้อมขันใส่น้ำผสมน้ำอบน้ำหอม และขันเล็กสำหรับตักน้ำยื่นให้แขก และขันขนาดใหญ่มีพานรองรับน้ำที่รดมือศพด้วย หรือจะขอร้องให้ทางเจ้าหน้าที่มาปณสถานจัดเตรียมให้ก็ได้ แล้วแต่จะตกลงกัน ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพนั้น นิยมให้เจ้าภาพ หรือเชิญผู้มีอาวุโสเป็นประธานในพิธีจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วจุดเครื่องทองน้อย (หรือธูปเทียน) ทางด้านศีรษะศพ แล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพต่อไป โดยเวลาที่นิยมในการรดน้ำศพโดยทั่วไปคือเวลา 16.00-17.00 น. นิยมให้ลูกหลาน ผู้ใกล้ชิด ทำการรดน้ำศพเสียก่อน ถึงเวลาเชิญแขกเพื่อมีให้ค้ำคั่งเสียเวลารอคอยของแขกผู้มาแสดงความเคารพ เจ้าภาพควรจัดคนให้ทำหน้าที่คอยรับรองและเรียนเชิญแขกเข้ารดน้ำศพโดยนิยมให้ลูกหลาน หรือญาติฝ่ายเจ้าภาพทำหน้าที่ เมื่อแขกรดน้ำศพหมดแล้ว จึงเชิญท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ในที่นั้น เป็นผู้แทนรดน้ำศพ ด้วยน้ำหลวงอาบน้ำศพ หรือเป็นผู้รดน้ำศพเป็นคนสุดท้าย เมื่อท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ในที่นั้น ได้รดน้ำหลวงอาบศพ หรือได้รดน้ำศพแล้วถือกันว่าเป็นอันเสร็จพิธีรดน้ำศพ ไม่นิยมให้ผู้ใดผู้หนึ่งรดน้ำศพอีกต่อไป

วิธีปฏิบัติในการรดน้ำศพ

ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตน ก่อนจะทำพิธีรดน้ำศพ นิยมนั่งคุกเข่า น้อมด้วยมือไหว้พร้อมกับนึกขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด) เมื่อยกมือไหว้ขอขมาโทษต่อศพจบแล้ว ก็ถือภาชนะสำหรับรดน้ำด้วยมือทั้งสอง เทน้ำลงที่ฝ่ามือขวาของศพพร้อมกับนึกในใจว่า "อิหัง มะตะกะสะระริรัง อิติญจิตตะทัง วียะ อโหสิกัมมัง" (ร่างกายที่ตายไปแล้วนี้ ย่อมเป็นอโหสิกรรม ไม่มีโทษ เหมือนน้ำที่รดแล้วฉะนั้น) เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิมนต์อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับอธิษฐานว่า "ขอจงไปสู่สุคติๆเถิด" (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 141)

การจัดศพลงหีบ

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำศพแล้ว สำหรับการจัดศพลงหีบนั้น นิยมมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัด เป็นผู้ทำพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย แล้วจะได้ตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป สำหรับศพที่ได้รับพระราชทานโกศหรือหีบหลวง ทางเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังเป็นผู้ดำเนินการ

การตั้งศพ

เมื่อตั้งศพและจัดดอกไม้ธูปเทียนเคารพศพไว้เรียบร้อยแล้ว ให้ตามไฟ (คือให้ตั้งตะเกียงมีโคมและหรีไฟไว้ที่ปลายเท้าศพ 1 ที่) ในพิธีทางราชการ เมื่ออาบน้ำศพและบรรจุศพลงหีบ นำขึ้นตั้งเรียบร้อยแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป (หรือ 20 รูป) สดับปกรณ์ (บังสุกุล) จบแล้วถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพและญาติๆ กรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธี สำหรับศพชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบันนิยม นิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป (หรือหลายรูปก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ) เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้ว เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลบนหีบศพหรือบนที่ที่เตรียมไว้ นิมนต์พระสงฆ์ซักผ้าบังสุกุล (จะเป็นผ้าไตร จีวร สบง ผ้าเช็ดตัวหรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้) เมื่อพระสงฆ์ซักผ้าบังสุกุลแล้ว ก็ถือเป็นอันเสร็จพิธีการตั้งศพ

การจัดสถานที่ตั้งศพ

กรณีหากผู้ตายเป็นผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบริเวณบ้านเรือนกว้างขวางเหมาะสมแก่การตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้ ก็นิยมจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เพราะโดยมากก็นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้เป็นเวลานานอย่างน้อยก็ครบ 100 วัน จึงจะทำพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือทำการฌาปนกิจศพ กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่บ้านแต่สถานที่ที่บ้านไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ตั้งศพ มักนิยมนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดใดวันหนึ่งใกล้บ้าน หรือวัดที่เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ตาย กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่โรงพยาบาล นิยมนำศพไปจัดตั้งที่วัด เพราะถือกันว่าไม่ควรนำศพเข้าบ้านและถือปฏิบัติเช่นนั้นโดยทั่วไป (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553 : 231)

4. การจัดงานบำเพ็ญกุศล

การสวดพระอภิธรรม

การสวดพระอภิธรรม ประจำคืน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "สวดหน้าศพ" นิยมเริ่มจัดทำตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน โดยนิยมสวด 1 คืน, 3 คืน, 5 คืน, 7 คืน (ในบางรายหลังจากทำบุญ 7 วันแล้ว อาจจะสวดพระอภิธรรม สัปดาห์ละ 1 วัน จนครบ 100 วัน หรือจนถึงวันฌาปนกิจศพ) ตามประเพณีนิยมแต่โบราณ จะนิมนต์พระสวดอภิธรรม 4 รูป และสวด 4 จบ พระสงฆ์ จะลงสวดเวลาตามแต่ละท้องถิ่น (ปกติจะนิยมเริ่มตั้งแต่วเวลา 19.00 น.) ต้องจัดให้มีเครื่องไทยธรรมพร้อมผ้าสบงเพื่อถวายพระสวดอภิธรรม และบังสุกุลให้ผู้เสียชีวิต (ปัจจุบันทางฌาปนสถานหรือทางวัดจะมีบริการจัดหาให้) ปัจจัยถวายพระ 4 รูป ตามแต่จะศรัทธาตามประเพณีนิยมมักมีอาหารว่างเลี้ยงแขกที่มาฟังสวดทุกคืน ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ หรือเป็นที่เคารพนับถือของคนที่ทั้งหลาย นิยมเปิดโอกาสให้มีการจองเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณหรือมีอุปการคุณแก่ตน ตามประเพณีนิยมของสังคม

การจัดงานทำบุญ

ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะทำการ฀าปนกิจศพจะมีการบำเพ็ญกุศลทำบุญครบรอบวันตาย (ครบ 7 วัน, 50 วัน, 100 วัน) แต่ปัจจุบันจะนิยมจัดงานบำเพ็ญกุศล 7 วัน ส่วนมากจะนิมนต์พระสงฆ์ โดยสวดพระพุทธมนต์และฉันเพล เพื่อบูชากุศลให้กับผู้ตาย (โดยญาติจะจัดอาหารจัด, เครื่องสังฆทานไทยธรรม มาเอง หรือให้฀าปนสถานหรือทางวัดดำเนินการก็ได้)

5. การบรรจุเก็บศพ

การบรรจุเก็บศพ จะกระทำในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรม โดยสวดศพจบสุดท้ายเสร็จแล้วจะนำศพไปเก็บที่สุสาน หรือ ที่ศาลา ... หลังจากสวดพระอภิธรรมตามกำหนดแล้ว หากญาติประสงค์จะเก็บศพไว้ก่อน เพื่อรอญาติหรือรอโอกาสอันเหมาะสม ที่ จะทำการ฀าปนกิจหรือบรรจุศพฝังไว้ในสุสานต่อไป ญาติจะกำหนดเองว่าจะเก็บศพวันใด ก็วัน โดยทำการตกลงกับทางวัดหรือ฀าปนสถาน ญาติจะต้องเตรียมผ้าไตร ดอกไม้ ธูปเทียน ลูกดินห่อด้วยกระดาษสีขาว-ดำ ใส่ถาดไว้เพื่อแจกแขกผู้มาร่วมงานคนละก้อน จะมีดอกไม้ด้วยก็ได้ (ปัจจุบัน ส่วนมากทางวัดหรือทาง฀าปนสถาน จะมีบริการจัดหาให้) นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล 1 รูป ไว้ในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรมเพื่อดำเนินการบรรจุศพไว้ โดยประสานงานกับทางเจ้าหน้าที่ของวัดหรือ฀าปนสถาน

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีบรรจุศพ

เจ้าหน้าที่จัดสถานที่ประกอบพิธีบรรจุศพ ณ บริเวณหน้าที่ตั้งศพ เชิญประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล 1 ไตร (บางงานจะไปทอดผ้าบังสุกุล ณ สถานที่เก็บศพ) แล้วนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล เชิญประธานในพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพเป็นอันดับแรก เชิญผู้ร่วมพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพ ตามลำดับ เมื่อทุกคนวางห่อดินและช่อดอกไม้เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเคลื่อนศพไปยังสถานที่เก็บศพ บรรดาญาติและผู้ที่เกี่ยวข้องจะจุดธูปเทียนวางพวงมาลัยหรือช่อดอกไม้เป็นอันดับสุดท้าย

6. การ฀าปนกิจศพ

การ฀าปนกิจศพ ได้แก่ การปลงศพ หรือ เผาศพ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556 : 410) เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันที่จะทำการ฀าปนกิจศพที่แน่นอน แล้วทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่ของวัดหรือ฀าปนสถานก่อนทั้งนี้ เพื่อเป็นการเลือกจองวันและเวลาที่ต้องการ กรณีบรรจุเก็บศพไว้ก่อนที่จะทำการ฀าปนกิจ จะต้องนำศพมาตั้งสวดพระอภิธรรมอีกราวหนึ่ง โดยสวดก่อน 1 คืนแล้ววันรุ่งขึ้นจะทำพิธี฀าปนกิจหรืออาจจะไม่ตั้งสวดพระอภิธรรมอีก เพียงแต่ยกศพขึ้นตั้ง ใน

ตอนเช้าเลี้ยงพระเพลและนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นเทศน์พระธรรมเทศนาในบ่าย แล้วทำการ
ฌาปนกิจศพในตอนเย็น การกระทำเช่นนี้มักเรียกกันว่า "ตั้งเช้า เผาเย็น" ถ้าหากศพนั้น
เป็นบุพการี สามี ภรรยา ก็ควรตั้งสวดพระอภิธรรมอีกคืนหนึ่งก่อน เพื่อเป็นเกียรติและ
ระลึกถึงผู้ตายอีกทั้งเป็นการบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมให้อีก

การบำเพ็ญกุศลหน้าศพ

ในวันที่จะมีพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพ นั้น จะนิยมนำเพ็ญกุศล
อุทิศให้ผู้ตายก่อน เช่น จัดพิธีบวชลูกหลานเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่เรียกว่า "บวชหน้า
ไฟ" นิมนต์พระสงฆ์ 10 รูปสวดพระพุทธรูป และถวายภัตตาหารเพล (อาจจะเลี้ยงพระ
เพิ่มจำนวนเท่าใดก็ได้) จัดให้มีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา
บังสุกุล (จำนวนพระสงฆ์ 10 รูปหรือนิยมนำอายุผู้ตายหรือตามศรัทธา) ถวายเครื่องไทย
ธรรม กรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลหน้าศพ เจ้าภาพจะต้องเตรียมอุปกรณ์หลักๆ
ได้แก่

1. เครื่องไทยธรรม ผ้าสบงถวายพระสวดมนต์ฉันเพล
2. เครื่องไทยธรรมผ้าไตร และเครื่องติดกันเทศน์ถวายพระเทศน์
3. ผ้าไตรประธานเพื่อทอดบังสุกุล และมหาบังสุกุลก่อนทำการฌาปนกิจ
4. ผ้าสบงถวายพระสวดมาติกาบังสุกุลตามจำนวนพระสวด (ส่วนใหญ่มีก็จะ
นิมนต์ 10 รูป แต่บางแห่งจะนิมนต์พระทั้งวัดหรือตามจำนวนอายุของผู้ตาย)
5. เตรียมดอกไม้จันทน์ให้กับแขกผู้มาร่วมงาน และดอกไม้จันทน์สำหรับประธาน
พิธี (ปัจจุบันทางวัดหรือฌาปนสถานจะมีบริการจัดเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้ให้ทั้งหมด แต่
หากทางเจ้าภาพอยากจะจัดหามาเองก็ได้)

เคลื่อนศพไปสู่เมรุ

หลังจากบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย ก่อนจะเคลื่อนศพไปตั้งที่เมรุนั้น นิยมให้
ลูกหลานคนใกล้ชิดผู้ตายได้ทำพิธีขอขมาศพ เพื่อเป็นการอภัยโทษที่เคยล่วงเกินต่อกัน
โดยตั้งใจ หรือกล่าวคำขอขมาต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโห
สิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน (อาจจะออกนามผู้ตามก็ได้) ทางกายก็ดี ทาง
วาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรดอโหสิกรรมด้วยเถิด) (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 41)

พิธีแห่ศพเวียนเมรุ

การเคลื่อนศพต้องนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป เป็นผู้นำศพ เวียนรอบเมรุ 3 รอบ การ
เวียนต้องเวียนจากขวาไปซ้ายของเมรุ คือ เดินเวียนซ้ายเมรุ (เมรุอยู่ทางซ้ายมือของผู้เดิน)
เริ่มจากบันไดหน้าเมรุ เจ้าภาพและญาติของผู้ตายต้องเดินเข้าขบวนตามศพเวียนรอบเมรุ
ด้วย ถ้าศพนั้นมีรูปถ่ายของผู้ตาย ซึ่งนำไปตั้งไว้ในที่บำเพ็ญกุศล ก็ต้องมีผู้ถือรูปถ่าย
นำหน้าศพไปในขบวน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ และมีคนถือเครื่องทองน้อยหรือกระถางธูป

นำหน้าศพ ลำดับการแห่ศพ ถือหลัก "พระ-กระถางรูป-รูปภาพ-ศพ-ญาติมิตร" เมื่อได้นำศพเวียนรอบเมรุครบ 3 รอบแล้ว เจ้าหน้าที่นำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

การทอดผ้าบังสุกุล

การทอดผ้าบังสุกุลนั้น เจ้าภาพจะต้องพิจารณาว่า แขนงผู้มีเกียรติชั้นผู้ใหญ่ที่เชิญไว้ มีจำนวนเท่าใดก็จัดผ้าไตรเท่ากับจำนวนแขนงชั้นผู้ใหญ่ ส่วนจำนวนมากน้อยเท่าใดนั้นควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม การเชิญแขนงชั้นทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะต้องไปเชิญด้วยตนเอง โดยมีผู้ถือพานผ้าไตรตามเจ้าภาพไปด้วย แต่ถ้าแขนงที่เป็นประธานเป็นผู้ใหญ่ชั้นสูงหรือเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของเจ้าภาพ ก็ควรถือพานผ้าไตรไปเชิญด้วยตนเอง เมื่อแขนงผู้รับเชิญลุกจากที่นั่ง เจ้าภาพหรือผู้ถือพานผ้าไตรก็เดินตามแขนงผู้นั้นไปเมื่อขึ้นบันไดเมรุแล้วก็ส่งมอบผ้าไตรให้ ผู้ทอดผ้าก็จะรับผ้าไตรนำไปวางลงตรงที่สำหรับทอดผ้า แต่ถ้าไม่มีการจัดที่สำหรับทอดผ้าไว้ ก็วางผ้าไตรนั้นลงบนหีบศพทางด้านหัวนอนศพ แล้วผู้ทอดผ้าก็คอยอยู่จนกว่าพระสงฆ์จะมาชักผ้าบังสุกุล โดยลำดับการเชิญแขนงชั้นทอดผ้าบังสุกุลนั้น จะเชิญแขนงผู้มีอาวุโสน้อยไปหามากตามลำดับ และเชิญประธานในพิธีชั้นทอดผ้าบังสุกุลเป็นอันดับสุดท้ายเมื่อประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็เชิญท่านประกอบพิธีประชุมเพลิงต่อไป

วิธีปฏิบัติกาฬศพ

นิยมยืนตรง ห่างจากศพ ประมาณ 1 ก้าว ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรงโค้งคำนับ ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมโน้มไหว้ พร้อมทั้งรูป เทียน ดอกไม้จันทน์ที่อยู่ในมือ (เฉพาะศพนั้นมีอาวุโสสูงกว่าตน หรือ มีอาวุโสรุ่นราวคราวเดียวกัน) ขณะที่ยืนตรงโค้งคำนับ หรือ โนมไหว้นั้น ควรตั้งจิตขอขมาต่อศพนั้นว่า "กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ" (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรด อโหสิกรรมให้แก่ ข้าพเจ้าด้วยเถิด) เมื่อขอขมาต่อศพเสร็จแล้ว โนมตัวลงวางรูป เทียน ดอกไม้จันทน์ที่เชิงตะกอน ในขณะนั้นควรพิจารณาตัวเองถึงความตายว่า "ร่างกายของมนุษย์เรานี้ ย่อมมีความตาย เป็นธรรมดาอย่างนี้ เป็นปกติอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความตายอย่างนี้ไปได้เลย" ดังคำพระที่ว่า "อะยมปิ โข เม กาโย เอวัง ธัมโม เอวัง ภาวี เอวัง อะนะตีโต" (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 98) เมื่อพิจารณาตัวเองระลึกนึกถึงความตายจบแล้ว ยืนตรง โค้งคำนับหรือยกมือไหว้ศพอีกครั้ง พร้อมกับนึกอธิษฐานในใจว่า "ขอจงไปสู่สุคติฯเถิด"

เผาจริง-เผาหลอก

ธรรมเนียมปฏิบัติที่นิยมกันในปัจจุบันสำหรับการฃาปนกิจศพ จะมีพิธีการ "เผาหลอก" ก่อน แล้วจึง "เผาจริง" คือจะให้แขนงที่มาร่วมงานทั้งหลาย ไปวางรูปเทียน ดอกไม้จันทน์ที่หน้าหรือใต้หีบศพ เพื่อแสดงความเคารพศพ ซึ่งเสมือนเป็นการทำพิธีเผา

ศพโดยสมมติ ยังไม่ใช่พิธีการเผาศพจริง ครั้นเมื่อแขกผู้ร่วมพิธีได้ทำความเคารพศพโดยสมมติหมดแล้ว จึงนิยมให้วงศาคณาญาติมิตรสหายสนิทผู้ใกล้ชิดกับผู้ตายขึ้นไปทำการเผาศพจริงอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีเผาศพบริบูรณ์ การเผาจริง เผาหลอกล่อนี้เป็นธรรมเนียม เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยแต่เดิมนั้น การฌาปนกิจศพจะมีแต่การ "เผาจริง" เพียงอย่างเดียวและจะทำกันในเวลาช่วงบ่ายถึงเย็น แต่เนื่องจากเกรงว่า การเผาศพจะก่อให้เกิดกลิ่น ซึ่งอาจสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้มาร่วมงาน จึงเกิดธรรมเนียมใหม่คือ ให้มีการปิดหีบไว้ก่อนกันไม่ให้ไฟลามได้ ต่อเมื่อผู้คนที่มาร่วมงานได้กลับไปหมดแล้ว จึงจะทำการ "เผาจริง" โดยจะเหลือแต่เพียงเจ้าภาพ ญาติมิตรสหายสนิทเท่านั้นที่อยู่ร่วมพิธี (ปรีชา พิณทอง, 2517 : 41)

7. การเก็บอัฐิ

ในการกำหนดเวลาเก็บอัฐินั้นสุดแล้วแต่เจ้าภาพจะต้องการ โดยนิยมปฏิบัติกัน 2 แบบคือ

- 1) ทำพิธีเก็บอัฐิในวันเผา : ใช้ปฏิบัติในงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพที่จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอัฐิต่อกัน เพื่อรวบรัดงานให้เสร็จภายในวันนั้น
- 2) ทำพิธีเก็บอัฐิในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น : ใช้ปฏิบัติในงานเผาศพที่เจ้าภาพ ประสงค์จะทำบุญอัฐิในวันรุ่งขึ้น (ทำบุญสามหาบ) หรือยังไม่จัดทำบุญอัฐิเพราะยังไม่พร้อม เจ้าภาพต้องแจ้งความประสงค์ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทราบ และจัดเตรียมโกศสำหรับบรรจุอัฐิ น้ำอบหรือน้ำหอม ดอกไม้ และอาหารคาวหวานสำหรับถวายพระสงฆ์ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณา "บังสุกุลอัฐิ" หรือที่เรียกว่า "แปรรูป" หรือ "แปรธาตุ" ในการเก็บอัฐินั้น เจ้าหน้าที่สัปเหร่อ นิยมทำพิธีแปรธาตุ คือ นำเอาอัฐิของผู้ตายที่เผาแล้ว มาวางเป็นรูปร่างคน โดยวางโครงร่างให้หันหัวไปทางทิศตะวันตกแล้วนิมนต์พระสงฆ์ให้พิจารณา "บังสุกุล ตาย" ก่อน แล้วแปรธาตุโครงร่างกระดูกให้หันหัวไปทางทิศตะวันออกแล้วนิมนต์พระสงฆ์ให้พิจารณา "บังสุกุลเป็น" อีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงให้เจ้าภาพเก็บอัฐิใส่โกศ โดยเลือกเก็บอัฐิจากร่างกาย รวม 6 แห่ง คือ กะโหลกศีรษะ 1 ชิ้น แขนทั้ง 2 ข้างทั้ง 2 และ ซี่โครงหน้าอก 1 ชิ้น ส่วนอัฐิที่เหลือ รวมทั้ง "อังคาร" (ขี้เถ้า) ทั้งหมดนิมนต์กวาดรวมเก็บใส่ลู่หรือหีบไม้ แล้วเอาผ้าขาวห่อเก็บไว้ เพื่อนำไปบรรจุในที่อันเหมาะสมหรือนิมนต์นำไปลอยในทะเล เมื่อเก็บอัฐิเสร็จแล้ว นำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพิจารณาบังสุกุล (หรือปัจจุบันจะนิยมทำแบบย่อ คือ หลังจากพระสงฆ์ชกผ้าบังสุกุลแล้ว ก็ประเคนไทยธรรมบนเมรุเลย)

อุปกรณ์เครื่องใช้ที่ควรเตรียมพร้อมก่อน

- 1) โกศ สำหรับใส่อัฐิ
- 2) ลู่หรือหีบไม้ สำหรับใส่อัฐิและอังคารที่เหลือ (หรือใช้ผ้าขาว)

- 3) ผ้าขาว สำหรับห่อลุ้งหรือหีบไม้ (ประมาณ 2 เมตร)
- 4) ผ้าบังสุกุล สำหรับหอดบังสุกุล ก่อนเก็บอัฐิ (นิยมใช้ผ้าสบง)
- 5) น้ำอบไทย 1 ขวด
- 6) ดอกมะลิ ดอกไม้ เหริยญเงิน (สำหรับโรยบนอัฐิ)
- 7) อาหารคาวหวาน จัดใส่ปิ่นโต (สำหรับถวายพระสงฆ์)
- 8) ดอกไม้รูปเทียน ไทยธรรม (ตามจำนวนพระสงฆ์)

พิธีสามหาบ

พิธีเก็บอัฐินี้ โบราณเรียกว่า "พิธี 3 หาบ" คือ

1. หาบของนุ่ง (สบงจีวร)
2. หาบของกิน (อาหารคาว-หวานถวายพระ)
3. หาบของใช้ (เตา หม้อ ถ้วยชาม เป็นต้น)

ญาติพี่น้องช่วยกันหาบเดินเวียนเมรุ 3 รอบ ก่อนเก็บอัฐิ เรียกกันว่า "พิธีเดินสามหาบ" แล้วนำหาบสิ่งของไปตั้งเรียงไว้ที่อาสน์สงฆ์ เจ้าภาพนำเอาผ้าไตรจีวรไปทอดที่กองอัฐิ นิมนต์พระสงฆ์ 3 รูป พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้วถวายสิ่งของสามหาบ พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตาย เรียกว่า "พิธีสามหาบ" ... ในปัจจุบันพิธีสามหาบมีจัดกันน้อยลง โดยนิยมจัดอาหารใส่ปิ่นโตถวายพระแทน เพราะไม่ยุ่งยากสะดวกต่อการปฏิบัติ

บรรจุอัฐิ

อัฐิที่เหลือจากการเก็บใส่โกศ ซึ่งได้รวบรวมใส่ห่อผ้าไว้แล้วนั้น บางรายก็จะซื้อเจดีย์มาบรรจุไว้ที่วัด บางรายก็บรรจุไว้ในเจดีย์หรือพระปรารักษ์ ซึ่งภายในได้ทำไว้เป็นช่องๆ บางวัดก็ทำที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้ตามผนัง กำแพง ระเบียง ของวิหารหรือโบสถ์ เมื่อญาติได้ตกลงแล้วว่าจะทำการบรรจุอัฐิไว้ที่ใด ก็ติดต่อเจ้าหน้าที่ที่จัดการ ณ ที่นั้น เมื่อเวลาบรรจุ จุดธูปเทียนเคารพอัฐิและบอกผู้ตายว่าจะบรรจุอัฐิไว้ในที่นั้น มีโอกาสเมื่อใดก็จะมาบำเพ็ญกุศลให้ พร้อมกันนั้น นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาบังสุกุลให้แก่อัฐิ โดยมีของถวายพระ พร้อมด้วยใบปวารณาตามสมควร เมื่อได้บังสุกุลเสร็จแล้ว ก็ใช้น้ำอบหรือน้ำหอมประพรมที่ห่ออัฐินั้น แล้วจึงนำเข้าไปบรรจุ

8. ลอยอังคาร

คำว่า "ลอย" คือการปล่อยให้ลอยตามน้ำ (หรืออากาศ) คำว่า "อังคาร" คือ เถ้าถ่านของศพที่เผาแล้วคำว่า "ลอยอังคาร" จึงหมายถึง การนำอัฐิไปลอยในน้ำ โดยนิยมไปลอยกันในแม่น้ำหรือทะเล (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556 : 1045) เหตุผลที่คนนิยมลอยอังคารและอัฐิหลังจากฌาปนกิจศพแล้วนั้น เพราะมีความเชื่อกันว่าร่างกายของมนุษย์เกิดขึ้นจากธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมรวมกัน ครั้นเมื่อร่างกายแตกดับแล้ว ก็ควรให้มันกลับไปอยู่ในสภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยน้ำเป็นหนึ่งใน

ธาตุหลักที่มีลักษณะเย็น สงบ ชุ่มชื้น อีกทั้ง "น้ำ" ยังเป็นสิ่งที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตให้กับทุกสรรพสิ่ง ทำให้เกิดความเชื่อถือตามคตินิยมที่ว่า การนำอัฐิและอังคารไปลอยที่ในแม่น้ำหรือทะเล จะทำให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมีความสุข มีความสงบ ร่มเย็น ชุ่มชื้น เหมือนดั่งน้ำ

พิธีศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี จะมีลำดับขั้นตอนต่างๆ ตามประเพณีความเชื่อ ดังนี้ หลังจากที่มีคนในบ้านเสียชีวิตลง สิ่งแรกที่ญาติพี่น้องจะต้องเตรียมคือที่บรรจุศพ ก่อนบรรจุศพลงในหีบปัจจุบันจะมีการฉีดยาเพื่อป้องกันไม่ให้ศพเน่าเหม็น จากนั้นจะมีการอาบน้ำให้ศพ ปะแป้งแต่งหน้า เปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วนิมนต์พระมาสวดมาติกาบังสุกุล แล้วทำพิธีนำศพบรรจุในหีบ จากนั้นจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลตามความเหมาะสมของญาติพี่น้องจะกำหนด ทุกคืนจะมีการนิมนต์พระมาสวดมาติกา-บังสุกุล ปัจจุบันก็หันมานิยมสวดพระอภิธรรมด้วย พอตกกลางคืนเพื่อไม่ให้ญาติผู้ตายว่าแห้วจะมีการเล่นกิจกรรมต่างๆ กันที่ไม่ทำให้หลับ เรียกว่า “งันเฮือนดี” ก็จะมีทุกคืนจะกว่าจะเคลื่อนย้ายศพ

การเคลื่อนย้ายศพหรือส่งสารศพ

จากการสังเกตและสอบถามจากชาวจังหวัดอุดรธานี จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับวันมาก เช่น วันศุกร์ จะไม่นิยมเผาศพเนื่องจากเป็นวันแข็ง เป็นสิ่งต้องห้ามตามความเชื่อมาแต่โบราณ เรื่องห้ามเผาผีในวันศุกร์นั้น ได้กล่าวไว้แล้วในข้อที่ว่า **ห้ามขึ้นบ้านใหม่ในวันเสาร์ เเผาผีในวันศุกร์ โกงจุกในวันอังคาร** ส่วนเผาผีในวันพระนั้น จะทำให้พระเถรท่านได้รับความเดือดร้อน เพราะวันพระเป็นวันของพระเถร จึงไม่ควรไปรบกวนท่าน หากไม่แล้วจะเป็นบาปมาก อีกอย่างหนึ่ง ในวันพระเป็นวันปล่อยผี ผีต่างๆ จะถูกปล่อยออกมาหากินกันเป็นจำนวนมาก ผีของเราที่เผาในวันพระนี้อาจถูกผีอื่นรังแก เพราะกลัวจะมาแย่งอาหารกิน

ความมุ่งหมายที่แท้จริง (ห้ามเผาผีวันพระและวันศุกร์) สองวันนี้ไม่ว่าจะเป็นวันพระหรือวันศุกร์ ไม่เหมาะที่จะจัดงานเผาศพ เพราะวันพระนั้น เป็นวันที่พระสงฆ์สามเณรมีกิจที่ต้องทำมากกว่าวันอื่นๆ เช่น กวาดกุศลา ปูเสื่อ จัดบริเวณอะไรต่างๆ มากมายหลายอย่าง ต้องขึ้นศาลาสวดมนต์ ฉันทัดอาหารเสร็จแล้ว บ่ายๆ เย็นๆ ก็ต้องกวาดกุศ ทำความสะอาด เก็บข้าวของในวัดให้เข้าที่เข้าทาง ซึ่งต้องใช้เวลานานหลายชั่วโมง ถ้าจัดงานศพในวันนี้ ก็จะเป็นการรบกวนพระท่านมากเกินไป ส่วนวันศุกร์ เป็นวันที่เชื่อกันว่าเป็นวันมงคล ซึ่งทุกคนจะต้องมีความสุข จึงไม่ควรที่จะจัดงานที่เป็นอัปมงคลในวันนี้ (สวิง บุญเจิม, 2554 : 520-521)

จากการสังเกต พิธีกรรมก่อนจะเคลื่อนย้ายศพไปสู่เชิงตะกอนหรือกองพอน ช่วงเพลจะนิมนต์พระมาฉันเพลแล้วสวดมาติกาบังสุกุล จากนั้นญาติทั้งหลายจะทำพิธีขอมาศพแล้วเคลื่อนย้ายศพไปสู่เชิงตะกอน โดยมีพระสงฆ์เดินจับด้ายสายสิญจน์นำมีสามเนตร บวชหน้าไฟ (บวชจุง) เดินตามจากนั้นจึงเป็นญาติสนิทมิตรสหาย มีพระสงฆ์ ๔ รูปนั่งบนรถสวดยอดमुख เพื่อให้ผู้ตายได้ไปสู่สรวงสวรรค์ เป็นความเชื่อของชาวจังหวัดอุดรธานี)

เมื่อไปถึงบริเวณเชิงตะกอน จะเดินเวียนรอบเมรุ (วนซ้าย) ให้ครบสามรอบ จากนั้นยกโลงศพลงมาวางกับพื้นแล้วให้ญาติพี่น้องนั่งล้อมศพ (น้ำมะพร้าว) จนครบทุกคนแล้วจึงยกโลงศพไปตั้งบนแท่นเผาเพื่อทำพิธีทางศาสนาต่อไป

พิธีบำเพ็ญกุศลก่อนเผาศพ

เมื่อตั้งศพบนเมรุแล้วจะเข้าสู่พิธีการทางศาสนา โดยเริ่มตั้งแต่ให้วพระ รับศีล (บางงานจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์) จากนั้นพระสงฆ์ทั้งนั้นสวดมาติกาบังสุกุลอีกครั้ง เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรม เสร็จแล้วจะมีพิธีการทอดผ้าบังสุกุลตามลำดับ จนเหลือผ้าไตรมหาบังสุกุลเป็นลำดับสุดท้ายส่วนใหญ่จะเหลือไว้ให้ประธานในพิธีหรือแขกผู้ใหญ่ที่มาร่วมเป็นคนวางผ้าไตรมหาบังสุกุล และพระสงฆ์ผู้พิจารณาผ้าไตรมหาบังสุกุลก็จะเป็นประธานฝ่ายพระสงฆ์ ก่อนจะถึงขั้นตอนนี้จะมีพิธีการอ่านประวัติผู้วายชนม์จบแล้วจะมีการสงบนิ่งไว้อาลัย

พิธีกรรมการเผาศพ

สำหรับชาวจังหวัดอุดรธานีจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ไปพร้อมกับแขกที่มาร่วมงานทยอยกันขึ้นวางดอกไม้จันทน์ เจ้าภาพหว่านกลีบพฤกษ์ (เหรียญบาทที่ห่อด้วยกระดาษสีเงินสีทอง) จากนั้นจะทยอยกันเดินกลับเป็นเสร็จพิธีการเผาศพ ที่เหลือปล่อยให้เป็นที่ของสัปเหร่อที่คอยดูแลการเผาศพ

พิธีหลังจากเผาศพแล้ว

ได้เวลาประมาณ 6 โมงเย็น พระสงฆ์มาสวดพระพุทธรมณต์อยู่บ้านผู้ตายหรืองานศพ ช่วงเช้าญาติๆ จะไปเก็บกระดูกตั้งแต่เข้ามิดแล้วนำไปใส่โกศส่วนหนึ่งเพื่อนำมาทำบุญที่บ้านและเอาไปใส่ธาตุหรือตามแนวกำแพงวัด ส่วนเก้าถ่านที่เหลือจะเอาไปขุดหลุมฝังในป่าช้า พระสงฆ์มารับภัตตาหารเช้าที่บ้าน มีต้นดอกไม้ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายด้วย พิธีภาคเช้านี้ชาวบ้านเรียกว่า “หงายภาข้าว หรือ ทำบุญแจกข้าว” เป็นการเสร็จพิธีเกี่ยวกับงานศพ ส่วนการทำบุญเกี่ยวกับครบรอบ 50 วัน หรือ 100 วันชาวอุดรธานีจะไม่ค่อยนิยมเหมือนทางภาคกลาง

คติธรรมจากงานศพหรือไปงานศพแล้วจะได้อะไร

กุสะลา ธัมมา อะกุสะลา ธัมมา...พระสวดไปใจยังวุ่นวาย รับรู้ไม่ได้ว่าสวดอะไร คงสวดให้ผู้ตายฟังเรานั่งเฉย ๆ ก็พอฟังพระสวดเพื่อมารยาทคงพลาดอาานิสงส์ ใจคงไม่เข้าใจถ้าฟังไปภาวนาไปใจคงเห็นความจริงว่าที่นอนนิ่ง ๆ นั้นมิใช่ใครเคยมีหัวใจเช่นเรา วันนี้เป็นโอกาสเขา “พรุ่งนี้อาจเป็นโอกาสเรา” จงพิจารณาเถิด...

เคาะโลง เสียงเคาะโลงมีเสียงพูดเบา ๆ จากผู้เคาะว่า “รับศีลนะ ทานข้าวนะ ฟังพระสวดนะ” ทำไปเพื่ออะไรหรือว่า “เคาะประชดคนเป็น” ในยามมีชีวิตอยู่เตือนแค่ไหนก็เตือนเถิดดูเหมือนไม่สนใจกับสิ่งเหล่านี้ในยามนี้เตือนไปก็คงไร้ความหมา คนตายจะไปรับรู้ อะไรเคาะเตือนคนเป็นให้เห็นถึงความจริงว่าสิ่งที่ตีสืบเร่งชวนขวย วัว ควาย ช้าง ม้า ยามมันมรณาไปยังหาประโยชน์ได้ แต่มนุษย์เฝ้าเปื่อยสูญเปล่าไป ดีชั่วที่ทำไว้ส่องให้โลกเห็น (เอาคนตายเป็นครู..คนอยู่เป็นนักเรียน..)

อาหารหน้าโลง ชีวิตใครบางคนถ้าไม่ตายก็คงไม่มีใครให้ความสนใจมากมาย เช่นนี้ อาหารผลไม้ขนานาชนิดจัดเรียงรายด้านหน้าโลง สิ่งใดที่ผู้ตายชอบใจแพงแค่ไหนก็แสวงหามาเพื่อเป็นเครื่องเซ่นแต่ดวงวิญญาณ ถ้าเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในยามผู้ตายมีชีวิตอยู่ เราคงได้เห็นสีหน้าและได้รับคำขอบใจ อาหารก็ยังคงเป็นประโยชน์แก่ผู้รับด้วย แต่เวลานี้...ทุกๆ สิ่งทุกๆ อย่างคง อยู่สภาพเดิม บุคคลที่จะรับวัตถุสิ่งของ ๆ เรา ขณะนี้เขาไม่รับรู้อะไรแล้วหรือว่าทำไปเพียงเพื่อสนองความรู้สึกเราในยามมีชีวิตถ้าเราแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กัน คงจะเป็นสิ่งที่ดีกว่าเหตุการณ์ “อาหารหน้าโลง” เป็นแน่

ชุดสีดำ ในยามสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักหรือญาติมิตรคงไม่มีใครคิดที่จะดีใจ พกพาความสุขและรอยยิ้ม สีดำ...เป็นสีแห่งความทุกข์ โลกให้ความหมายไว้เช่นนั้น ในยามมีงานศพ เรามักพบแต่คนใส่ชุดสีดำเป็นส่วนมาก บ่งบอกว่ากำลังไว้ทุกข์ ความจริงแล้ว ความทุกข์ของคนไม่ใช่ว่าจะมีเรื่องความตายสิ่งเดียวนั้นหาได้ไม่ การเกิด การแก่ การเจ็บ ความผิดหวัง ไม่สมหวังทุกอย่าง สิ่งเหล่านี้ก็คือความทุกข์ทั้งสิ้น การใส่ชุดสีดำมางานศพ เพื่อบอกว่าเป็นการไว้ทุกข์เป็นการทำตามประเพณี แต่ถ้าจะให้ดีต้องไว้ทุกข์ด้วยใจ พังถึงสภาวะความพลัดพรากความไม่แน่นอน (ตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และบอกตัวเองว่าเหตุการณ์ เช่นนี้ คงต้องเกิดขึ้นกับเราเป็นแน่แท้

ทอดผ้าบังสุกุล เสียงพระบิภกรรมในขณะที่พิจารณาผ้าบังสุกุลว่า... “อะนิจจา วะตะ สังขารา อุปปาทวะระยะธัมมิโน อุปปชชิตตะวา นิรุชฌันติ เตสัง วุปะสะโม สุโข” แปลความว่า...ร่างกายนี้หนอ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแตกสลายดับไปเป็นธรรมดา การพิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นธรรมดานั้นแหละหนา “คือ ความสงบสุข” (พระศาสนาโศภณ (จตุตสโล), 2554 : 311) บทพิจารณาบทนี้ถ้ามีในใจใครถ้าสิ้นลม

หายใจไปก็คงไม่จำเป็นที่จะให้พระรูปใดต้องมาพิจารณา แต่..ดูเหมือนว่าคนไม่กล้าพิจารณาเพราะกลัวว่า “จะตายไว”

ดอกไม้จันทน์ ดอกไม้จันทน์นับพันดอกที่เหล่าญาติมิตรวางไว้เพื่อไว้อาลัยกับการจากไปของบุคคลที่ตนรัก บางคนวางลงทั้งน้ำตาในใจบ่นว่า “ไม่น่าเลย” บางคนวางลงพร้อมกับเสียงร้องไห้ในใจบ่นว่า “ทำไมต้องตายด้วย” บางคนวางลงพร้อมด้วยความสลดใจในใจบ่นว่า “เราก็จะเป็นเช่นเดียวกับเขา” บางคนวางลงพร้อมใจสงบนิ่งในใจ “ไม่ได้คิดอะไรเลย” ดอกไม้จันทน์ดอกนั้นไม่คู่ควรกับตัวฉันในวันนี้ แต่จะคู่ควรกับฉันในวันที่ฉันสิ้นลมหายใจ

เหรียญบาทในปากผี การกระทำที่เกิดจากความคิดหวังให้ผู้ตายได้มีเงินใช้ จึงปรากฏเหรียญบาทในปากผี มนุษย์มีสติปัญญามองเห็นว่า...นี่หนามมนุษย์ ในที่สุดแม้เงินที่ใส่ไว้ในปากก็ไม่อาจเอาไปได้ แต่...ทำไมหนอชีวิตทั้งชีวิตจึงบ้าแต่กับคำว่า “เงิน” อยู่ตลอดวันตลอดคืน “เงิน” คือพระเจ้าที่สามารถดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างได้ แต่ไม่อาจดลบันดาลให้มนุษย์พบแสงสว่างแห่งความจริงได้ว่า...ชีวิต คือ ความทุกข์ เพราะว่า...เงิน คือ สิ่งโกหกมนุษย์อยู่ตลอดเวลาว่า “ชีวิต คือ ความสุข”

ดูหน้าครั้งสุดท้าย ต่างอยากเห็นหน้าว่าเวลานี้เจ้าเป็นเช่นไรพอเปิดโลงไปทุกคนต่างเมินหน้าหนี ถึงจะสวยงามดังเทพก็คงไม่มีใครที่จะสนใจเจ้า ดูหน้าศพแล้วอ่อนดูหน้าเราคนมีชีวิตเขลาหรือไม่หนอ พยายามเสริมแต่งตามคำขอ เพื่อลวงล่อให้คนชมอยู่เรื่อยมา แท้ที่จริงนั้นเห็นความจริงหรือไม่ว่า สวยสักปานใดพอเปิดโลงไปทำไมต้องเมินหน้าหนี “ความสวย คงแพ้ความดี” พึ่งทำให้มีดีจะสวยตลอดกาล

กลืนศพ ในสมัยยังมีชีวิตอยู่สู้แสวงหาเครื่องสำอางที่มีราคา เพียงเพื่อว่า...ให้ร่างกายข้าสวยสดงดงาม มาบัดนี้เพียงสิ้นลมไม่กี่นาที กลืนที่ตีก็สูญสิ้นไปคนเคยชมเจ้าว่า...งามสง่ากลืนกายาเจ้าแสนหอมคนเคยยื้อแย่งและรุมตอม มาบัดนี้...จางก็ไม่ยอมเข้าซิดกายา แล้วยังบ่นว่า...เจ้าช่างเหม็นจัง คิดบ้างเถอะว่าอย่าบ้าไปกับสังฆารอย่าหลอกตัวเอง เลยนงคราญ อีกไม่นานก็ทุเรศสิ้นดีเพียรสร้างตัวให้มีแต่ความดีอยู่ในศีลธรรม (ศีล 5) กลืนเจ้านี้ก็จะหอมมันคงชั่ววินจันรันครโดยไม่มีวันจืดจาง ดังพุทธดำรัสว่า ศีลหอมไปตามลมก็ได้ ทวนลมก็ได้

เมรุ เมรุมาศสวยบาดตาหรือไม่ว่า เขาไว้ทำอะไรชีวิตก็แค่นี้ ถ้าไม่ฝังก็เผาเราเคยเดินขึ้นเมรุเพื่อวางดอกไม้จันทน์นับครั้งไม่ถ้วน วางดอกไม้ลงปลงใจไม่ได้ว่า “เราก็จะเป็นเช่นเขา” เดินลงจากเมรุเริ่มคิดโครงการถึงเรื่องงานและเรื่องเงิน คิดจนเพลินจนลืมคิดว่า “คนเราไม่พันเมรุ”

ไฟ ไม่กี่นาทีร่างกายนี้ที่เรารู้อยู่ถูกไฟเผาผลาญจนเป็นเถ้าถ่านโดยสิ้นเชิง แต่นั่นไฟมันเผาตอนที่ตายแล้ว ในตอนที่มิชีวิตอยู่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “มนุษย์ที่ยังไม่พัน

จากกิเลสตัณหาย่อมถูกระแสแห่ง (ไฟโทสะ ไฟโมหะ ไฟโลภะ) เผาอยู่ตลอดเวลา” ย่อมไม่ได้ ให้อภัยไม่ได้รู้สึกไม่พอใจยิ่งนัก จมปลักกับกระแสแห่งโลกีย์จนใครๆ เตือนไม่ได้ ปรารถนาจนนอนไม่หลับ ดูเถิด...ถูกเผาแค่นั้น น่าสงสารใจดวงนี้จัง

กระดูก สัปเหร่อบรรจุเก็บกระดูกใส่ถาดเพื่อนำไปเก็บไว้ มองดูไม่เห็นมีอะไรคงเห็นเพียง “เศษกระดูก” ชีวิตคนถ้ากระดูกจะมีค่าก็ต่อเมื่อชีวิตทั้งชีวิตเป็นคนดี ถ้าไร้ซึ่งความดี กระดูกกองนี้ก็ไม่ต่างอะไรกับกระดูกของสัตว์ บางครั้งยังสู้กระดูกสัตว์ไม่ได้ เห็นกระดูกในถาดอาจเห็นธรรมในใจได้ถ้าคิดเป็น ไม่สักแต่ว่า...เห็นว่า...นั่นคือกระดูกคน

ที่เก็บกระดูก ยามมีชีวิตอยู่ใครก็รู้ว่าที่อยู่เจ้าใหญ่โต มาบัดนี้ที่อยู่เจ้าช่างคับแคบเหลือเกิน แสงวาทกอบโกย คดโกง ต่อสู้ เพื่อให้ได้มาทุกวิถีทาง ในที่สุดแห่งชีวิตก็...แค่นี้ไม่ว่าคุณจะเป็นใครก็ตาม

ฝากไว้สะกิดใจ คนที่ไม่เคยบอกความจริงกับชีวิตตัวเองว่า “เดี๋ยวก็ตาย” เป็นคนที่น่าเป็นห่วงยิ่งนัก คนที่ไม่ยอมรับความจริงบนความจริงที่ปรากฏกับชีวิต เป็นคนที่น่าสงสารที่สุดในโลก (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, 2552 : 33-39)

บทสรุป

จากการสังเกตและได้สัมภาษณ์และศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี ทำให้ทราบว่าทุกอย่างตั้งอยู่บนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและผนวกกับของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งพอสรุปลำดับความสำคัญของงานศพ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. วันถึงแก่กรรม (วันตาย)
2. วันตั้งศพบำเพ็ญกุศล (วันงันเฮือนดี)
3. วันฌาปนกิจศพ (วันเผา)
4. วันหลังฌาปนกิจศพ (วันเก็บอัฐิ)

พิธีกรรมต่างๆ จะมีความเชื่อว่าเป็นการทำดีที่สุดให้ผู้ตายจะได้หลับอย่างสบายไม่กังวลห่วงหาอาวรณ์ คือตายแล้วให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี โดยญาติพี่น้องจะคอยสนับสนุนผลบุญต่างๆ ไปให้ ซึ่งชาวพุทธจังหวัดอุดรธานี ยังคงมีความรักและห่วงหาประเพณีความเชื่อค่านิยมแบบดั้งเดิมนี้

บรรณานุกรม

- นางเยาว์ ชาญณรงค์,รศ. (2553). **วัฒนธรรมและศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีชา พิณทอง. (2517). **มนต์โบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.

- พระศาสนโศภณ (จตตสลโล). (2554). **สวดมนต์แปล**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราบัณฑิตยสภา. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด มหาชน.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2552). **เสียงเพรียกจาก (คนใน) โลกศพ**. วิชาษา (2), 33-39.
- สวิง บุญเจิม. (2554). **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

บทบาทของพระเจ้าอชาตศัตรูกับการปกครองมครรัฐ The role of King Ajatsatru in opposing the state of Magadh

พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส
Phrakhrupalad Tongbai Supapaso
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus
E-mail : Thongbail@gmail.com

บทคัดย่อ

พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกษัตริย์พระองค์ที่ 3 ที่ทรงปกครองแคว้นมคร ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มั่งคั่งรุ่งเรืองและเกรียงไกรด้านกองทัพ ตลอดรัชสมัยของพระองค์ได้ขยายอาณาจักรรวมเอาแคว้นวัชชีอันมีนามว่าเมืองสามัคคีแข็งแกร่งมาเป็นเมืองขึ้นได้ แม้ว่าเบื้องต้นพระองค์จะช่วงชิงบัลลังก์ปลงพระชนม์ซีพพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดา ต่อมา เมื่อกลับใจได้พระองค์ทรงล้างความผิดนั้น ด้วยการทำหน้าที่บทบาทในฐานะที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จากการศึกษาพบว่า 1.บทบาททางอาณาจักร ทรงปกครองด้วยทศพิธราชธรรม จนทำให้พสกนิกรอยู่เย็นเป็นสุข 2.บทบาทด้านศาสนจักร ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตลอดจนสิ้นรัชสมัยของพระองค์

คำสำคัญ : บทบาท; พระเจ้าอชาตศัตรู; การปกครอง; มครรัฐ

Abstract

God is the third king who ruled Bihar. The kingdom is prosperous and prosperous in the army. The reign of his reign expanded his kingdom, including the city of Samaggi strong as a strong city. Although he was originally going to fight for the throne, King Pimpisara Then, when he repented, he washed the fault by acting as a god. According to studies, it has been found that The role of the kingdom ruled by the Thais. The second role is the role of the Religion kingdom. His patronage of Buddhism and the end of his reign.

Keywords : Role; King Ajatasatru; Governance; Magadh State

บทนำ

แคว้นมคธรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าพิมพิสาร ลุถึงสมัยพระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความวุ่นวายในช่วงแรก เพราะการขึ้นมาปกครองของพระองค์เป็นการช่วงชิงราชสมบัติจากพระบิดา ทำให้มีการเคลื่อนไหวของเหล่าราชบริพารที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระองค์ แต่เมื่อทรงได้ฟังธรรมกับพระพุทธเจ้าแล้วทำให้พระองค์ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง อุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งแรก ฯลฯ

ในรัชสมัยของพระองค์ปกครองนั้น บทบาทที่โดดเด่นก็คือการรักษาความสงบให้ชาวมคธรัฐ แม้จะเป็นการปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติธรรมนำประชาชนเจริญรอยตามเสด็จพ่อคือพระเจ้าพิมพิสารนั้น จนทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ส่งเสริมสนับสนุนกิจการทางพระพุทธศาสนา ทำให้มคธรัฐสมัยนั้นเป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีพระอรหันต์มากมายอยู่จำพรรษาโปรดประชาชนจนชาวเมืองราชคฤห์ได้ดื่มด่ำในรสอมตธรรม แต่สิ่งที่พระองค์ทรงกระทำเพื่อบ้านเมืองก็คือการขยายอาณาจักร หลายครั้งมีพระประสงค์จะรวบเอาแคว้นวัชชีมาเป็นแผ่นดินเดียวและพยายามจนสมพระราชหฤทัยหลังพุทธปรินิพพานไม่นาน

แต่กว่าที่จะเป็นพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เกรียงไกรได้ ต้องอดทนกับการรับเสวยผลของการกระทำอันหนักที่สุดในชีวิตคือการทำปิตุฆาต (ฆ่าพ่อ) ยุคพระองค์ต้องย้ายราชธานีหนีความระทมทุกข์เพราะความผิดพลาดของพระองค์เอง สิ่งที่จะได้จากการศึกษาเรื่องนี้ก็คือเรื่องการคบคน การมีที่ปรึกษาที่ดีย่อมประสบความสำเร็จได้ทั้งทางคดีโลกและศีลธรรม ดังจะกล่าวถึงต่อไป

มคธคือ 1 ใน 5 แคว้นมหาอำนาจในสมัยพุทธกาล

1. แคว้นมหารัฐมคธ หรือ แคว้นมคธ เมืองหลวงชื่อ ราชคฤห์ กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าพิมพิสาร ทรงปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ต่อมาเมื่อพระราชโอรส คือ พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิตุฆาต (ฆ่าพระราชบิดาตามคำยุยงของพระเทวทัต) และขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์ปกครองสืบต่อมา พระองค์ทรงปกครองในระบอบเดิม หลังพุทธกาลเล็กน้อย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงย้ายเมืองหลวงจากราชคฤห์ไปตั้ง ณ เมืองปาฏลีบุตร และรบชนะแคว้นวัชชี ได้แคว้นนี้เป็นเมืองขึ้น

2. แคว้นมหารัฐโกศล หรือ แคว้นโกศล เมืองหลวงชื่อสาวัตถี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้ามหาโกศล และพระราชโอรส คือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ปกครองสืบต่อมา พระเจ้ามหาโกศลเป็นกษัตริย์รุ่นเดียวกับพระเจ้าสุทโธทนะ แห่งแคว้นสักกะ (ราชวงศ์ศากยะ) ส่วนพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นพระสหายกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ มหาเถรแห่ง

แคว้นวัชชี พันธูละแห่งแคว้นมัลละ เจ้าชายสิทธัตถะแห่งแคว้นสักกะ (แคว้นสักกะเป็นเมืองขึ้นอยู่ในอาณาจักรปกครองของแคว้นโกศล)

3. แคว้นมหารัฐวังสะ หรือ แคว้นวังสะ เมืองหลวงชื่อโกสัมพี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าอุเทนกรุงโกสัมพี เป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญในสมัยพุทธกาล มีการติดต่อกับแคว้นโกศล แคว้นมคธ แคว้นมัลละ และแคว้นอวันตี

4. แคว้นมหารัฐอวันตี หรือ แคว้นอวันตี เมืองหลวงชื่ออุชเชนี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าจันทปตโชติ เคยติดต่อกับแคว้นมคธ และทำสงครามกับแคว้นวังสะ

5. แคว้นมหารัฐวัชชี หรือ แคว้นวัชชี เมืองหลวงชื่อเวสาลี มีการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งบางท่านเรียกว่าการปกครองแบบ สาธารณรัฐประชาธิปไตยยุคแรก แคว้นที่ใช้การปกครองแบบนี้มีในสมัยพุทธกาลมีหลายรัฐ เช่น แคว้นสักกะ แคว้นมัลละ เป็นต้น หลังสมัยพุทธกาลเล็กน้อย แคว้นวัชชีพ่ายแพ้แก่พระเจ้าอชาตศัตรู จึงถูกรวมการปกครองเข้ากับ แคว้นมคธแคว้นสักกะและศากยวงศ์ (พระมหาปรภาส ปรีชาโน, 2554 : 69)

ประวัติพระเจ้าอชาตศัตรู

เมื่อครั้งที่ยังอยู่ในพระครรภ์พระนางเวเทหิ พระนางประชวรพระครรภ์ อดอยากเสวยพระโลหิตของพระสวามี ด้วยความรักพระมเหสีและบุตรในครรภ์ พระองค์จึงร้องพระโลหิตของพระองค์ไปให้พระมเหสีเสวย ทางด้านโหราจารย์ทำนายว่าราชกุมารในครรภ์จะเป็นทำปิตุฆาต (ฆ่าพ่อ) พระนางเวเทหิจึงพยายามทำแท้งหลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จพระเจ้าพิมพิสารเมื่อทรงทราบก็ทรงห้าม พอประสูติมีพระนามว่า “อชาตศัตรู” แปลว่า ผู้ที่ไม่เป็นศัตรู (ไดซากุ อิเคตะ เซียน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, 2538 : 79)

ฆ่าพ่อขึ้นครองบัลลังก์

ในวัยเยาว์ทรงเลี้ยงดูพระโอรสเป็นอย่างดี และทรงสถาปนาเป็นรัชทายาท เมื่อเข้าวัยรุ่นทรงมีสติปัญญาเฉียบแหลม แต่ก็รู้จักกับพระเทวทัตที่กำลังจะแสวงหาผู้ที่จะมาช่วยตนปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ซึ่งต้องการได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจทางบ้านเมือง และด้วยที่พระเจ้าอชาตศัตรูขาดประสบการณ์สามารถชักจูงได้ง่าย ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความศรัทธาในพระเทวทัต ถูกเลี่ยมสอนว่าชีวิตคนเรานั้นไม่เที่ยงไม่แน่นอนว่าจะได้ครองราชย์สมบัติ จึงควรปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารเสียแล้วขึ้นครองราชย์แทน ส่วนพระเทวทัตจะปลงพระชนม์พระศาสดาและทำหน้าที่ปกครองสงฆ์ (จ้านงค์ ทองประเสริฐ, 2551 : 123)

คบคิดกับพระเทวทัตจึงคิดฆ่าพ่อ

พระเจ้าอชาตศัตรูก็หลงเชื่อ พระองค์ก็ได้นำพระกริชมาแนบกับพระขงษ์ (แข่งขา) และห่มผ้าบดบังไว้ แล้วไปเข้าเฝ้าพระราชบิดาที่ตำหนักเพื่อลอบปลงพระชนม์ แต่

องค์รัชก็ให้เห็นสังเกตความผิดปกติที่ขาของราชกุมารจึงขอตรวจค้นพระองค์ แต่อชาติ ศัตรูราชกุมารก็เกิดความร้อนพระทัย จึงหันหลังกลับออกจากตำหนัก องค์รัชจึงสั่งให้ ทหารจับกุมและทำการตรวจค้นพระองค์จนพระกริชที่ซ่อนไว้ที่พระขม จึงแน่ใจว่าอชาติ ศัตรูราชกุมารกำลังจะลอบปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร จึงได้นำตัวพระราชกุมารไปให้ เหล่าเสนาอำมาตย์ตัดสินลงโทษ เหล่าเสนาอำมาตย์ก็ได้ไต่สวนกับพระราชกุมารจน พระองค์ยอมรับและตรัสว่าถูกพระเทวทัตยุยง ทำให้เหล่าเสนาอำมาตย์เกิดแตกแยกเป็น 3 พวก 3 ความเห็น พวกเสนาอำมาตย์แรกมีความเห็นว่าให้ควรประหารพระเทวทัต พระ ราชกุมาร และพร้อมด้วยภิกษุสาวกของพระเทวทัตเสีย พวกเสนาอำมาตย์ที่สองมี ความเห็นว่าให้ควรประหารพระเทวทัตและพระราชกุมารเท่านั้น ส่วนพวกเสนาอำมาตย์ที่ สามซึ่งนำโดยวัสสการพราหมณ์อำมาตย์มีความเห็นว่าไม่ควรประหารพระเทวทัต พระราชกุมาร และพร้อมด้วยภิกษุสาวกของพระเทวทัตใด ๆ และออกความเห็นให้นำ พระราชกุมารไปให้พระเจ้าพิมพิสารทรงตัดสิน (เสถียร โภธินันทะ, 2541 : 154)

พระเจ้าพิมพิสารถูกปลงพระชนม์

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบและสติบความเห็นของเหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งสาม พวก พระเจ้าพิมพิสารก็ได้ตรัสบอกพระเจ้าได้ให้สงฆ์ทำปาสาณียกรรมว่า การ กระทำของพระเทวทัตไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ มิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นการกระทำของพระเทวทัตแต่เพียงผู้เดียวมิใช่ พระเจ้าพิมพิสารทรงได้ ปลดตำแหน่งแก่พวกเสนาอำมาตย์พวกแรก ลดตำแหน่งแก่พวกเสนาอำมาตย์ที่สอง และ ให้เลื่อนตำแหน่งแก่วัสสการพราหมณ์อำมาตย์และพวกเสนาอำมาตย์ที่สาม หลังจากนั้นพระ เจ้าพิมพิสารทรงตรัสถามพระราชโอรสว่าทำอย่างไรทำไม พระราชโอรสได้ตรัสตอบว่า ต้องการราชสมบัติ พระเจ้าพิมพิสารทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติมอบให้แก่อชาติศัตรู ราชกุมาร เมื่ออชาติศัตรูราชกุมารได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าอชาติศัตรูแล้ว แต่พระ เทวทัตก็ยังยุยงพระเจ้าอชาติศัตรูอีกว่า แม้พระเจ้าพิมพิสารจะทรงสละราชสมบัติมอบ ให้แก่พระองค์ พระเจ้าพิมพิสารอาจจะมาแย่งชิงตำแหน่งคืนก็เป็นไปได้ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2555 : 145)

พระเจ้าอชาติศัตรูสำนึกผิด

ทำให้พระองค์หลงเชื่อจึงมีรับสั่งให้จับพระเจ้าพิมพิสารไปจองจำขังในคุกและ ทรมานโดยวิธีการต่าง ๆ จนพระบิดาสิ้นพระชนม์ แต่หลังพระบิดาสิ้นพระชนม์ก็สำนึกได้ ว่าได้ทำกรรมอันหนักยิ่ง จึงทรงบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เพื่อลบล้างความผิดให้เจือจางลงไป บ้างและทรงปฏิญาณตนเป็นอุบาสกบริษัท ตั้งมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ (พระมหา ประภาส ปรีชาโน, 2552 : 85)

ทรงประสงค์จะพบพระพุทธเจ้าแต่ทรงไม่กล้า

ในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ใกล้พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 1,250 รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถ 15 ค่ำเป็นวันครบ 4 เดือน ถุดูดอกโกมุทบาน ในราตรีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระเจ้าแผ่นดินมคธ อชาตศัตรูเวเทหิบุตร แวดล้อมด้วยราชอำมาตย์ประทับนั่ง ณ พระมหาปราสาทชั้นบนขณะนั้น พระองค์ทรงเปล่งพระอุทานว่า

“ดูกรอำมาตย์ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่างนำรื่นรมย์หนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง ช่างงามจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่างนำชมจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่างนำเบิกบานจริงหนอ ราตรีมีดวงเดือนแจ่มกระจ่าง เข้าลักษณะจริงหนอ วันนี้เราควรจะไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดดีหนอ ซึ่งจิตของเราผู้เข้าไปหาพึงเลื่อมใสได้”

ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว อำมาตย์ผู้หนึ่งจึงกราบทูลว่า “ขอเดชะท่านปุณณะกัสสป ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระองค์ท่านก็ยังทรงนั่งอยู่ อำมาตย์อีกคนหนึ่ง จึงกราบทูลว่า “ขอเดชะท่านมักขลิโคศล ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้วก็ยังทรงนั่งอยู่ อำมาตย์อีกคนหนึ่งจึงกราบทูลว่า “ขอเดชะท่านอชิต เกสกัมพล ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ อำมาตย์อีกคนหนึ่งจึงกราบทูลว่า “ขอเดชะ ท่านปฤชะ กัจจายนะ ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ อำมาตย์อีกคนหนึ่งจึงกราบทูลว่า “ขอเดชะ ท่านสญชัย เวลัฏฐบุตร ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ อำมาตย์อีกคนหนึ่งจึงกราบทูลว่า “ขอเดชะ ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร ปรากฏว่าเป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ...” กราบทูลอย่างนี้แล้ว ก็ทรงนั่งอยู่

สมัยนั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์ นั่งนิ่งอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร จึงมีพระราชดำรัสกะหมอชีวก โกมารภัจจ์ว่า “ชีวกผู้สหาย เธอทำไมจึงนั่งเสียเล่า”

หมอชีวกโกมารภัจจ์ กราบทูลว่า “ขอเดชะ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ สวนอัมพวันของข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ หมู่ใหญ่ประมาณ 1,250 รูป พระเกียรติศัพท์อันงามของพระองค์จรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชา และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรมดังนี้ เชิญพระองค์ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า เมื่อพระองค์

เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระฤทัยพึงเลื่อมใสจึงมีพระราชดำรัสว่า “ชีวกผู้สหาย ถ้าอย่างนั้น ท่านจงสั่งให้จัดเตรียมช้างพาหนะไว้”

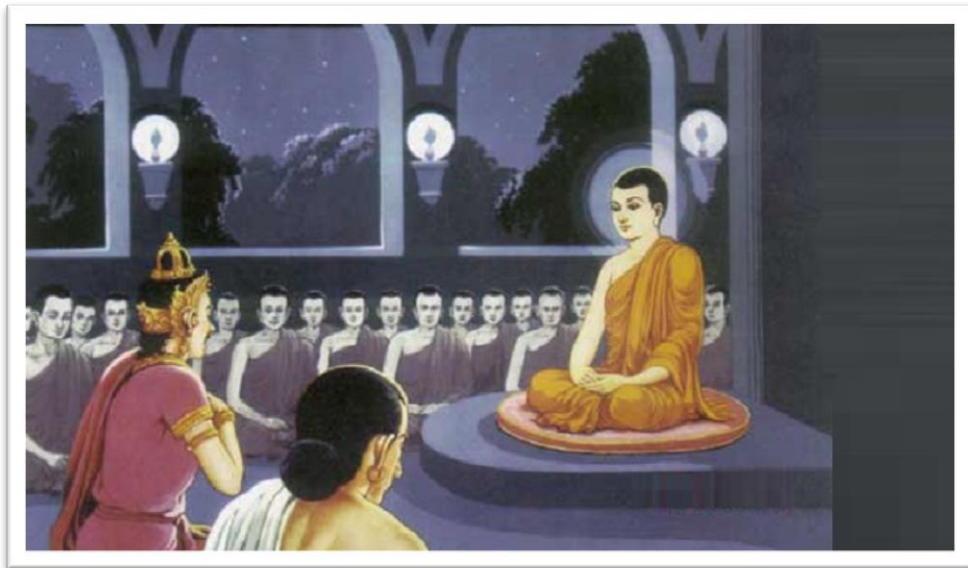
หมอชีวกรับพระราชโองการแล้ว สั่งให้กองพลเตรียมช้างพังประมาณ 500 เชือก และช้างพระที่นั่ง พร้อมแล้วได้ราบทูลเชิญเสด็จออกจากพระนครราชคฤห์ ด้วยพระราชนุภาพอย่างยิ่งใหญ่ เสด็จไปสวนอัมพวันของหมอชีวก โกมารภักจ พอใกล้จะถึง พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดทรงหวาดหวั่นครั้นคร้าม และ ทรงมีความสยดสยองขึ้น ครั้นทรงกลัว ทรงหวาดหวั่น มีพระโลมชาติชูชันแล้ว จึงตรัส กับหมอชีวก โกมารภักจว่า

“ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ลวงเราหรือ”

“ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้หลอกเราหรือ”

“ชีวกผู้สหาย ท่านไม่ได้ล่อเรามาให้ศัตรูหรือ เหตุไฉนเล่า ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ตั้ง 1,250 รูป จึงไม่มีเสียงจาม เสียงกระแอม เสียงพึมพำเลย

หมอชีวก โกมารภักจกราบทูลว่า “ขอพระองค์อย่าได้ทรงหวาดหวั่นเกรงกลัวเลย พระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ลวงพระองค์ ไม่ได้หลอกพระองค์ ไม่ได้ล่อพระองค์มาให้ศัตรูเลย พระเจ้าข้า ขอเดชะ เชิญพระองค์เสด็จ เข้าไปเถิด ๆ นั้นประทับที่โรงกลมยังตามอยู่

ลำดับนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนช้างพระที่นั่งไปจนสุดทาง เสด็จลงทรงพระดำเนินเข้าประตูโรงกลมแล้วจึงรับสั่งทงหมอชีวกโกมารภักจว่า

“ชีวกผู้สหาย ไหนพระผู้มีพระภาค”

หม่อซิวก โกमारภัจจ กราบทูลว่า “ขอเดชะนันทพระผู้มีพระภาค ประทับนั่งพึงเสากลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา ภิกษุสงฆ์แวดล้อมอยู่”

ลำดับนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ประทับยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ทรงขำเลียงเห็นภิกษุสงฆ์หนึ่งสงบเหมือนห้วงน้ำใส ทรงเปล่งพระอุทานว่า

“ขอให้อุทยภัทท์กุมาร ของเราจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เดี๋ยวนี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกรมหาบพิตร พระองค์ เสด็จมาทั้งความรัก”

พระองค์ทูลรับว่า “พระเจ้าข้า อุทยภัทท์กุมารเป็นที่รักของหม่อมฉัน ขอให้อุทยภัทท์กุมารของหม่อมฉันจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์เดี๋ยวนี้เถิด”

ลำดับนั้น ทรงอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วทรงประนมอัญชลีแก่ภิกษุสงฆ์ ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้นแล้ว ได้ตรัสพระดำรัสแก่พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจะขอลุลถามปัญหาบางเรื่องสักเล็กน้อย ถ้าพระองค์จะประทานพระวโรกาสพยากรณ์ปัญหาแก่หม่อมฉัน”

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เชิญถามเถิด มหาบพิตร ถ้าทรงพระประสงค์”

หลังจากนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูได้ลุลถาม และพระพุทธองค์ทรงแสดง สามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรูแสดงพระองค์เป็นอุบาสก เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาอย่างนี้แล้ว พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้กราบทูลพระดำรัสแก่พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป โทษได้ครอบงำหม่อมฉัน ซึ่งเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด หม่อมฉันได้ปลงพระชนม์ชีพ พระบิดาผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรมเพราะเหตุแห่งความเป็นใหญ่ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงรับทราบความผิดของหม่อมฉันโดยเป็นความผิดจริง เพื่อสำรวมต่อไป”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จริง จริง ความผิดได้ครอบงำมหาบพิตรซึ่งเป็นคนเขลา คนหลงไม่ฉลาด มหาบพิตรได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดาผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เพราะเหตุแห่งความเป็นใหญ่ แต่เพราะมหาบพิตรทรงเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริงแล้ว ทรงสารภาพ ตามเป็นจริง ฉะนั้น อาตมภาพ ขอรับทราบความผิดของมหาบพิตร ก็การที่บุคคลเห็นความผิด โดยเป็นความผิดจริงแล้วสารภาพตามเป็นจริงรับสั่งวรถต่อไป นี้เป็นความชอบในวินัยของพระอรียเจ้า”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูได้กราบทูลลาว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้นหม่อมฉันขอทูลลาไปในบัดนี้ หม่อมฉันมีกิจมาก มีกรณียะมาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอมหาบพิตรทรงสำคัญเวลา ณ บัดนี้เถิด”

เมื่อเสด็จจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระองค์นี้ถูกขุดเสียแล้ว พระราชาพระองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนม์ชีพพระบิดาผู้ดำรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรมไซ้ ธรรมจักชุก ปราศจากรุติ ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ทีเดียว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำเป็นไวยากรณ์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล” (ที.สี.ข้อ 9-140, ที.อ.1/1/337-496)

พระราชาชาติศัตรูไม่ทรงบรรลุนิเวศน์ แต่ทรงบรรทมเป็นสุขและทรงยกเลิกร่างกายการบำรุงพระเทวทัตพร้อมทั้งบริวาร ทรงสนับสนุนพระพุทเจ้าตั้งแต่บัดนั้น และทรงกระทำกุศลใหญ่ ทรงรับอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งแรก

อรรถกถาว่า พระเจ้าชาติศัตรูสวรรคตแล้วเกิดในโลหกุมภินรก ตกอยู่เบื้องต่ำ 3 หมื่นปี(นรก) ถึงพื้นเบื้องล่างแล้วผุดขึ้นเบื้องบนอีก 3 หมื่นปีนรก เมื่อถึงการตกลงและผุดขึ้นอีกจึงจักพ้นได้ และในอนาคตจักได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อ ชิวติวิเสส (ที.อ.1/1/496)

ราชวงศ์ปิตุฆาต

อรรถกถาว่า ในราชวงศ์ของพระเจ้าพิมพิสารนี้ เกิดเหตุการณ์ลูกฆ่าพ่อถึง 5 ชั่วรัชกาล คือ

1. พระเจ้าพิมพิสารถูกฆ่าโดยพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นราชโอรส
2. พระเจ้าอชาตศัตรูถูกฆ่าโดยพระเจ้าอุทัยผู้เป็นราชโอรส
3. พระเจ้าอุทัยถูกฆ่าโดยพระเจ้ามหายมมทัตตะผู้เป็นราชโอรส
4. พระเจ้ามหายมมทัตตะถูกฆ่าโดยพระเจ้านนุรุทระผู้เป็นราชโอรส
5. พระเจ้านนุรุทระถูกฆ่าโดยพระเจ้านาคทาสะผู้เป็นราชโอรส

พวกชาวเมืองมคธเห็นว่าราชวงศ์นี้เป็นราชวงศ์ล้างตระกูล ไม่มีประโยชน์ที่จะให้ปกครองบ้านเมืองอีก จึงช่วยกันฆ่าพระเจ้านาคทาสะเพื่อล้มล้างราชวงศ์นี้ (ที.อ.1/1368-9)

เมื่อมีความเห็นผิดอาจทำผิดได้

เย ปมตตา ยถา มตา. ผู้ประมาท เหมือนคนตายแล้ว นับแต่วันที่พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ พระราชบิดาของพระเจ้าอชาตศัตรูสิ้นพระชนม์ พระองค์กลับพระ

เนตรลงด้วยความหวาดระแวงภัยทุกครั้ง ไม่อาจบรรทมหลับได้เลยไม่ว่ากลางคืนหรือกลางวัน ได้แต่ประทับนั่งเพื่อบรรเทาความง่วงเท่านั้น ส่วนพระนางเวเทหิ พระมารดาของพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นขนิษฐาของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงรู้สึกอดสูเกินกว่าจะอยู่ร่วมกับพระราชโอรสอศตัญญู จึงเสด็จกลับไปประทับอย่างถาวร ณ กรุงสาวัตถี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ต่อมาไม่นานก็สวรรคตด้วยความตรอมพระทัย เมื่อพระญาติและสหายของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ทราบเรื่องความโหดร้ายทารุณและอศตัญญูของพระเจ้าอชาตศัตรู ต่างก็พากันเคียดแค้นเป็นอย่างยิ่ง (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2551 : 126)

พระเจ้าปเสนทิโกศลถึงกับทรงกรีธาทัพบุกยึดหมู่บ้านกาลิกคามของแคว้นมคธ ส่วนพระจันตพชโชติแห่งแคว้นอวันตี ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ตั้งอยู่ตอนใต้สุดของมัชฌิมชนบท มีกรุงอุชเชนีเป็นเมืองหลวง ก็ทรงเตรียมทัพบุกมคธเช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น เหล่าอำมาตย์ราชบริพารยังแตกความสามัคคีกันอีกด้วย พระเจ้าอชาตศัตรู จึงต้องผจญศึกทั้งจากภายในและภายนอกราชอาณาจักร หรือว่านี่คือนรกบนดินที่พระเจ้าอชาตศัตรูต้องเผชิญจากวิบากกรรมของตนที่ได้ทำไว้ พระองค์ทรงเป็นทุกข์มาก ไม่มีความสุขเลย ราตรีพระจันทร์วันเพ็ญคืนหนึ่ง

พระองค์ทรงประทับบนปราสาทชั้นบน ทรงหารื้อกับเหล่าอำมาตย์ว่า ราตรีอันงดงามเช่นนี้ ควรไปหาใครดี เหล่าอำมาตย์ต่างแสดงความคิดเห็น แต่พระองค์ไม่พอพระทัย เห็นหมอชีวกโกมารภัจจ์ นายแพทย์ประจำพระพุทธเจ้า นิ่งเงียบ จึงถามหมอชีวก ท่านแนะนำให้เสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพรรณนาพระคุณของพระพุทธเจ้าอย่างแจ่มแจ้ง จนพระเจ้าอชาตศัตรูพอพระทัย จึงเสด็จตามหมอชีวกไปยังอัมพวันของหมอชีวกในคืนนั้น ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่พอดี ระหว่างเสด็จพระราชดำเนิน ทรงหวาดระแวงเป็นอย่างมาก จนเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า จิตของพระเจ้าอชาตศัตรูก็ผ่องใสขอพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต เมื่อเสด็จกลับวังก็สามารถบรรทมได้ หลังจากพระองค์เสด็จกลับแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสกับคณะสงฆ์ว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้กระทำปิตุฆาต การฟังธรรมวันนี้ ด้วยความที่มีปัญญาจะทำให้บรรลุน้อยน้อยเสดาคัน แต่ที่พระองค์พลาดคืออะไร เพราะความหลงใหลหรือไม่ ผากไว้ให้ช่วยกันคิดพิจารณา ลาก ยศ สรรเสริญ เป็นสิ่งที่น่ากลัวหากไม่รู้จักมันดีพอ ราชบัลลังก์เป็นสิ่งน่าหลงใหล สำหรับผู้ไม่รู้ความจริง การเลือกครูบาอาจารย์ก็เป็นสิ่งสำคัญมาก โชคร้ายพระเจ้าอชาตศัตรูมีครูคือพระเวทิต ผู้ทำลายพระพุทธเจ้า และยังยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูชิงราชบัลลังก์จากพระราชบิดาอีก (ไดชากู อเคตะ เขียน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, อ้างแล้ว หน้า 83)

ทุกข์ของพระองค์จบลงตรงที่ใด ไม่มีใครรู้ได้ นอกจากพระองค์เอง

บทสรุป

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงปกครองการเมืองโดยตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและราชสังควัตถุ ทำให้ประชาราษฎร์อยู่อย่างสงบสุข และยังมีแสนยานุภาพเป็นที่เกรงขามของแคว้นอื่น แต่ก็ไม่สามารถอุปสมบทหรือบรรลุนิพพานได้ เพราะการกระทำหนักคือปีติฆาต (ฆ่าพ่อ) พระองค์ทำนุบำรุงศาสนาพุทธด้วยดีโดยตลอดรัชสมัยของพระองค์ จนถูกพระโอรสของพระองค์เองรอบปลงพระชนม์ ดังที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ชีวิตวัยหนุ่มพระองค์ทรงหลงผิดเพราะคบคิดกับพระเทวทัต กระทำกรรมอันหนัก แต่พอสำนึกผิดแล้วทรงกลับใจมาเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีปกครองด้วยธรรม หากเปรียบเทียบชีวิตของพระองค์เหมือนต้นไม้ก็คือ ต้นตรง กลางคด ปลายตรง จึงทำให้ได้แนวคิดจากเรื่องนี้ว่า การคบคนพาลจะพาไปหาผิด คบบัณฑิตจะพาไปหาผล เหมือนอุทาหรณ์จากเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูนี้เอง

บรรณานุกรม

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2551). **พระพุทธเจ้ากับแผนการกู้อิสรภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ไต่ซากู อีเคตะ เขียน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล. (2538). **พุทธประวัติพิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม จำกัด.
- พระมหาประภาส ปรีชาโน. (2552). **อินเดียน เนปาล ดินแดนพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด.
- _____ . (2553). **มองพุทธให้เข้าใจใน 5 นาที**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธิงค์ ปียอนด์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2555). **พุทธศาสนา : ทรรศนะและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2541). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ตามกระแสบุพเพสันนิวาส : มุมมองพุทธปรัชญา
The Trend of Pubbesannivasa : The concept of Buddhist Philosophy

ผศ.ดร.สุชาติ บุชย์ชญาณนท์
Assist.professor Dr.Suchat Butjayanon
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Faculty of Humanities and Social Sciences, UbonRatchathani Rajabhat University.
E-mail : suchat.b@ubru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจกระแสบุพเพสันนิวาสในมุมมองพุทธปรัชญา โดยศึกษาจากกระแสนิยมประชาชนขึ้นชมบทละครโทรทัศน์เรื่อง “บุพเพสันนิวาส” นำมาวิเคราะห์ในด้านความหมาย ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดบุพเพสันนิวาสเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง

ตามแนวคิดบุพเพสันนิวาสในพุทธศาสนา หมายถึงการเคยอยู่ร่วมกันมาแต่กาลก่อน ในฐานะที่เป็นบิดามารดา บุตรธิดา ครูอาจารย์ศิษย์ สามีภรรยา ญาติมิตร นายบ่าว และ สมณะคฤหัสถ์ เป็นการเคยอยู่ร่วมกันมาในอดีตชาติ จากการวิเคราะห์พบว่า “บุพเพสันนิวาส” นี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดข้ามภพชาติวนเวียนอยู่ในวัฏสังสาร การเวียนว่ายตายเกิดซึ่งเกิดจากเหตุและปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปบาท

คำสำคัญ : บุพเพสันนิวาส, พุทธปรัชญา

Abstract

This article has the objective for explains and try to understand state of Pubbesannivasa in Buddhist philosophy. The scope is to study from the trend likes people admires of a television play about Pubbesannivasa, bring analysis in the sense of the meaning , the factor that aid is of being Pubbesannivasa in the past manner interaction life between a human and the everything.

According to Pubbesannivasa in Buddhist Philosophy Texts means the co-living in the past birth as fathers and mothers, sons and daughters, teachers and students, husbands and wives, cousins and friends, bosses and servants, Buddhist monks and Laymen, be averring has coexisted come

to in the past existence. From the analysis was found that Pubbesannivasa on belief base about the cycle of rebirth and death} all beings ha to deal with in the countless number cycles of rebirth. Each individual had been reborn since long ago, and has to proceed in that process as long as the hindrance of proceeding.

Keywords : Pubbesannivasa, Buddhist Philosophy

บทนำ

จากกระแสนิยมของประชาชนชื่นชมนิยายอิงประวัติศาสตร์สร้างเป็นบทละครโทรทัศน์เรื่อง “บุพเพสันนิวาส” ซึ่งละครเรื่องนี้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ยอดฮิตติดปากกันว่า “ออเจ้า” กระทั่งการแต่งกายนิยมแต่งเหมือนแม่หญิงการะเกศสุรางค์ จากละคร “บุพเพสันนิวาส” ชวนติดตามให้ความรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต คติความเชื่อของคนไทยสมัยก่อนที่มีความเชื่อผูกพันข้ามภพข้ามชาติที่กระทำร่วมกันจึงได้เกิดมาเป็นคู่เวรคู่กรรมกัน เรียกว่า “บุพเพสันนิวาส” ที่เคยทำบุญทำกรรมร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย “บุพเพสันนิวาส” ไว้ว่า “การเคยเป็นเนื้อ

คู่กัน การเคยอยู่ร่วมกันในชาติก่อน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 631) แม้แต่เนื้อเพลงบุพเพสันนิวาส บทประพันธ์ของครูไพฑูริย์ บุตรชั้น ซึ่งมีเนื้อความที่ว่า “เนื้อคู่กันแล้วก็ไม่แคล้วกันไปได้ ถ้าเคยทำบุญร่วมไว้ถึงจะยังงี้ก็ต้องเจอจะกัน เขาเรียกบุพเพสันนิวาส สร้างสรรค์ คงเคยต่กบาตรร่วมชั้น สร้างโบสถ์ร่วมกันไว้เมื่อชาติก่อน...เพราะว่า

บุพเพสันนิวาส เรียกหา พี่จึงมั่นใจแน่นอนหาว่าขวัญชิวาคงไม่ตัดรอน”(เว็บต้นฉบับ ศรศิรี ศรีประจวบ) และบทเพลงบุพเพสันนิวาส ประพันธ์ขึ้นของครุวิเชียร ตันติพิมลพันธ์ มีเนื้อความที่ว่า “สบตาเธอคนนี้ ไม่รู้ฉันเป็นอย่างไร เธอตราตรึงในฝัน ตั้งแสงจันทร์อันสดใส ห่างไกลยังเผ่ารอ ใกล้กันฉันก็หวั่นไหว เหลียวมองจันทร์ ต้องทำให้คิดถึงเธอ ไม่ว่าอยู่แห่งไหน ตั้งเรามีสายใยผูกพัน ใจไม่เคยเปลี่ยนผันจากเธอคนนี้ ฟาดินแยกเราเท่าไรไม่ขาด ภาพชาติพรากรเราห่างกันไม่ได้ เมื่อบุพเพสันนิวาสมันหมายให้เจอ ผู้ใดเข้ามาไม่เคยไหวหวั่นเหมือนใจฉันเกิดมาเพื่อเป็นของเธอ รอวันพบเจอ เคียงข้างรักนิรันดร์..” (วิทวัส ปัญญาเลิศวุฒิ,สืบค้นเมื่อวันที่ 24 : 04 : 61) ดังนั้นจากนิยายละครและบทเพลงบุพเพสันนิวาสนี้จึงเป็นเหตุแรงจูงใจให้ผู้เรียบเรียงอยากจะนำเสนอบุพเพสันนิวาสในมิติพุทธปรัชญา

บุพเพสันนิวาสในมิติพระพุทธศาสนามีใช้ว่าจะเป็นเรื่องความรักข้ามภวข้ามชาติระหว่างคู่ครอง อย่างในละครโทรทัศน์แบบคุณพี่ขุนศรีวิสารกับแม่หญิงการเกศสุรางค์ เท่านั้นแต่ยังผูกพันสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เป็นต้นว่าเคยมีความสัมพันธ์กันเคยเป็นพ่อแม่ พี่น้อง กันมาแต่ชาติปางก่อน ดังปรากฏในสาเกตชาดกที่ว่า “พระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์ชาวเมืองสาเกต (พระศาสดาทรงเล่าเรื่องที่พระองค์ทรงเติบโตในมือของพราหมณ์และพราหมณี 3,000 ชาติ) ตรัสพระคาถานี้ว่า บุคคลมีจิตเลื่อมใสและมีใจฝังแน่นอยู่ในบุคคลใด บุคคลพึงสนิทสนมคุ้นเคยในบุคคลนั้น แม้ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพบเห็นกันเลย” (ขุ.ชา. 27/68/28) จากชาดกนี้แสดงให้รู้ว่า ความผูกพันกันระหว่างบุคคลมิใช่รู้จักกันเพียงแต่ชาตินี้ชาติเดียว ยังมีความสัมพันธ์แม่แต่ชาติปางก่อน ดังพราหมณ์กับนางพราหมณีเห็นพระพุทธเจ้าก็จำได้ว่าพระพุทธองค์เป็นลูกของตนเพราะความผูกพันเคยเป็นพ่อแม่ลูกกันถึง 3000 ชาติและยังมีหลักคำสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏของบุคคลที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด ดังในปฐมชนสูตรที่ว่า “เทวดาทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าอะไรหนอยังคนให้เกิด อะไรหนอของเขาย่อมวิ้งพล่าน อะไรหนอเวียนว่ายไปยังสงสาร อะไรหนอเป็นภัยใหญ่ของเขา ๆ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตัณหายังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ้งพล่าน ลัทธิเวียนว่ายไปยังสงสารทุกข์เป็นภัยใหญ่ของเขา ๆ” (ส.ส. 15/166-167/43) บุคคลผู้ยังมีกิเลสอยู่ย่อมเวียนว่ายตายเกิดนับชาติไม่ถ้วน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า โครงกระดูก ร้างกระดูก กองกระดูก ของบุคคลคนหนึ่ง ผู้วนเวียนท่องเที่ยวไปตลอด 1 กัป ถ้านำกระดูกนั้นมากองรวมกันได้ และกระดูกที่กองรวมกันไว้ไม่สูญหายไป พึงใหญ่เท่าภูเขาเวฬุลละ” ในระยะเวลา 1 กัป ดังปรากฏในพระพุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่าบุคคลคนเดียวที่ยังมีกิเลสตัณหาอยู่ย่อมเวียนว่ายตายเกิดนับร้อยพันชาติ เมื่อกล่าวถึงการกำเนิดเกิดขึ้นของมนุษย์ในมิติทางพระพุทธศาสนา เหตุการณ์เกิดในครรภ์ไว้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการ ความเกิดแห่งทารกก็มี ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่ระดู และทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่มาก่อน ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่ทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่มาก่อน ดูกรภิกษุทั้งหลายเมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วย มารดามีระดูด้วย ทารกที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการอย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารดาอย่ารักษาทารกนั้นด้วยท้องเก้าเดือนบ้าง ลีบเดือนบ้าง เมื่อล่วงไปเก้าเดือน หรือลิบเดือนมารดาก็คลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ด้วยความเสียวชีวิตมาก และเสียวทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้ว ด้วยโลหิตของตนด้วยความเสียวชีวิตมาก” (ม.ม. 12/452/342)

เมื่อมนุษย์เกิดมาแต่ละชาติ การที่มนุษย์ไม่เคยเกิดเป็นญาติพี่น้องกันในแต่ละชาติ ไม่มีในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “บุพเพสันนิวาส” หมายความว่า เคยเกิดมาร่วมกันในชาติปางก่อนมิใช่หมายความเฉพาะคู่ครองกันอย่างเดียว หมายรวมถึงการเคยเกิดเป็นบิดามารดากัน เคยเกิดเป็นบุตรธิดากัน เคยเกิดเป็นพี่น้องกัน ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ไม่เคยเป็นมารดา ผู้ไม่เคยเป็นบิดา ผู้ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย ผู้ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาว ผู้ไม่เคยเป็นบุตร ผู้ไม่เคยเป็นธิดา โดยกาลนานนี้มีใช่หาได้ง่าย” (ส.นิ. 16/450-455/187-189) จะเห็นได้ว่ามนุษย์ที่เกิดมาต้องเคยเป็นญาติพี่น้องกันมาในชาติที่ผ่านมา จึงเป็นเหตุผลทำให้มนุษย์ได้มาพบกันในชาตินี้แล้วเกิดความคุ้นเคยกัน และเกิดความรักชอบพอ ความสนิทสนมกันเพราะเคยร่วมกันมาในอดีตชาติ จึงเกิดความรักและผูกพันกัน ดังพุทธภาษิตที่ว่า

“ความรักนั้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ 2 ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน 1 ด้วยความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน 1 เหมือนดอกอุบลและชลชาติ เมื่อเกิดในน้ำ ย่อมเกิดเพราะอาศัยเหตุ 2 ประการ คือน้ำและเปือกตม ฉะนั้น.” (ขุ.ชา. 27/324/91)

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในแต่ละชาติต้องมีหลักธรรมที่มนุษย์พึงประพฤติร่วมกันในแต่ละชาติอย่างสม่ำเสมอ จึงจะส่งผลให้มนุษย์ได้มาพบกันทุกชาติ ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ดูกรคฤหบดีและคฤหปตานี ถ้าภรรยาและสามีทั้งสองหวังจะพบกันและกันทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพไซ้ ทั้งสองเที่ยวพึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกันภรรยาและสามีทั้งสองนั้นย่อมได้พบกันและกันทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ” (อง.จตุก. 21/55/60)

มิติบุพเพสันนิวาสในมุมมองพุทธศาสนาก็เพื่อให้ทุกคนมีความรักกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่แย่งชิงตีชิงเด่นกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน มนุษย์ในโลกนี้ไม่มีใครไม่เคยเป็นพี่น้องกันในอดีตชาติ ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้บุพเพสันนิวาสเพื่อให้เราได้เข้าใจ

กันและกันของมนุษย์ในสังคมให้เกิดมีความรักเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์กัน ไม่แย่งชิงดีชิงเด่นกัน ไม่ทำร้ายกัน สุขภาพบุรุษไม่พึงทำร้ายสุขภาพสตรี สุขภาพสตรีนั้นอาจเคยเป็นมารดาของตน หรือเคยเป็นพี่สาวน้องสาวของตน ในอดีตชาติ ให้สร้างความรู้รักที่ดีต่อกัน ดังนั้น ชาวพุทธพึงศึกษาเรื่องบุพเพสันนิวาสนำให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และเพื่อส่งเสริมศีลธรรมให้เกิดในสังคม

คติความเข้าใจเกี่ยวกับ “บุพเพสันนิวาสน์” โดยทั่วไป

เรื่องราวบุพเพสันนิวาสน์ในมุมมองคติความเชื่อความมีอยู่ของชีวิตหลังความตาย การกลับชาติมาเกิดใหม่ คติความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในอดีตชาติเป็นเหตุให้กลับมาพบเจอกันในชาติปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงบุพเพสันนิวาสน์ในทางพระพุทธศาสนาที่น่าศึกษาในมุมมองพุทธปรัชญา คือ

1.ความเข้าใจ “บุพเพสันนิวาสน์” ความหมายตามตัวอักษร คำว่า “บุพเพสันนิวาสน์” ตามความหมายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ซึ่งประกอบมาจากคำว่า “บุพเพ” กับคำว่า “สนนิวาสน์” ในชั้นอรรถกถาและฎีกาได้อธิบายความหมายของคำว่า “บุพเพ” (วิ) หรือ “บุพเพ” ในภาษาสันสกฤต คือ “ปุรว” หรือ ปุรวะ” แปลความว่า “สุด, หลัง, เสร็จ, อดีต, ส่วนอดีต, หน้า, ข้างหน้า, เคย, เดิมที” (ประยูร หลงสมบุญ, 2546 : 500) เมื่อวิเคราะห์คำว่า “บุพเพ” มาจาก ปพ พ + กับ อ ปัจจัย ดังวิเคราะห์ว่า ปพ พติ ปุริตีติ ปุพพิ แปลความว่า เบื้องแรก ที่เต็ม ชื่อว่า ปุพพะ ดังบทวิเคราะห์ว่า ปุพพกมม สิริตวาน (ช.อุป. 32/5/59) แปลความว่า ระลึกถึงกรรมในการณ์ก่อน หมายความว่า ส่วนการณ์ที่ผ่านมาในอดีตหรือในกาลก่อน ในอดีตกาล เป็นต้นว่า อดีตชาติ หรือชาติในเบื้องหน้า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2512 : 539) ส่วนคำว่า “สนนิวาสน์” ตามรากศัพท์ภาษาบาลีมาจากคำว่า “สนนิวาสน์” เมื่อวิเคราะห์คำศัพท์ประกอบด้วย ส + นิ บทหน้าหน้า วส ธาตุ ในความอยู่ ประกอบกับ ณ ปัจจัย สำเร็จรูปเป็น “สนนิวาสน์” วิเคราะห์ตามรูปบทได้ว่า สนนิวสนติ เอตถ สตตตติ สนนิวาโส แปลความได้ว่า สัตว์ทั้งหลายยอมอยู่อาศัยในโลกนั้น เหตุนี้ จึงได้ชื่อว่า สนนิวาสน์ คือ โลกที่สัตว์ทั้งหลายอาศัยอยู่หรือเกิดร่วมกัน หมายความว่า การที่ปัญจขันธ์ของหมู่สัตว์อยู่ร่วมกันในอดีตชาติ ในพจนานุกรม บาลี-ไทย ได้ให้ความหมาย คำว่า “สนนิวาสน์” หรือ “สนนิวาสน์” แปลว่า ที่อยู่ การอยู่ หมายถึง ที่ที่สัตว์ทั้งหลายอยู่ เช่น โลก เรียกว่า โลกสนนิวาสน์ หรือการอยู่ร่วมกัน ความเป็นอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันนานๆ การอยู่อาศัยร่วมกัน (ปิ่น มุฑกันต์, 2504 : 238-780)

๒.ความเข้าใจ “บุพเพสันนิวาสน์” ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “บุพเพสันนิวาสน์” ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททั้งชั้นอรรถกถาและฎีกาได้อธิบายความหมายบุพเพสันนิวาสน์เอาไว้ ดังนี้

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายคำว่า “บุพเพสันนิวาส” ว่า “บุพเพสันนิวาสนาติ ปริมหา ตีสุ จิรสนนิวาสเนน” (ที.ม.ฎีกา 2/355/317) แปลความได้ว่า บุพเพสันนิวาส หมายถึงการอยู่ร่วมกันเป็นเวลายาวนานในชาติก่อนๆ “บุพเพนิวาส...ติ “เอกมปิ ชาตี เทวปิ ชาติโย” ติ เอว วิภตเตน บุพเพนิวาสุตถกขณธสนตานสงขาเตน บุพเพนิวาสเนน.” (ที.ส. 9/31/13; ที.ม. 2/1/1-2) แปลความได้ว่า บุพเพสันนิวาส หมายถึง การอยู่ร่วมกันในปางก่อน กล่าวคือ ความสืบทอดแห่งชั้นที่อยู่วางก่อน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงจำแนกไว้แบบนี้ว่า 1 ชาติ 2 ชาติ

คัมภีร์สารัตถทีปนี วินัยฎีกา ได้อธิบายคำว่า “บุพเพสันนิวาส” ไว้ว่า “บุพเพ สนิวาสนาติ เอตถ ...บุพเพติ อตีตชาติย สนิวาสนาติ สหวาเสน” แปลความได้ว่า การอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน หมายถึงในอดีตชาติที่ได้อยู่ร่วมกัน

คัมภีร์วินัยฎีกา ได้อธิบายคำว่า “บุพเพสันนิวาส” ไว้ว่า “บุพเพ ว สนิวาสนาติ บุพเพ วา บุพพาชาติย วา สหวาเสน” แปลความได้ว่า การอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน หมายถึงการอยู่ด้วยกันในปางก่อนคือในชาติก่อน

คัมภีร์สังยุตตนิกาย ฎีกา ได้อธิบายคำว่า “บุพเพสันนิวาส” ไว้ว่า บุพเพนิวาส...ติ เอตถ.. ขนธา จ สนนานวเสเนว ปวตตุนตีติ อาห บุพเพนิวาสุตถกขณธสนตานสงขาเตน บุพเพนิวาสเนน” แปลความได้ว่า การอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน หมายถึงชั้นทั้งหลายเป็นไปด้วยอำนาจการสืบทอด ดังพระอรรถกถาจารย์ พระธรรมปาละ ได้อธิบายว่า สนิวาสติ เอเตนาติ สนิวาสโส จริต. โลกสส สนิวาสโส โลกสนิวาสโส” หมายความว่า เหตุที่สัตว์โลกอยู่ร่วมกันคือ จริต (ที.ม.ฎีกา 2/1; ส.ส.ฎีกา 1/7/74)

คัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคอรรถกถา ได้อธิบายคำว่า สันนิวาส” เอาไว้ว่า โลกสนิวาสติ ปญจกขณธา ลุขชนปลุขชนภูฐาน โลก, ตณหาทีภูฐิวเสน สนิวาสนติ เอตถ สตตาดิ สนิวาสโส, โลกิว สนิวาสโส โลกสนิวาสโส...สตตสมุโหปิ โลกสนิวาสโส. โสปี จ สหชนธโกเยว.” แปลความได้ว่า โลกสันนิวาสคือโลกที่อาศัยอยู่ ได้แก่เบญจชั้นซึ่งชื่อว่าโลก ด้วยอรรถว่าสลายไป ชื่อว่าสันนิวาส เพราะเป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายด้วยอำนาจตณหาและทีภูฐิวที่อาศัยคือโลกนั่นเอง ชื่อว่าโลกสันนิวาส แม้หมู่มสัตว์ก็ชื่อว่า โลกสันนิวาส เพราะเป็นที่อาศัยของสัตว์โลก ที่เรียกว่าสัตว์ เพราะอาศัยชั้นสันดานอันเป็นทุกข์แม้โลกสันนิวาสนั้นก็เป็นที่ไปกับด้วยชั้นเหมือนกัน (ช.ป.อ. 7/1/1105-1106)

บุพเพสันนิวาสในทัศนะพุทธปรัชญา

เมื่อกล่าวถึงบุพเพสันนิวาส จะเห็นได้ว่าบางคนพอเห็นหน้านั้นหัวใจก็หยุดนิ่งจิตใจเด่นเสียงดังก้องเหมือนเสียงกลอง บางคนพอเห็นหน้าเท่านั้นก็อ่อนละมุนละไมด้วยอำนาจแห่งความรัก บางคนพอเจอหน้ากันก็เยือกเย็นต่อกัน หรือไม่ชอบพอกันเลยก็มี ในทางพุทธศาสนาได้กล่าวว่าปัจจัยที่เป็นเหตุให้บุคคลได้พบกันและมีความสัมพันธ์กัน

เพราะมีสาเหตุอยู่ 2 ประการ ดังพระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “ความรักนั้นย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ 2 ประการ คือ (1) ด้วยการเคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อน (2) ด้วยความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน เหมือนดังดอกกุหลาบและชลชาติ เมื่อเกิดในน้ำย่อมเพราะอาศัยเหตุ 2 ประการ คือ น้ำและเปือกตก ฉะนั้น” (ขุ.ชา. 27/174/111)

การที่มนุษย์จะพบกันหรือมีความสัมพันธ์กันได้ก็เพราะเหตุ 2 ประการ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งความผูกพันของมนุษย์ที่เป็นสาเหตุที่ทำให้พบกันและสัมพันธ์ได้นั้นก็เพราะ

(1) อดีตชาติ คือ เคยอยู่ร่วมกันมาในกาลก่อน หมายถึงการได้อาศัยอยู่ร่วมกันมาในอดีตชาติ อาจเคยเป็นบิดามารดา บุตรธิดา ครูอาจารย์-ศิษย์ สามเณรธรรมาปฏิบัติพี่น้อง เป็นต้น มีความผูกพันติดตามกันมาทุกชาติ เป็นบุพเพสันนิวาส ด้วยการเคยอุปการะเลี้ยงดูกันมาหรือเคยทำบุญเกื้อหนุนกันมา เมื่อมาพบกันในชาตินี้ก็ทำให้เกิดความรู้สึกชอบพอกันหรือสนิทสนมคุ้นเคยกันเหมือนคนเคยรู้จักกันมานาน

(2) ปัจจุบันชาติ หมายถึง การเกื้อกูลกันในปัจจุบัน มีการเอื้ออาทรกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากที่ไม่เคยคุ้นเคยกันมาก่อน แต่เมื่อได้เอื้ออาทรกันความคุ้นเคยก็เริ่มเกิดขึ้น จากนั้นอาจพัฒนาเป็นความผูกพันหรือเป็นความรักต่อกัน จะเป็นความรักในลักษณะเพื่อนหรือหนุ่มสาวก็อยู่ที่ความสัมพันธ์นั้นมีการพัฒนาการมากขึ้นเพียงใดจึงเป็นบุพเพสันนิวาสด้วยการเกื้อกูลต่อกัน

การที่มนุษย์เราได้มาพบกันหรือมีความสัมพันธ์กันจนกระทั่งอยู่ร่วมกันได้ก็จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้จะอยู่ร่วมกันได้ก็ต้องอาศัยหลักสมชีวะธรรม 4 ประการ คือ (อง.จตุกก. 21/55/94)

(1) สมศรัทธา ต้องมีศรัทธาเสมอกัน หมายถึง มีความเคารพนับถือหรือทัศนคติไปในทางเดียวกัน จนตลอดจนมีความสนใจในสิ่งเดียวกัน

(2) สมศีลา ต้องเป็นผู้มีความประพฤติ (ศีล) เสมอกัน หมายถึง มีความประพฤติปฏิบัติคล้ายคลึงกัน มีศีลธรรม จรรยา มารยาท เป็นพื้นฐานที่สอดคล้องกัน

(3) สมจาคะ ต้องเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหมือนกัน หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ใจกว้าง เสียสละ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

(4) สมปัญญา ต้องเป็นผู้มีสติปัญญาเสมอกันหมายถึงการพูดคุยกันทั้งทางโลกและทางธรรม พูดคุยกันรู้เรื่อง มีเหตุผล ในระดับเดียวกันหรือไปในทางเดียวกัน

การอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดจากเหตุปัจจัยทั้งอดีตชาติที่เป็นบุพเพสันนิวาสและปัจจุบันชาติที่เป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลกันและกัน ความรู้สึกที่ดีต่อกันตอนแรกพบ ก็จะทำให้รู้จักกัน จนกระทั่งมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นผลของบุพเพสันนิวาสจากการเคยอยู่ร่วมกันมาก่อน เป็นกรรมเก่าในอดีตชาติ แต่การจะร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันได้ถือว่า เป็นกรรมที่จะทำต่อกันในปัจจุบันชาติ ถึงแม้จะเป็นกรรมเก่าหรือ

กรรมใหม่ก็มีบุญกุศลและอกุศลที่ได้สร้างร่วมกัน ที่เรียกว่า “คู่สร้างคู่สมหรือคู่เวรคู่กรรม” ที่กระทำร่วมกันจึงจะได้อยู่ร่วมกัน

คติความเชื่อกรรมในพุทธศาสนาคือการกระทำ กรรมนั้นเป็นค่ากลางๆ ไม่ว่าจะดี หรือชั่ว ถ้าทำดีเรียกว่า กุศลกรรม ได้แก่ทำดีด้วยกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ส่วน ผู้ทำชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม ได้แก่ผู้ทำบาปด้วยกายทุจริต วชิทุจริตและ มโนทุจริต ดังนั้น พุทธปรัชญาถือว่าบุพเพสันนิวาสจะเกิดขึ้นก็กุศลกรรมและอกุศลกรรม

1) บุพเพสันนิวาสฝ่ายกุศลกรรม คือรากเหง้าของต้นเหตุทำความดีทั้งหลาย (พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551 : 358) รากเหง้าฝ่ายกุศลกรรมมี 3 ประการ คือ (1) อโลภะ ความไม่ยอมยักได้มีจิตคิดที่จะเสียสละให้แก่บุคคลอื่น (2) อโทสะ ความไม่คิด ประทุษร้ายต่อผู้อื่น (3) อโมหะ ความไม่หลงเป็นผู้มีสติปัญญา รู้ความจริง พิจารณาอย่าง รอบคอบไม่ว่าบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ (ที.ปา. 11/305/259; อง. ติก. 20/70/277-279) ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นรากเหง้าให้เกิดบุพเพสันนิวาส ฝ่ายกุศลกรรม ซึ่งเป็นแรงจูงใจในการทำความดีต่อ ๆ กัน ส่งผลให้เกิดเป็นบุพเพสันนิวาส หลักการทำความดีในทางพุทธศาสนาเรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ คือ (1) ปาณา ตีปาตา เวมณี ไม่ฆ่าสัตว์ (2) อทินนาทานา เวมณี ไม่ลักทรัพย์ (3) กามะสุมิจฉาจารา เวมณี ไม่ประพฤตินอกใจ (4) มุสาวาทา เวมณี ไม่พูดเท็จ (5) ปิสุณาย วาจา ย เวมณี ไม่พูดสอดเสียด (6) ผรุสสาย วาจา ย เวมณี ไม่พูดคำหยาบคาย (7) สัมผัสโปปลาปา เวมณี ไม่พูดเพื่อเจ้า (8) อนภิชฌา ไม่โลภอยากได้ของเขา (9) อพยาบาท ไม่พยาบาทคิด ปองร้ายเขา (10) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

2) บุพเพสันนิวาสฝ่ายอกุศลกรรม คือการอยู่ร่วมกันในอดีตชาติที่ทำบาปร่วมกัน ทำความชั่วร่วมกัน หมายถึง กรรมที่เป็นอกุศล “กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์” (พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า 358) ต้นเหตุของความชั่ว (บาป) หรือ รากเหง้าของความชั่วทั้งหลาย (เรื่องเดียวกัน, หน้า 358) รากเหง้าฝ่ายอกุศลกรรมมี 3 ประการ คือ (1) โลภะ ความอยากได้มีจิตคิดที่จะเสียสละให้แก่บุคคลอื่นด้วยการบริจาค ให้สิ่งของแก่ผู้อื่น (ทาน) ไม่มี การเสียสละทรัพย์ของคนช่วยเหลือผู้อื่น (จาคะ) ก็ไม่มี (2) อโทสะ ความคิดประทุษร้ายต่อผู้อื่นด้วยมีจิตคิดปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข (เมตตา) ไม่มี (3) โมหะ ความหลง เป็นผู้ไม่มีสติปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบไม่ว่าบาปบุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ด้วยปัญญาไม่มี อีกประการหนึ่ง บุพเพสันนิวาสที่เป็น ฝ่ายอกุศลกรรมบถ 10 ประการ คือ (1) ปาณาตีบาติ การฆ่าสัตว์ (2) อทินนาทาน การลัก ทรัพย์ (3) กามะสุมิจฉาจาร การประพฤตินอกใจ (4) มุสาวาท การพูดเท็จ (5) ปิสุณา วาจา การพูดสอดเสียด (6) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ (7) สัมผัสโปปลาปะ การพูดเพื่อเจ้า

(8) อภิชฌา การเพ่งเล็งออกได้ของของเขา (9) พยาบาท ความคิดร้าย (10) มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด (ที.ปา. 11/347/362; ม.ม.12/89/82; อง.ทสก. 24/178-179/330)

ผู้ที่อยู่ร่วมกันก็เพราะเคยกระทำต่อกันในอดีตส่งผลให้เกิดบุพเพสันนิวาสในปัจจุบันและอนาคตตลอดทั้งภพภูมิต่อไป ผู้ที่ทำกุศลกรรมและอกุศลกรรมจะทำให้เกิดในทุคติภูมิหรือสุคติภูมิเพราะกรรมที่เคยได้กระทำร่วมกันมาจึงส่งผลให้ไปพบเจอกันภพภูมิต่อไป

บุพเพสันนิวาสในพุทธปรัชญาตามทัศนะทศ 6

มนุษย์มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน จึงทำให้เกิดเป็นบุพเพสันนิวาสขึ้นก็เพราะได้ร่วมทำบาปบุญกันมา จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกันขึ้น ในพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกันเพราะมนุษย์จะต้องทำหน้าที่ต่อกันและกัน ซึ่งเรียกว่า ทศ 6 คือ (ที.ปา. 11/166/212) มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า (ปุรัตถิมทิศ) อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) ภรรยาและบุตรเป็นทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย (อุตตรทิศ) ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง (เหมฐฐิมทิศ) พระสงฆ์สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ)

1. บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา การที่บุคคลไม่เคยเป็นบิดามารดากันไม่มี ดังปรากฏในอนมตคคสังยุต (ส.นิ. 8 /421-455/177-189) ในปิตุสูตรและมาตสุตตรว่า “การจะหาสัตว์ที่ไม่เคยเกิดมาเป็นบิดา มิใช่หาได้ง่าย กล่าวคือ เคยเกิดเป็นบิดามารดากันมาแล้วทุกอย่าง ฉะนั้น เป็นการยากที่จะหาสัตว์ที่ไม่เคยเกิดมาเป็นบิดาและมารดา มิใช่หาได้ง่าย ฉะนั้น เป็นการยากที่จะหาสัตว์ที่ไม่เคยเกิดมาเป็นมารดาบิดากันมา” (ส.นิ. 16/137/227) ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของบิดามารดาที่จะดูแลบุตรธิดา ซึ่งเรียกว่า ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้ (1) ห้ามปรามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) หาคู่ครองที่สมควรให้ (5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรธิดาก็เช่นเดียวกันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ในอนมตคคสังยุตในปุตตสูตรและธิตสุตตรไว้ว่า “การจะหาสัตว์ที่ไม่เคยเกิดมาเป็นลูกชาย ลูกสาว มิใช่หาได้ง่าย กล่าวคือ เคยเกิดเป็นกันมาแล้วทุกอย่าง ฉะนั้น เป็นการยากที่จะหาสัตว์ที่ไม่เคยเกิดมาเป็นลูกชายลูกสาว” (ส.นิ. 8/421-455/177-189) ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของบุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ดังนี้ (1) ทำนเลียงเรามาแล้วเลียงท่านตอบ (2) ช่วยทำกิจของท่าน (3) ดำรงวงศ์สกุล (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

อีกประการหนึ่งในพุทธปรัชญายังได้กล่าวถึงบุตรธิดาประเภทต่างๆ เอาไว้ที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นจะได้กล่าวถึงบุตรธิดานั้นมีอยู่ 4 ประเภท คือ (1) อภิชาทบุตร คือ

บุตรที่มีคุณสมบัติสูงกว่าบิดามารดา (2) อนุชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณสมบัติเสมอบิดามารดา (3) อวชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณสมบัติต่ำกว่าบิดามารดา (ช.อิตติ. 25/74/431-433)

๒.บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ บุพเพสันนิวาสสำหรับผู้ที่จะเป็นครูอาจารย์กับศิษย์ คำว่า “ครู” หมายถึงบุคคลที่พึงทำให้ความรู้และถ่ายทอดความดีงามแก่ศิษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, อ่างแล้ว, หน้า 225) คำว่า “ครู” มาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า “ครุ หรือ ครุ” แปลว่า ผู้สั่งสอนศิษย์หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ที่เป็นลักษณะหนักหรือยกไว้เบื้องสูง (ยนต์ ชุ่มจิต, 2541 : 8-9) คำว่า “ศิษย์” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สิสฺส” แปลว่า นักเรียน ศิษย์ ผู้ศึกษาวิชาความรู้จากครูหรืออาจารย์ ผู้อยู่ในความคุ้มครองของอาจารย์ ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของครูอาจารย์ที่จะศิษย์ ซึ่งเรียกว่า ทักขิมทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้ (1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี (2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง (4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน (5) สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศคือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้ อีกประการหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงลักษณะครูอาจารย์ที่มีความเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอีก 4 ประเภท คือ (1) ครูประจำบ้าน ได้แก่ บิดามารดา ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดและถือว่าเป็นครูคนแรกของทุกคนที่เรียกว่า "บุรพาจารย์" (2) ครูประจำโรงเรียน ได้แก่ ครูอาจารย์ที่ทำการสอนนักเรียนตามโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่างๆ จะกระทำโดยสำนักหรือโดยจิตวิญญาณอย่างแท้จริงหรือกระทำโดยเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย (3) ครูประจำวัด ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาหรือนักบวชที่มีความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนอย่างเพียงพอเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้ประชาชนมีศีลธรรมและคุณธรรม (4) ครูประจำโลก ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงตรัสรู้และนำหลักธรรมมาเผยแผ่อบรมให้มวลมนุษยโลกได้เข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (ยนต์ ชุ่มจิต, อ่างแล้ว, หน้า 21) จากที่กล่าวถึงครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่ต่อศิษย์มาแล้ว ในทางพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงศิษย์ที่พึงกระทำต่อครูอาจารย์ ดังนี้ (1) ลูกต้องรับแสดงความเคารพ (2) เข้าไปหา (3) ใฝ่ใจเรียน (4) ประนินับดี (5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

3.บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างสามีกับภรรยา การจะนำพาชีวิตของตนและครอบครัวให้สงบสุขเป็นการส่งเสริมบุพเพสันนิวาสให้เจริญงอกงามและสามารถผูกใจคู่ครองไว้ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า “บุรุษย่อมผูกใจสตรีไว้ด้วยอาการ 7 อย่าง คือ (1) ด้วยรูป (2) ด้วยรอยยิ้ม (3) ด้วยวาจา (4) ด้วยมารยาท (5) ด้วยดอกไม้หรือผลไม้ (6) ด้วยกลิ่น (7) ด้วยรส (8) ด้วยผัสสะ (อง.อภฺรฺฐก. 23/18/254) เมื่อกล่าวถึงบุพเพสันนิวาสระหว่างสามีกับภรรยาย่อมมีความผูกพันฉันทนครอบครัว ซึ่งสามีก็ต้องทำหน้าที่สามีที่ดีต่อภรรยา ในทางพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงประเภทของสามี 7 ประเภท คือ (1) วรรกสามี คือ สามีเยี่ยงเพชรฆาต หมายถึง สามีที่มีจิตประทุษร้าย ทำแต่ความเสียหายแก่ครอบครัวและ

ภรรยา เป็นผู้มีความกำหนดรักใคร่ในหญิงอื่นแล้วดูหมิ่นภรรยาตน มักก่อการทะเลาะวิวาทคู่ภรรยาตน (2) โจรสามี คือ สามีเยียงโจร หมายถึงสามีที่ล้างผลาญทรัพย์สินของครอบครัว ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อย เทียวเตร่ หมกมุ่นในอบายมุข (3) ออยกสามี คือ สามีเยียงนาย หมายถึง สามีเกียจคร้านในการทำงาน วางตนวางอำนาจเหนือภรรยา (4) ปีดาสามี คือ สามีเยียงปีดา หมายถึง สามีที่มีความรักความหวังดีต่อภรรยา ห่วงใยภรรยา เสมือนบิดาห่วงใยบุตรธิดา คอยคุ้มครองรักษาทรัพย์สินสมบัติของครอบครัวเป็นอย่างดี (5) ภาดาสามี คือ สามีเยียงพี่ชาย หมายถึง สามีที่มีความรักความเอื้ออาทรต่อภรรยาเสมือนพี่ชายที่มีความรักต่อน้องสาว (6) สขสามี คือ สามีเยียงเพื่อนรัก หมายถึง สามีที่ปฏิบัติตนร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลแนะนำประโยชน์ให้ภรรยา รักใคร่จริงใจต่อภรรยา ชื่นชมภรรยา มีศีล มีสธารสันโดษในภรรยา (7) ทาสสามี คือ สามีเยียงทาส หมายถึง สามีที่ปฏิบัติตัวเสมือนเป็นทาสของภรรยายอมอยู่ในอำนาจของภรรยา จะดูตัวอย่างไรก็ไม่โกรธเคือง ยอมฟังและคล้อยตามภรรยาในทางที่ถูกที่ควร (คุณ โทซันธ, 2545: 70-71) สำหรับภรรยาในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภรรยามีอยู่ ๗ ประเภท คือ (1) วัทภริยา คือ ภรรยาเยียงข้าศึก หมายถึง ภรรยาที่มีจิตประทุษร้ายแก่สามีอยู่เนืองๆ มิได้ขาว สุภาพบุรุษใดได้เป็นคู่ครองจะเดือดร้อนอยู่ไม่เป็นสุข (2) โจริภริยา คือ ภรรยาเยียงโจร หมายถึง ภรรยาที่คอยลักขโมยของสามี สิ่งของอันใดก็ลักลอบเอาไป (3) ออยภริยา คือ ภรรยาเยียงนาย หมายถึง ภรรยาที่ข่มขี่สามีให้อยู่ในอำนาจดังนายกับบ่าวด้วยเหตุหลายประการ เช่น สามีมีฐานะยากจนกว่าภรรยา หน้าที่การงานต่ำกว่า การศึกษาต่ำกว่า (4) มาตาภริยา คือ ภรรยาเยียงมารดา หมายถึง ภรรยาที่มีความรักต่อสามีเสมือนมารดาที่รักบุตรในอุทร (5) ภคินีภริยา คือ ภรรยาเยียงน้องสาว หมายถึงภรรยาที่รักใคร่สามีเสมือนตนเป็นน้องสาว (6) สขภริยา คือ ภรรยาเยียงเพื่อนรัก หมายถึง ภรรยาที่ปฏิบัติตนเสมือนตนเป็นสหายของสามี เป็นเพื่อนเจ็บเพื่อนตายของสามี (7) ทาสีภริยา คือ ภรรยาเยียงทาส หมายถึง ภรรยาที่ปฏิบัติตัวเสมือนเป็นทาสของสามีเป็นที่ยินดีเกรงกลัวผัวยิ่งนัก (อง.สตตก. 23/63/122-123) อีกประการหนึ่ง ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของสามีที่จะต่อภรรยา ซึ่งเรียกว่า ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามีพึงบำรุงภรรยา ดังนี้ (1) ยกย่องสมฐานะภรรยา (2) ไม่ดูหมิ่น (3) ไม่นอกใจ (4) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ (5) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส และพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงภรรยาถึงอนุเคราะห์สามี หรือพึงปฏิบัติต่อสามีในการดูแลสามีเอาไว้เพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน หรือคู่ครองเอาไว้ดังนี้ (1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย (2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี (3) ไม่นอกใจ (4) รักษาสมบัติที่หามาได้ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

4.บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างญาติกับมิตรสหาย บุพเพสันนิวาสระหว่างญาติมิตรสหาย คำว่า “ญาติ” หมายถึงบุคคลที่คุ้นเคย คนใกล้ชิด iva วาจางใจกันได้ หรือคนใน

วงศ์วานคณาญาติกันทางเชื้อสายทั้งฝ่ายบิดาหรือมารดา (ราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 390) กล่าวถึง “ญาติ” แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2535 : 127-128) 1) ญาติทางโลก ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) ญาติสายโลหิต เช่น ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง หลาน หลาน หลาน เป็นต้น (2) ญาติโยกวมไกล่ชิดคั่นเคย เช่น เพื่อนสนิทสนมกันเรา 2) ญาติทางธรรม หมายถึงบุคคลที่เป็นญาติเพราะเหตุ 4 ประการ คือ (1) เป็นญาติเพราะบวชให้เป็นพระภิกษุ (2) เป็นญาติเพราะบวชให้เป็นสามเณร (3) เป็นญาติเพราะให้นิสสัย (4) เป็นญาติเพราะสอนธรรมะให้ อีกประการหนึ่ง ความสัมพันธ์เชิงบุพเพสันนิวาสที่มีต่อมิตรสหาย คำว่า “มิตร” คือผู้ที่รักใคร่ชอบพอกันและกัน เคยอยู่ร่วมกันมาไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนา ผู้ที่ไม่เคยคิดร้ายต่อกัน ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้แบ่งมิตรเอาไว้มีอยู่ 2 ประเภท คือ มิตรแท้ และมิตรเทียม บุคคลที่เป็นเพื่อนแท้ เป็นเพื่อนที่ควรคบด้วย ในทางพระพุทธศาสนาจำแนกบุคคลควรคบมี 4 จำพวก คือ (1) มิตรมีอุปการะ (2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (3) มิตรแนะนำประโยชน์ (4) มิตรมีความรักใคร่ (ที.ปา. 11/265/211) บุคคลที่เป็นเพื่อนเทียม เป็นเพื่อนที่ไม่ควรคบด้วย ในทางพระพุทธศาสนาจำแนกบุคคลไม่ควรคบมี 4 จำพวก คือ (1) ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียวคือเสียน้อย ประโยชน์จะได้มาก เมื่อตนเองมีภัยจึงคอยทำกิจของเพื่อน และคบเพื่อนก็เพราะเห็นแก่ประโยชน์ (2) ดีแต่พูดคือจะกล่าวต้อนรับเฉพาะเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้วและเรื่องที่ยังมาไม่ถึงสงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้ และเมื่อมีกิจการขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง (3) พูดประจบคือเมื่อเพื่อนทำทั้งชั่วและดีก็คล้อยตาม สรรเสริญต่อหน้า แต่เมื่อลับหลังกลับนินทา (4) เป็นเพื่อนชักนำไปในทางเสื่อม เช่น ชักนำไปหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา ในการเที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน ในการเที่ยวดูมหรสพและในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (ที.ปา. 11/254-259/207-209) ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของมิตรสหาย ซึ่งเรียกว่า อุตตรทิสทิสต์เบื้องต้น ได้แก่ มิตรสหายที่พึงบำรุงต่อมิตรสหาย ดังนี้ (1) เพื่อแบ่งปัน (2) พุดจามีน้ำใจ (3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (4) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย (5) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน พุทธปรัชญาจะได้กล่าวถึงหน้าที่มิตรสหายพึงอนุเคราะห์ตอบแทน เพื่อนกันหรือมิตรที่ดีต่อกัน ในเมื่อเพื่อนทำต่อเพื่อนแล้ว ยังได้กล่าวถึงสิ่งที่เพื่อนจะต้องทำตอบเอาไว้ ดังนี้ (1) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน (2) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน (3) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ (4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก (5) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

5.บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างนายกับบ่าว ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับบ่าว หมายถึงผู้ที่เจ้านายกับผู้ที่คอยรับใช้หรือลูกจ้าง ถ้าจะกล่าวถึงเจ้านายตามหลักความสัมพันธ์มีอยู่ 5 ประเภท คือ (1) ควบคุมตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น ไม่นิยมโหล่นเฉียวง่าย

ไม่หลงอำนาจ ไม่หลงตนว่าเก่งกว่าคนอื่น ไม่ตัดสินใจในเวลาโกรธ และไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เป็นต้น (2) ส่งเสริมให้กำลังใจบ่าว เช่นเข้าใจว่าบ่าวรู้สึกเสียใจหรือน้อยใจบ้างไม่นานก็หายได้แต่ต้องใช้เวลาเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงความเชื่อมั่นในตัวบ่าว ยกย่องเมื่อบ่าวทำดี และเอาใจบ่าวเห็นใจในความยากลำบากของบ่าว เป็นต้น (3) รู้จักการให้รางวัลบ่าว เช่นมีอุปบายการให้รางวัลโดยไม่เกิดการอิจฉากัน หลีกเลี่ยงการชู้เซ็นแต่เปลี่ยนมาเป็นให้รางวัลดีกว่าการทำโทษ ให้รางวัลพอเหมาะกับผลงาน ให้รางวัลเมื่อบ่าวทำดีและให้รางวัลเป็นเครื่องแสดงน้ำใจมากกว่าสินจ้าง เป็นต้น (4) การวิพากษ์วิจารณ์ เช่น ไม่ตำหนิต่อหน้าผู้อื่น ไม่ตำหนิอันเนื่องมาจากเหตุสุดวิสัย ตำหนิเรื่องที่ผิดมากกว่าหาว่าใครผิด ก่อนตำหนิให้ฟังความคิดเห็นของบ่าวก่อนและตำหนิด้วยความสุภาพไม่อยู่ในอารมณ์โกรธ เป็นต้น (สุจิตรา พรมนุชาธิป, 2534 : 132-133) เมื่อกล่าวถึงบ่าวก็ฟังทำหน้าที่หรือสัมพันธ์ต่อนาย 12 ประการ คือ (1) เรียนรู้นิสัยของเจ้านาย (2) ไม่ประจบสอพลอ (3) ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย (4) เคารพและยกย่องนาย (5) อย่าทะเลาะกับเพื่อนร่วมงาน (6) ไม่รบกวนด้วยเรื่องเล็กน้อย (7) เข้าหานายให้ถูกกาลเทศะ (8) อ่อนนินทานาย (9) รู้จักกล่าวขอบคุณนาย (10) สรรเสริญความดีของนายเมื่อมีโอกาสเหมาะ (11) อย่าบ่นถึงความยากลำบากต่อนานาย (12) รู้จักประมาณตนเอง (เรื่องเดียวกัน, หน้า 134) ในทางพุทธปรัชญาได้วางหลักหน้าที่ของนายจ้างพึงทำกับลูกจ้าง ซึ่งเรียกว่า เหมภูมิทิส ทิศเบื้องล่างได้แก่ นายจ้างกับลูกจ้าง พึงปฏิบัติต่อกันดังนี้ (1) จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ (2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ (3) จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น (4) ได้ของแปลกๆ พิเศษมาก็แบ่งปันให้ (5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร พุทธปรัชญายังได้กล่าวถึงหน้าที่ลูกจ้างพึงอนุเคราะห์นายจ้าง ในเมื่อนายจ้างทำต่อลูกจ้างแล้ว ลูกจ้างก็พึงกระทำต่อนายจ้างดังนี้ (1) เริ่มทำงานก่อน (2) เลิกงานทีหลัง (3) เอาแต่ของทีนายให้ (4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น (5) นำความดีของนายไปเผยแพร่

6.บุพเพสันนิวาสเกิดขึ้นระหว่างสมณะกับคฤหัสถ์ บุพเพสันนิวาสระหว่างสมณะกับคฤหัสถ์ เป็นการเกื้อกูลสงเคราะห์แก่กันและกัน สมณะ คือผู้ที่เป็นบรรพชิตบำเพ็ญตนอยู่ในสมณธรรม ฝึกฝนตนเองด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่น่ากราบไหว้บูชา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “คนเราไม่ใช่จะเป็นสมณะเพราะหัวล้าน คนที่ไม่ทำกิจวัตร มีแต่พูดพล่อยๆ มีความริษยากัน เป็นคนละโมบ จะจัดเป็นสมณะได้อย่างไร คนที่เราตถาคตเรียกว่าสมณะนั้น จะต้องเป็นผู้ระงับจากการทำบาปน้อยใหญ่เสีย” (ขุ.ธ. 25/29/50) สำหรับคฤหัสถ์ หมายถึง ผู้ดำรงอยู่ในเรือนด้วยการอาศัยอำนาจแห่งความกำหนดในกามคุณ 5 (ประยูทธ หลงสมบุญ, อ้างแล้ว, หน้า 234) ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตต้องประพฤติธรรมร่วมกัน เป็นที่น่ารักน่าพอใจ ขอให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในพระนครนี้มา

ชุมนุมพร้อมกัน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548 : 64) ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงพระสงฆ์หรือสมณะที่เป็นเนือนาบุญเอาไว้ 2 ประเภท คือ 1) สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตามพุทธบัญญัติโดยถือข้อพระธรรมวินัย 227 ข้อ ในการดำรงตนเป็นสมณเพศ มีการอุปสมบทด้วยการยกให้เป็นสงฆ์ โดยมีอุปัชฌายะและคู่สวดด้วยผู้ตติจตุกกัมมอุปสัมปทา 2) พระอริยสงฆ์ หมายถึงพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นอริยสงฆ์สมบูรณ์เป็นผู้บรรลุนิพพานขั้นสูง ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) พระเสขะ หมายถึง ผู้ที่ยังต้องศึกษาอยู่ หมายความว่า พระอริยบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิพพานอรหันตผล แต่ยังต้องศึกษาอยู่ เป็นต้นว่า พระโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อานาคามีมรรค อานาคามีผล อรหันตมรรค (2) พระอเสขะ หมายถึงผู้ที่ไม่ต้องศึกษา หมายความว่า เป็นผู้สมบูรณ์สามารถดำรงตนตั้งอยู่ในอรหันตผลแล้ว ในทางพุทธปรัชญา ได้วางหลักของคฤหัสถ์ที่พึงกระทำต่อสมณะหรือพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า อุปริมาทิส ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ ซึ่งคฤหัสถ์พึงบำรุงพระสงฆ์ ดังนี้ (1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา (2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา (3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา (4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ (5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 พุทธปรัชญายังได้กล่าวถึงหน้าที่สมณะหรือพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ในเมื่อคฤหัสถ์ได้ดูแลพระสงฆ์แล้ว พระสงฆ์หรือสมณะก็พึงปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ ดังนี้ (1) ห้ามปรามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี (4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง (6) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

จากที่กล่าวมาประเภทบุพเพสันนิวาสในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันและกัน โดยผู้เขียนพยายามที่อธิบายให้เข้าใจว่าบุพเพสันนิวาสนั้น มิใช่เพียงความเข้าใจเรื่องของคู่ครองหรือคู่รักเท่านั้น ที่จะต้องมาพบเจอกัน แต่ยังมีบุคคลอื่นๆ ที่มนุษย์จะต้องพบเจอหรือเกี่ยวข้องอีก ดังนั้น ความเกี่ยวข้องกันในทัศนะพุทธปรัชญาคือ หลักทิส 6 ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้วางหลักบุคคลที่จะเกี่ยวข้องและพึงที่จะกระทำต่อกัน เมื่อมีความเกี่ยวข้องกันจึงทำให้เกิดบุพเพสันนิวาสร่วมกันมา หลักทิส 6 ประกอบด้วย (1) ปุริตถิมทิส ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา (2) ทักขิมทิสทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ (3) ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามเณร (4) อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย (5) อุปริมาทิส ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ (6) เหมฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง

บทสรุป

ความผูกพันระหว่างมนุษย์ต่างก็มีเบื้องหน้าและเบื้องหลังแห่งชีวิต ชีวิตมนุษย์มีความผูกพันกับหลายๆ ชีวิตก็เพราะกรรมที่เคยกระทำร่วมกันมาแล้วก่อนหน้านี้ในภพภูมิก่อนๆ หลายภพหลายชาติ ทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม มนุษย์มีเบื้องหน้าของชีวิต

คือการสืบภพชาติต่อๆ ไป ด้วยการปฏิบัติระหว่างกัน ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนมีที่มาที่ไป คุณค่าของชีวิตหรือวิถีทางการดำเนินชีวิตล้วนเกิดจากการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตของตนอย่างมีเป้าหมาย ชีวิตในเบื้องหน้าจะเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการเลือกปฏิบัติตราบเท่าที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ต้องได้รับผลกรรมที่ได้กระทำเอาไว้จนกว่าจะได้บรรลุนิพพาน ต้องได้รับผลกรรมที่ตนเคยกระทำเอาไว้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือชั่วที่ตนเลือกกระทำเอาไว้เรียกว่า บุพเพสันนิวาส ส่วนสิ่งที่อยู่เบื้องหลังนั้นก็หมายถึงชีวิตมนุษย์อยู่ๆ จะมาพบเจอกันโดยไม่รู้สาเหตุย่อมเป็นไปได้ต้องมีกรรมที่เคยร่วมกระทำกันมาตั้งแต่อดีตมา เขาเรียกว่าคู่เวรคู่กรรม เมื่อมาพบเจอกันในชาตินี้เป็นผลสืบเนื่องกันมาในอดีตชาติ ด้วยแรงผลของกรรมที่ได้เคยร่วมกระทำกันมาในบุพกรรมทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม พอพบเจอกันและอยู่ร่วมกันในปัจจุบันจึงส่งผลมาอยู่ร่วมกันและที่เคยกระทำต่อกันมาจากอดีตจนเป็นบุพเพสันนิวาส ซึ่งเป็นเหตุต้องมีการกระทำต่อกันต่อไป

ในแง่พุทธปรัชญามองบุพเพสันนิวาสมิใช่เพียงแค่มนุษย์ที่เกิดความรักต่อกันเท่านั้นยังรวมถึงเวไนยสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏย่อมมีความผูกพันและมีการกระทำต่อกันทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็ตาม บางครั้งสัตว์เดรัจฉานอาจเคยเกิดเป็นมนุษย์มาก่อนและอาจเคยร่วมใช้ชีวิตเป็นคนรู้จัก เป็นเพื่อน

เป็นญาติพี่น้อง เป็นคนรัก หรือเคยเป็นบิดามารดาของเรามาก่อน ดังนั้น ด้วยแรงกรรมย่อมส่งผลให้เราได้พบเจอกันและผูกพันกันมา จึงได้มาพบเจอกันอีกที่เป็นแรงของกรรมที่เคยร่วมชีวิตด้วยกันมา เรียกว่า บุพเพสันนิวาส จึงทำให้ต้องพามาให้พบเจอกันอีก เมื่อชาติปางก่อนนั้นเราอาจเคย

กระทำกรรมร่วมกันมา ในชาตินี้จึงต้องกลับมาพบเจอกันอีก เพราะเมื่อชาติก่อนอาจเกิดร่วมกันกระทำผิด กระทำความชั่วร่วมกันไว้มา ชาตินี้จึงต้องกลับมาร่วมตัวกันเพื่อชดใช้ชะตากรรมอันเกิดจากผลกรรมที่ตนได้ร่วมกันสร้างเรียกว่า เสวยผลวิบากกรรม หากแต่ถ้าเคยสร้างบุญกุศลร่วมกันมาในอดีตชาติแรงผลกรรมฝ่ายดีหนุนนำให้ต่างคนมาพบเจอกัน

เพราะส่วนบุญส่วนกุศลทำให้มาพบเจอกันเรียกว่า เสวยบุญร่วมกัน ในแง่บุพเพสันนิวาสทางพุทธปรัชญา มิใช่เพียงแคความรักของคู่รักเท่านั้น ยังผูกพันไปยังเวไนยสัตว์ทั่วๆ ไปที่มีความผูกพันกันมาด้วยแรงกรรมที่เคยกระทำร่วมกันมา จึงทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดพบเจอกันเรื่อยไป จนกว่าจะถึงพระนิพพาน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา, (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง**. พระนคร : โรงพิมพ์ศาสนา.
- คุณ โทษณ์, (2545). **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ประยูทธ หลงสมบุญ, (2546). **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร.
- ปิ่น มุกข์นันท, (2504). **ประมวลศัพท์ศาสนา สำหรับนักศึกษาและประชาชน**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พระอรุณา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11/2. กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, (2535). **มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิวไวเด็ค.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2511). **ปรมัตถโชติกะ ปฏิจจสมุปบาททีปนีและปัจฉัย 24 โดยย่อ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไพศาลวิทยา.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, (2512). **พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต (Pali-Thai-English-Sanskrit Dictionary)**. ฉบับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระชินธุวิบูลย์. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีน.
- สุจิตรา พรหมนุชาธิป, (2534). **มนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- เว็บต้นฉบับ ศรีศิริ ศรีประจวบ

<https://sornkhiritheoriginal.blogspot.com/2013/10/fang-pleng-bub-pe-san-ni-was.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 24 /04/ 61)

รายชื่อนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (ศน.ม.)

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

M.A. (Buddhism and Philosophy) Mahamakut Buddhist University Roi et Campus

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ประจำปีการศึกษา 2560

ที่	ชื่อ-สกุล-ฉายา	หัวข้อ	อาจารย์ที่ปรึกษา	แหล่งเผยแพร่ผลงาน	ค่าน้ำหนัก
1	พระมหาอรุณพงษ์ สิริโสภโณ (ศรีระวงษ์) รหัส 57	การศึกษาปรัชญาในงาน พุทธศิลป์อีสานเพื่อการ เผยแผ่และการอนุรักษ์ พระพุทธศาสนาของวัด มหาชัย	พระราชปรีดิวิมล ,ดร. พระมหาสากล สุกรมณี,ดร.	วารสาร มหาวิทยาลัยราช ภัฏมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 ม.ค.-เม.ย. 2561	0.80
2	นายอุทัย กมลศิลป์ รหัส 58	การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ญาณวิทยาของพุทธ ปรัชญาเถรวาทกับ ราชกฤษณ์	พระมหาสากล สุกรมณี,ดร. พระครูปลัดรังสรรค์ คุณसार,ดร.	นำเสนอในการ ประชุมวิชาการ ระดับชาติครั้งที่ 1 ณ มจร ร้อยเอ็ด วันที่ 13 ก.ค.61	0.20
3	พระวิฑูยา วรพตมโน (สุวรรณคำ) รหัส 57	การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ปรัชญาการศึกษาของ กฤษณ์มูรติกับพระธรรม โกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ)	พระโกศลรุ่ง ปญญาชีโร,ดร. พระครูวีระธรรม มาภินันท์,ดร.	วารสาร มหาวิทยาลัยราช ภัฏมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 พ.ค.-ส.ค. 2561	0.80
4	พระประเสริฐศักดิ์ ธีรธมโม (เลาหะปาเลศ) รหัส 57	การศึกษาวิเคราะห์พุทธ กิจในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในเมือง สาวัดดี	พระครูปลัดรังสรรค์ คุณसार,ดร. พระครูวิศิษฐ์ธรรม วงศ์,ดร.	วารสาร มหาวิทยาลัยราช ภัฏมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 พ.ค.-ส.ค. 2561	0.80
5	พระอภิชาติ อภิญา โณ (แก้วเกตุงษ์) รหัส 58	การศึกษาเชิงวิเคราะห์ แนวคิดเรื่องวิญญาณใน พุทธปรัชญาเถรวาท	พระครูปลัดรังสรรค์ คุณसार,ดร. พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร ,ดร.	นำเสนอในการ ประชุม ระดับชาติครั้งที่ 4 มจร วิทยาเขต ขอนแก่น 31 มี.ค. 60	0.20
6	พระครูถาวรบุญสถิต/ ปญญาสารโร (ขัน อาสา) รหัส 57	ศึกษาเปรียบเทียบหลัก พละ 5 ในพุทธปรัชญาเถร วาทกับมหายาน	พระราชปรีดิวิมล ,ดร. พระครูวีระธรรม มาภินันท์,ดร.	วารสาร มหาวิทยาลัยราช ภัฏมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 ม.ค.-เม.ย. 2561	0.80
7	เจ้าอธิการบุญยืน กนตวนโณ (ชายแดง)	ศึกษาวิเคราะห์อานิสงส์ แห่งการคบกับลายมมิตร	พระครูปลัดรังสรรค์ คุณसार,ดร.	วารสาร มหาวิทยาลัยราช	0.80

	รหัส 53	ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท		ภัญญมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 พ.ค.-ส.ค. 2561	
8	พระปริชา อธิปณโณ (กัจจกตล) รหัส 58	การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทกับโสเครตีส	พระไกล่รุ่ง ชาญวชิโร,ดร. พระราชปริยัติวิมล,ดร.	นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 ณ มจร ร้อยเอ็ด วันที่ 13 ก.ค.60	0.20
9	พระครูปริยัติวารักริม / ปกสสรโร (ภูมิกภาค) รหัส 58	ศึกษาวิธีการระงับความโกรธด้วยหลักเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท	พระไกล่รุ่ง ชาญวชิโร,ดร. พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร,ดร.	นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 ณ มจร ร้อยเอ็ด วันที่ 13 ก.ค.60	0.20
10	พระอธิการสงค์ ภททมโม (ศรพรม) รหัส 54	การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องโมหะในพุทธปรัชญาเถรวาท	พระไกล่รุ่ง ชาญวชิโร,ดร. พระมหาสากล สุภรเมธี,ดร.	วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 พ.ย.60-ก.พ.61	0.80
11	พระศตเทพ ทสรมโม (วนิษา) รหัส 58	การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ห้ามอาหารในพุทธปรัชญาเถรวาทตามพระคัมภีร์พระราชมหายาน (หลวงพ่อกุญชรลีลา)	พระมหาสากล สุภรเมธี,ดร. พระราชปริยัติวิมล,ดร.	นำเสนอในการประชุมระดับชาติครั้งที่ 4 มจร วิทยาเขตขอนแก่น 31 มี.ค. 60	0.20
12	พระเด่น สุชีโว (ธานี) รหัส 53	ศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธ	พระไกล่รุ่ง ชาญวชิโร,ดร. พระครูวิศิษฎ์ธรรมวงศ์,ดร.	วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 พ.ย.60-ก.พ.61	0.80
13	นางลำปาง กำหอม รหัส 55	การศึกษาวิเคราะห์การให้คำปรึกษาในรายบุคคลผู้ป่วยโรคซึมเศร้าตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท	พระไกล่รุ่ง ชาญวชิโร,ดร. พระครูวิศิษฎ์ธรรมวงศ์,ดร.	วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 พ.ย.60-ก.พ.61	0.80
14	พระสุเมธ สุเมโธ (มีเนตร) รหัส 54	ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับอารมณ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท	พระมหาประภาส ปรีชาโน,ดร. พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร,ดร.	วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มี.ค.60-มี.ย.60	0.60

หลักเกณฑ์การส่งบทความ

ลักษณะของวารสาร

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอรัญญิก เป็นวารสารเผยแพร่บทความวิชาการ วิจัย บทความปริทัศน์ และบทความรายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัยฯ และบุคลากรจากหน่วยงานภายนอก โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงาน หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน

เนื้อหา บทความ หรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย ต้นฉบับจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขกำกับหน้าทุกหน้า พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร (Font) TH Sarabun ขนาด 16

ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่ายขาว – ดำ ที่ชัดเจน

ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้น ให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบ ตาราง และบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 5-7 หน้า

ส่งต้นฉบับ จำนวน 1 ชุด มายังกองบรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอรัญญิก 45000 พร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

รายละเอียดขนาดตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ส่วนประกอบของบทความ	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร	ลักษณะตัวอักษร
ชื่อบทความ	กลางหน้ากระดาษ	18	ตัวหนา
ชื่อผู้แต่ง	ชิดขวา	14	ตัวธรรมดา
บทคัดย่อ -ภาษาไทย -ภาษาอังกฤษ	กลางหน้ากระดาษ	16	หัวข้อตัวหนา เนื้อหาตัวปกติ
หัวข้อแบ่งตอน	ชิดซ้าย	16	ตัวหนา
หัวข้อย่อย	ใช้หมายเลข	16	ตัวปกติ
เนื้อหาบทความ	-	16	ตัวปกติ
การเน้นความในบทความ	-	16	ตัวปกติ

ข้อความในตาราง	-	14	ตัวปกติ
บรรณานุกรม	กลางหน้ากระดาษ	16	ตัวหนา
ภาพประกอบ / คำอธิบายใต้ภาพ	กลางหน้ากระดาษ	14	ปกติ

ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 เว้นขอบด้านบน / ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง / ขอบด้านขวา 1 นิ้ว

กำหนดออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ (ม.ค.-เม.ย.) (พ.ค. – ส.ค.) และ (ก.ย.-ธ.ค.)

ชื่อเรื่อง ควรกระชับและตรงกับเนื้อเรื่อง

ชื่อผู้เขียน

ระบุชื่อ – นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) โดยวางไว้ทางขวามือใต้ชื่อของบทความ
ระบุเชิงอรรถของผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ
สถาบัน และ e-mail ตามลำดับ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

บทคัดย่อ

บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยใช้บทคัดย่อ
ภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย และจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทย
ก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

ท้ายบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) สำหรับคำดัชนีเป็นภาษาไทยและ
ภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 4 คำ

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการวารสารพิจารณาคัดเลือกคุณภาพบทความ และ/หรือปรับแก้ตามความ
เหมาะสมก่อนส่งผู้ทรงคุณวุฒิ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และ
คุณภาพทางวิชาการของบทความและเห็นชอบให้ตีพิมพ์ทั้ง 2 คน กรณีผู้ทรงคุณวุฒิเห็นชอบ 1 ใน 2
คน ทางกองบรรณาธิการวารสารฯ จะแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก จำนวน 1 คน (และในส่วนของผู้
ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน
1,000 บาท) และบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ใน 3 คน
กรณีเมื่อเสนอบทความต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ผู้เขียนบทความประสงค์จะไม่ตีพิมพ์
ในวารสาร ผู้เขียนบทความจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนของผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านละ 1,000 บาท
3. กองบรรณาธิการวารสารจะไม่คืนต้นฉบับให้กับเจ้าของบทความในทุกรณี

ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

- บทความวิชาการ-วิจัย
- บทความปริทัศน์
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

รูปแบบการเขียนบทความ

1. บทความวิชาการ-วิจัย เป็นบทความที่มีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจน มีสาระทางวิชาการ ที่ถูกต้อง ทันสมัย การวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสมและชัดเจน มีทัศนะของผู้เขียนบนฐานของข้อเท็จจริงทางวิชาการ ค้นคว้าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้ นำเสนอข้อมูล อย่างเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการถูกต้องเหมาะสม บทความวิชาการอาจเป็น ประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์หรือเป็นผลการศึกษาในภาพรวมจาก งานวิจัยฉบับสมบูรณ์ บทความต้องประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ไทย - อังกฤษ)
- บทคัดย่อ (ไทย - อังกฤษ)
- บทนำ
- เนื้อหา
- สรุป
- เอกสารอ้างอิง (ไทย - อังกฤษ)

2. บทความปริทัศน์ เป็นบทความที่เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นใดประเด็น หนึ่งจากข้อมูลที่หลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความเป็นมา พัฒนาการ และแนวโน้มในอนาคตของ การศึกษาในประเด็นนั้น ๆ บทความต้องประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ไทย - อังกฤษ)
- บทคัดย่อ (ไทย - อังกฤษ)
- บทนำ
- เนื้อหา
- สรุป
- อ้างอิง (ไทย - อังกฤษ)

ทั้งนี้ รูปแบบการเขียนบทความสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามหลักวิชาการ

การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม

การระบุแหล่งที่มาของข้อมูล 1) ในเนื้อเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยระบุ ชื่อผู้แต่งและปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลัง ข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าเอกสารอ้างอิงในกรณี ยกข้อความมาทั้งหมด 2) การอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม โดยรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้ อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ “บรรณานุกรม” สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานวิชาการ ภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) ดังปรากฏใน ตัวอย่างต่อไปนี้

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์)./ เมืองที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

โกวิท วงศ์วัฒน.(2550). การเมืองการปกครองรัสเซีย. กรุงเทพฯ : ดวงกลม.

Wong, W. (2005). *Input enhancement from theory and research to the classroom.*

New York : McGraw – Hill.

2. บทความ / เรื่อง / ตอน ในหนังสือรวมเรื่อง

ชื่อผู้เขียนบทความ/ “ชื่อบทความ,”/ใน บรรณาธิการ (ถ้ามี),/ชื่อหนังสือ./ / (หน้าของบทความ). / /

//// เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. ปีที่พิมพ์

ตัวอย่าง

อรทัย วาริสะอาด. (2537). “ความขัดแย้งระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง” ใน สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และ พวา พันธุ์เมฆา (บรรณาธิการ), *บนถนนสายวิชาชีพ*. (หน้า 127–130). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Arhuckle, J.L. (1996). “Full information estimation in the presence of incomplete data,” In G.a. Morcoulides and R.E. Schumaker (Eds), *Advanced structural equation modeling : Issues and techniques* (p. 243 -277). Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.

3. บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ / (ปีที่พิมพ์)./ / “ชื่อบทความ”, / ชื่อวารสาร./ / ปีที่(ฉบับที่),/ เลขหน้า.

ตัวอย่าง

วาริสร่า พึ่งทองหล่อ. (2553). “สมุนไพรไทยโอกาสอาหารเพื่อสุขภาพ,” *วารสารส่งเสริมการลงทุน*. 21(2), 43–47.

Taylor, A. (2006). “Factors associated with glossing : comments on ko,” *Reading in a Foreign Language*. 18 (1), 72 – 73.

4. บทความจากหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียนบทความ./ / (ปี, วันที่, เดือน)./ / “ชื่อบทความ,”/ ชื่อหนังสือพิมพ์./ / เลขหน้า.

ตัวอย่าง

กัมปนาท ชันตระกูล. (2555, 7 ธันวาคม). “เสียงสะท้อน SME : วิสาหกิจชุมชนโคกขาม จังหะก้าว ที่รอกการ ช่วยเหลือ,” *คมชัดลึก*. หน้า 10.

พฤทธิ ศิริพรรณพิทักษ์. (2550, 2 ก.ค.) “ครูต้องใฝ่รู้ – พัฒนาตัวเอง,” *ข่าวสด*. หน้า 11. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2554, จาก [http : / / www.moe.go.th/new_center/news--htm](http://www.moe.go.th/new_center/news--htm).

News, A.P. (1012). “Business in booming for yoga in the US,” *Bangkok Post*. p. 5.

5. บทความจากเว็บไซต์กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

“ชื่อบทความ”/ สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี ที่สืบค้น,/จากชื่อเว็บไซต์.

ตัวอย่าง

“เทคนิคการสืบค้นข้อมูล” สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2550, จาก
<http://www.gtknow.org/blogs.com>.

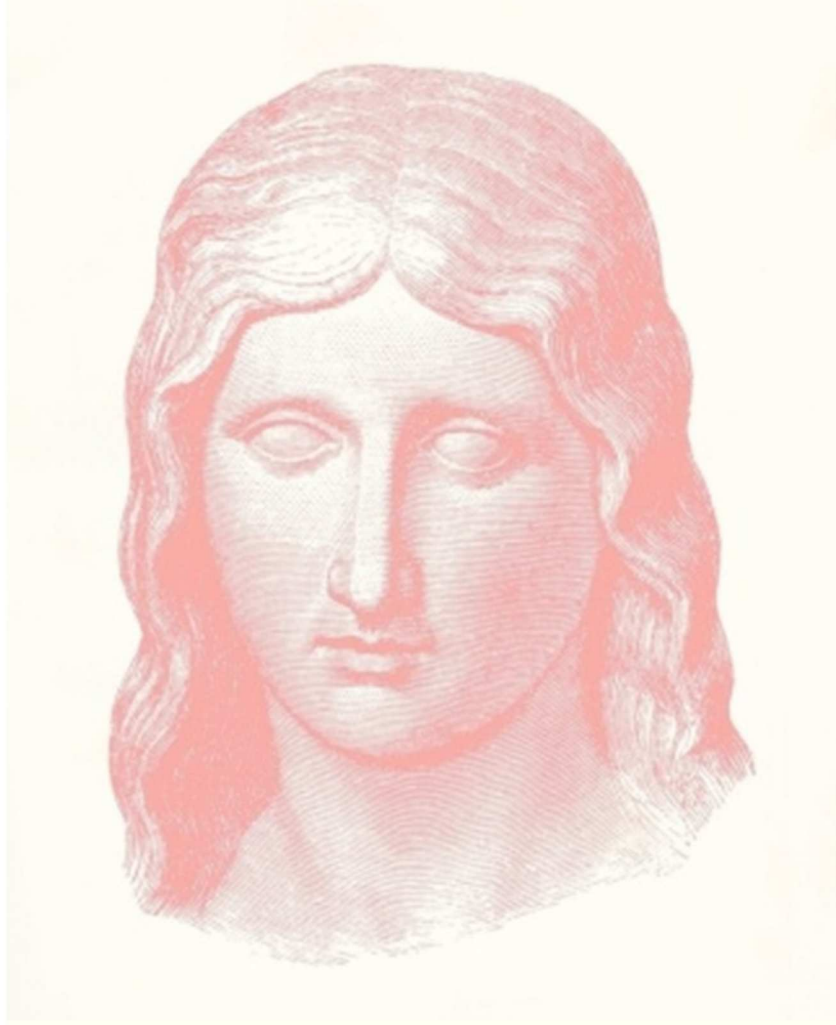
“Economic indicators and releases,” Retrieved February, 19, 2013, from :
<http://www.nber.org/releases/>.

Einstein, A. (2002). **Relativity : The special and general theory**. New Year : McGraw–
Hill. Retrieved February, 20, 2013, from <http://www.geocities.com>

ความเป็นเลิศทางวิชาการ
ตามแนวพระพุทธศาสนา

ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้สู่คุณธรรม
ไป

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

